

การศึกษาผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว
อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
สุเทพ สุสาสนี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
มิถุนายน 2553

การศึกษาผลิตภัณฑ์จากกกของตำบลบางสระเก้า
อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

บทคัดย่อ
ของ
สุเทพ สุสาสนี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
มิถุนายน 2553
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุเทพ สุสาสนี. (2552) การศึกษาผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์พทุธิ์ ศุภเศรษฐศิริ, รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ.

การศึกษานี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ในประเด็นการกระบวนการผลิตสื่อ การทอ ลวดลายสี รูปแบบ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ ประชากรที่ศึกษา ผลิตภัณฑ์จากกกที่ผลิตขึ้นจากกลุ่มผู้ผลิตและชาวบ้านในตำบลบางสระเก้า จำนวน 34 ชื่น เก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ บันทึกเสียง บันทึกข้อมูล เป็นลายลักษณ์อักษร ภาพถ่ายผลิตภัณฑ์จากกก และนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า

กระบวนการทอ ลวดลายสี สื่ออกมีขั้นตอนการผลิตที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ การเตรียมต้นกกและปอ การจักกกและการย้อมสี การขึ้นเอ็น การทอ ผู้ผลิตสื่ออกในตำบลบางสระเก้า ส่วนใหญ่มีขั้นตอนการผลิตที่เหมือนกัน การทอ ลวดลายสีสื่ออก สามารถแบ่งได้ 2 แบบ คือ แบบทอลาย และแบบทอยกลาย ซึ่งแบบทอลาย ได้แก่ ลายถักเปีย ลายตาแซก ลายไข่มุก ลายลูกโซ่ ลายตาสองเส้น ลายตาสามเส้น ลายมัดหมี่ลูกโซ่ และแบบทอยกลาย ได้แก่ ลายจั่วแบบที่ 1 ลายจั่วแบบที่ 2 ลายดอกเข็ม ลายตาเกลียว ลายเก้าอี้ ลายไทย ซึ่งการทอยกลายนี้เป็นการทอที่เน้นเส้นกให้ตัวลายมีความนูนกว่าพื้นสื่อ มีความละเอียด ประณีต แสดงออกถึงความสามารถที่แฝงด้วยภูมิปัญญาที่มีคุณค่า ลวดลายสื่อทั้ง 2 แบบนี้เป็นงานทอที่ยังมีการผลิตและสร้างสรรค์ต่อบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบและการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกก มี 8 ประเภท ได้แก่ สื่อพื้น กระเป๋า กล่องใส่ของ สื่อรองจาน หมวก รองเท้าแตะ หมอน ตุ๊กตา ผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย คือ กระเป๋าถือสุภาพสตรี ซึ่งมีการแปรรูป การออกแบบ การตัดเย็บ การขึ้นรูป ประกอบขึ้นส่วนด้วยการเย็บสอยด้วยมือ ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์จากกก เป็นผลงานที่มีลวดลายละเอียด ประณีต สวยงาม เน้นความพยายามของช่างฝีมือชั้นสูง เป็นแบบอย่างที่มีคุณค่าต่อชุมชนและผู้ประกอบการอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากกก

การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์จากกกของตำบลบางสระเก้า มีการถ่ายทอดอยู่สองแบบคือ ถ่ายทอดแบบสมาชิกในครอบครัว และการถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษา โดยการถ่ายทอดแบบสมาชิกในครอบครัวเป็นการถ่ายทอดความรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป คือ พ่อ แม่ สอนลูก สอนหลานของตน ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน แต่เป็นการเรียนรู้ถือว่าการช่วยเหลืองานให้

ครอบครัว และการถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษา เป็นการทำให้มีการเรียนการสอนโดยกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนวัดบางสระแก้ว (พิสิฐวิทย์วิทยาการ) ตำบลบางสระแก้ว มีครูผู้สอน ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความรู้กับนักเรียน คือ วิชา รุ่งเรือง ทำการสอนนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4-6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โดยแยกขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์จากกกที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจกับวัสดุอุปกรณ์และการฝึกปฏิบัติจริง

A STUDY OF REED PRODUCTS IN TAMBON BANGSRAKAO LAEMSINGH DISTRICT,
CHANTHABURI PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
SUTHEP SUSASANEE

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Art Education
At Srinakharinwirot University
June 2010

Suthep Susasanee. (2009). *A Study of Reed Products in Tambon Bangsarakao*

Laemsingh District, Chanthaburi Province. Master thesis, M.Ed. (Art Education).

Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University, Advisor Committee:

Assoc. Prof. Prit Supasetsiri, Assoc. Prof. Wannarat Tangjareon.

This study aims to study and analyze papyrus products in Bangsarkhao Sub-District, Laemsing District, Chanthaburi Province, in terms of papyrus mat production processes, color weaving, patterns, product transformation including knowledge transfer. The population was 34 pieces of papyrus products made by producers and local people in Bangsarkhao Sub-District. The data collection was field interview, sound recoding, written data recording, and product photos; the data was then analyzed. The study results are summarized as follows.

Color-design weaving production comprised 4 main processes, namely, papyrus and jute preparation, dyeing, stretching, and weaving. Most producers in Bangsarkhao Sub-District had the same production processes. Color-design weaving was divided into 2 types, namely, Tor Lai and Toy Klay. Tor Lai comprised Tak Pia, Ta Kaek, Khai Muk, Luk So, Ta Song Sen, Ta Sa Sen, Madmi Luk So; Toy Klay comprised Jua 1, Jua 2, Dok Kha, Ta Klew, Khao-I, Thai. For Toy Klay, papyrus was carefully and delicately weaved and was more reeding than that of mats, representing values of local wisdom. Both designs were weaving products made and created consistently.

Product pattern and transformation consisted 8 types i.e. mat, bag, box, table mat, cap, slippers, pillow and doll. Handmade products diversified and developed were handbags which were transformed, designed, sewed and composed. The outstanding characteristics of papyrus products were delicate and beautiful designs emphasizing on high-skilled craftsmen, contributing values to the community and local papyrus producers.

Knowledge transfer on production of papyrus products in Bangsarkhao Sub-District were classified into 2 categories. The first category was knowledge transfer between family members in which knowledge was gradually transferred from parents to children and nephews, as household helps, with no specific period. The second was knowledge transfer in educational institutions via a local curriculum of Wat Bangsarkhao School (Pisit

Withayakan), in Bangsarkhao Sub-District. The teacher was Ms. Weena Rungrueng, teaching students in Grade 4-9. Papyrus production processes were classified properly for student maturity so that they understood materials and practices.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาลิขิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว

อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ของ

สุเทพ สุสาสนี

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2553

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน

(.....)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

.....กรรมการ

(.....)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี” สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ พงษ์ คุปเศรษฐศิริ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ แนวคิด และวิธีการอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ และบุคลากรมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ผู้ให้ความรู้ คำแนะนำ เพื่อดำเนินการทำปริญญานิพนธ์เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณนางวิณา รุ่งเรือง โรงเรียนวัดบางสระเก้า นางสุริยา แก่นจันทร์ กลุ่มทำเสื้อกกสุริยา นายอุทัย สีเผือก นางพัชรินทร์ สีเผือก นางสาวประทุม บรรเทา วงษ์ ศูนย์ศิลป์เสื้อบางสระเก้า และช่างทำเสื้อทุกคนที่ให้ความอนุเคราะห์ และอำนวยความสะดวกในการบันทึกภาพการทำงานเสื้อกก การให้สัมภาษณ์ข้อมูลทุกประเด็น ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินงานวิจัยไปได้ด้วยดี

ขอขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ ร่วมรุ่นทุกคน สำหรับคำแนะนำความช่วยเหลือและแรงใจในการทำวิจัยฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ผู้ให้กำเนิด น้ำอาหรี่รัตน ฟี น้อย คุณทิพวรรณ จันทรผูก ที่เป็นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

สุเทพ สุสาสนี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	3
ความสำคัญของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	3
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดจันทบุรีโดยสังเขป	5
ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี	9
งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน	15
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับต้นกก	27
ประวัติความเป็นมาของเสื่อจันทบูร	32
การสร้างผลิตภัณฑ์เสื่อกก	33
มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน	39
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
3 วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย	41
กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	41
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	41
การเก็บรวบรวมข้อมูล	43
การวิเคราะห์ข้อมูล	43
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	44
กระบวนการผลิตเสื่อ และการทอหลอดลายสี	44
รูปแบบและการแปรรูปผลิตภัณฑ์	68
การถ่ายทอดความรู้	130

สารบัญ

บทที่	หน้า
5	
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	134
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	134
ขอบเขตของการวิจัย.....	134
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	135
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	136
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	137
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	137
อภิปรายผล.....	143
ข้อเสนอแนะ.....	145
บรรณานุกรม.....	146
ภาคผนวก.....	149
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	156

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงตารางการทอลายถักเปีย.....	54
2	แสดงการทอลายตาแบก.....	55
3	แสดงการทอลายไข่มุก.....	57
4	แสดงการทอลายลูกโซ่.....	58
5	แสดงการทอลายมัดหมี่ลูกโซ่.....	60
6	แสดงการทอลายตาสองเส้น.....	61
7	แสดงการทอลายตาสามเส้น 2 สี.....	62
8	แสดงการทอลายตาสามเส้นลูกโซ่.....	63

บัญชีภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนที่แสดงที่ตั้งและเขตปกครอง.....	7
2 ตั๊กกกลม.....	45
3 การจักกกแล้วนำมาตากแดด.....	45
4 การแช่น้ำเส้นกก.....	46
5 การต้มสีเส้นกก.....	47
6 การตากและจัดเก็บเส้นกกย้อมสี.....	47
7 การตากเส้นปอแบบไม่ย้อมสี และแบบย้อมสี.....	48
8 การปั่นปอและเส้นปอในกะวัก.....	49
9 การชิงเอ็นปอบนหูก และฟืมทอเสื่อ.....	49
10 แสดงการชิงเอ็นปอบนหูก พร้อมฟืมทอเสื่อ.....	50
11 ฟืมทอเสื่อและคนทอ.....	51
12 การคว่ำฟืม และการหงายฟืม.....	51
13 ลักษณะไม้พุ่งเส้นกก.....	52
14 เทียนไขผูกเส้นเอ็น.....	52
15 ลายถักเปีย.....	54
16 ลายตาแขก.....	55
17 ลายไข่มุก.....	57
18 ลายลูกโต.....	58
19 ลายมัดหมี่ลูกโต.....	60
20 ลายตาสองเส้น.....	61
21 ลายตาสามเส้น.....	62
22 ลายตาสามเส้น ลูกโต และภาพขยาย ลายตาสามเส้น ลูกโต.....	63
23 ลายจั่ว แบบที่ 1.....	65
24 ลายจั่ว แบบที่ 2.....	65
25 ลายดอกเข็ม.....	66
26 ลายตาเกลียว.....	66
27 ลายเก้าอี้.....	67
28 ลายไทย.....	67

บัญชีภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
29 เสื้อผ้า.....	69
30 เบาะรองนั่ง.....	70
31 ที่รองจาน.....	71
32 กระเป๋าทรงเหลี่ยม แบบที่ 1.....	72
33 กระเป๋าทรงเหลี่ยม แบบที่ 2.....	73
34 กระเป๋าทรงเหลี่ยมก้นมน.....	74
35 กระเป๋าทรงเหลี่ยมปากโค้ง.....	75
36 กระเป๋าเอกสาร.....	76
37 กระเป๋าทรงเหลี่ยม 3 ช่อง.....	77
38 กระเป๋าทรงแบบหูกกลมปากบาน.....	78
39 กระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย.....	79
40 กระเป๋าสพายรูปเต่า.....	80
41 กระเป๋าทรงปาก.....	81
42 กระเป๋าทรงก้นมน.....	82
43 กระเป๋าทรงปากมน.....	83
44 กระเป๋าก้นมน-หูกกลม แบบที่ 1.....	84
46 กระเป๋าทรงปากมน.....	85
47 กระเป๋าทรงรี.....	86
48 กระเป๋าทรงรูปมะม่วง.....	86
49 กระเป๋าทรงรูปหัวใจ.....	87
50 กระเป๋าทรงกลม.....	88
51 กระเป๋าทรงรูปเครื่องเขียน.....	89
52 กล่องอเนกประสงค์ทรงเหลี่ยม.....	89
53 กล่องอเนกประสงค์ทรงกระบอกต่ำ.....	90
54 กล่องใส่ผ้า.....	90
55 หมวกกันแดด.....	91
56 หมอน.....	91

บัญชีภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
57 รองเท้าแตะ.....	92
58 ตุ๊กตา.....	93
59 หูหิ้วทำด้วยต้นกก.....	94
60 หูหิ้วทำด้วยหนังเทียม.....	94
61 สายกระเป๋าสะพาย.....	95
62 การเย็บก้นริมเสื้อ.....	95
63 เสื้อพับ.....	96
64 เสื้อบุฟองน้ำ.....	97
65 เปาะรองนั่ง.....	97
66 เสื้อรองจาน.....	98
67 แบบขึ้นส่วนกระเป๋า.....	100
68 การเย็บขึ้นส่วนกระเป๋า.....	100
69 การขึ้นรูปทรงกระเป๋า.....	101
70 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 1.....	102
71 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 1.....	102
72 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 2.....	103
73 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 2.....	103
74 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยมก้นมน.....	104
75 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าถือทรงเหลี่ยมก้นมน.....	104
76 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยมปากโค้ง.....	105
77 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าถือทรงเหลี่ยมปากโค้ง.....	105
78 กระเป๋าเอกสาร.....	106
79 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าเอกสาร.....	106
80 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม 3 ช่อง.....	107
81 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าถือทรงเหลี่ยม 3 ช่อง.....	107
82 กระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน.....	108
83 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน.....	108
84 กระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย.....	109

บัญชีภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
85 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย.....	109
86 กระเป๋าสะพายรูปแดงโม่งครึ่งซีก.....	110
87 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าสะพายรูปแดงโม่งครึ่งซีก.....	110
88 กระเป๋าทรงปากมวน.....	111
89 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	111
90 กระเป๋าทรงปากมวน.....	112
91 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	112
92 กระเป๋าทรงปากมวน.....	113
93 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	113
94 กระเป๋าทรงปากมวน แบบที่ 1.....	114
95 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน แบบที่ 1.....	114
96 กระเป๋าทรงปากมวน-หูกกลม แบบที่ 2.....	115
97 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน-หูกกลม แบบที่ 2.....	115
98 กระเป๋าทรงปากมวน.....	116
99 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	116
100 กระเป๋าทรงปากมวน.....	117
101 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	117
102 กระเป๋าทรงปากมวน.....	118
103 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	118
104 กระเป๋าทรงปากมวน.....	119
105 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	119
106 กระเป๋าทรงปากมวน.....	120
107 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	120
108 กระเป๋าทรงปากมวน.....	121
109 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	121
110 กระเป๋าทรงปากมวน.....	122
111 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมวน.....	122
112 กระเป๋าทรงปากมวน.....	123

บัญชีภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
113 แบบขึ้นส่วนกล่องอเนกประสงค์ทรงกระบอกต่ำ.....	123
114 กล่องใส่ผ้า.....	124
115 แบบขึ้นส่วนกล่องใส่ผ้า.....	124
116 หมวกกันแดด.....	125
117 แบบขึ้นส่วนหมวกกันแดด.....	125
118 หมอน.....	126
119 แบบขึ้นส่วนหมอน.....	126
120 รองเท้าแตะ.....	127
121 แบบขึ้นส่วนรองเท้าแตะ.....	127
122 ตุ๊กตาผู้หญิง.....	128
123 แบบขึ้นส่วนตุ๊กตาหญิง.....	128
124 ตุ๊กตาผู้ชาย.....	129
125 แบบขึ้นส่วนตุ๊กตาผู้ชาย.....	129
126 วิถีนา รุ่งเรือง ครูผู้สอนถ่ายทอดความรู้การทอเสื้อแก่นักเรียนโรงเรียนวัดบางสระแก้ว (พิสิฐวิทยาการ) หมู่ที่ 2 ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี.....	131

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ศิลปหัตถกรรมไทย เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ถือเป็นความรู้ความสามารถที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งครอบครัวและชุมชนแต่ละท้องถิ่นมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของตน มีศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยั่งยืน จนถึงปัจจุบันปรากฏมีภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์อยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะทางด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ที่นำวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน มีเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นเครื่องชี้ระดับความเจริญของสังคมไทยที่เป็นมาในอดีต ปัจจุบันมีการอนุรักษ์และสร้างสรรค์พัฒนางานหัตถกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม จากที่เคยผลิตไว้ใช้เองในครอบครัว ก็เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ซึ่งจะต้องปรับปรุงดัดแปลง พัฒนารูปแบบหัตถกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค เพื่อดำรงอยู่ของผู้สร้างและผลงานหัตถกรรมไทย

ในช่วงปี พ.ศ. 2493 ถึง พ.ศ. 2513 สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ได้เสด็จไปประทับ ณ วังสวนบ้านแก้ว จังหวัดจันทบุรี แล้วจากได้ทรงเสด็จเยี่ยมประสภนิกรได้ทรงเห็นความสำคัญต่องานหัตถกรรมทอเสื่อของชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรี ที่กำลังประสบปัญหาทางด้านรูปแบบของผลิตภัณฑ์คุณภาพของงานทอเสื่อ ความต้องการของผู้ซื้อ และชาวบ้านที่ทอเสื่อขาย ก็เริ่มเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น เช่น การทำพลอยเพราะมีรายได้ดีกว่าการทอเสื่อ พระองค์ทรงศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นและทรงแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ที่มีผลกระทบต่องานหัตถกรรมทอเสื่อของชาวบ้าน จนในปัจจุบันมีงานหัตถกรรมทอเสื่อของชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรี มีคุณภาพดี และความนิยมของผู้ซื้อมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากแนวความคิดของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี รัชกาลที่ 7 ที่ทรงพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เสื่ออกกให้มีความหลากหลายในการใช้ประโยชน์มากกว่าการปูพื้นรองนั่งหรือนอนเท่านั้น

การผลิตงานหัตถกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต คือผลจากวัตถุประสงค์ของการผลิตงานหัตถกรรมที่เปลี่ยนไป รูปแบบที่เปลี่ยนไปของวิทยาการหรือเทคโนโลยีที่ผู้ผลิตนำมาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรม แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นในการได้มาซึ่งวัตถุดิบ ที่พึ่งพาการผลิตในระบบอุตสาหกรรมมากกว่าอาศัยเงื่อนไขตามสภาพธรรมชาติแบบในอดีต จึงพบว่าเส้นกกลำเร็จรูปที่ผู้ผลิตซื้อมาเพื่อใช้ทอเสื่อ มีขนาดและความยาวพร้อมคุณภาพเนื้อวัสดุที่มาจากการลงทุนทำแปลงปลูกขนาดใหญ่ ให้น้ำ

ยาฆ่าแมลง สารเคมีป้องกันโรค และวิธีการเลี้ยงดู ที่แตกต่างไปจากอดีต ที่ปล่อยให้ธรรมชาติเป็นผู้เลี้ยงดูวัตถุดิบเหล่านี้โดยสิ้นเชิง และการผลิตวัตถุดิบเพื่อขายก็สามารถดำรงชีพอยู่ได้ โดยไม่ต้องทำอาชีพการเกษตรหลัก หรือจักษานหัตถกรรมจากวัตถุดิบที่ตนผลิตขึ้น (ดวงเงิน พูนผล. และคณะ. 2548: 78)

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2542: 132) ได้กล่าวว่า ความจำเป็นที่ทำให้งานศิลปหัตถกรรมเปลี่ยนแปลงสภาพไปนั้น มาจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจนั่นเอง นอกจากนั้นงานศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้านบางอย่าง ได้เปลี่ยนหน้าที่จากการใช้สอยไปเป็นของที่ระลึกบ้าง เป็นศิลปวัตถุบ้าง เป็นของประดับตกแต่งบ้านบ้าง ทั้งนี้เพราะมีผู้มองเห็นความงามแล้วนำไปประยุกต์การใช้สอยให้เกิดประโยชน์อย่างอื่น ทำให้หน้าที่ของงานศิลปหัตถกรรมนั้นๆ เปลี่ยนไป

การส่งเสริมทางภาครัฐ โครงการ "หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์" เป็นโครงการตามนโยบายเร่งรัดของรัฐบาล เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้า โดยรัฐบาลพร้อมที่จะช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการ เพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ (กรมส่งเสริมการเกษตร. 2544: ออนไลน์)

กระทรวงอุตสาหกรรมไทยมีนโยบายและแนวทางการส่งเสริมพัฒนาหัตถกรรมไทย เพื่อให้หัตถกรรมไทยมีความเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต จึงกำหนดแนวทาง นโยบายมาตรการในการส่งเสริมและพัฒนาตลอดจนแก้ปัญหาอุปสรรคสินค้าหัตถกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างงานเพิ่มรายได้ และกระจายรายได้สู่ราษฎรในชนบท เพิ่มรายได้จากเงินตราต่างประเทศ และเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไทยให้คงอยู่และสืบสานกันต่อไป

ปัจจุบันการทำผลิตภัณฑ์เสื่อกกในจังหวัดจันทบุรีมี 4 ตำบล ซึ่งมีพื้นที่ใกล้กับแม่น้ำ เขตพื้นที่บริเวณนี้มีต้นกกขึ้นอยู่มาก เนื่องจากสภาพดินเป็นดินเหนียวปนทราย น้ำค่อนข้างกร่อยไม่จัดสนิท จึงเหมาะต่อการเจริญเติบโตของต้นกก ซึ่งได้แก่ ตำบลท่าแฉลบ อำเภอเมือง, ตำบลเกาะขวาง อำเภอเมือง ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง และตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ โดยเฉพาะตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เป็นแหล่งเริ่มต้นในการทำเสื่อกก และได้นำวิธีการแปรรูปผลิตภัณฑ์เสื่อกกจากวังสวนบ้านแก้วมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง

นางสุริยา แก่นจันทร์ จากกลุ่มเกษตรทอเสื่อกกบางสระเก้า เล่าว่า เมื่อปี พ.ศ.2515 มีการแบ่งกลุ่มปลูก กลุ่มที่ทำเส้นกก กลุ่มทอ กลุ่มเย็บ ระยะแรก ๆ มีการเย็บเป็นกระเป๋ากัน รองเท้า เสื่อพับ โดยอาศัยรูปแบบจากวังสวนแก้ว ดัดแปลงตามความต้องการของลูกค้า และเริ่มขยายงานเมื่อ พ.ศ. 2521-2524 เพราะมีลูกค้าสนใจมาก การแปรรูปจากเสื่อกกมาเป็นเสื่อปูพองน้ำนั้นเริ่มเมื่อ

พ.ศ. 2525 มีการผลิตเพื่อขายต่างประเทศด้วย เช่น ประเทศญี่ปุ่น ตลาดการขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประเภทเสื่อกกมีทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เพราะเป็นสินค้าที่ซื้อหาใช้เอง และเป็นของฝากหรือของที่ระลึกได้เป็นอย่างดี ส่วนตลาดต่างประเทศแถบเอเชียและอเมริกา จะเป็นในรูปแบบของ กล่องใส่เครื่องประดับ ของที่ระลึก ซึ่งใช้สีดำแดงเป็นส่วนใหญ่ (วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดจันทบุรี. 2544: 162-163)

ปัจจุบันการทำผลิตภัณฑ์เสื่อกกดังที่กล่าวมาข้างต้นได้กลายเป็นอาชีพของชาวบ้านในด้านต่างๆ เช่น ปลูกต้นกกขาย รับจ้างตัดกก - จักกก รับจ้างย้อมสีกก รับจ้างทอเสื่อ รับจ้างแปรรูปเสื่อกก หรือผลิตเสื่อกกเป็นผืนแล้วส่งร้านที่รับแปรรูปทั่วไปในจังหวัดจันทบุรี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลิตภัณฑ์เสื่อกกของตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์สืบสาน และพัฒนาผลิตภัณฑ์เสื่อกกต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการผลิตเสื่อ การทอทอละลายสี รูปแบบการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ ของตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ความสำคัญของการวิจัย

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากกก เป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการ อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา ซึ่งมีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ศิลปะพื้นบ้านประจำถิ่น

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการผลิตเสื่อ และการทอทอละลายสี รูปแบบการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดความรู้ของตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผลิตภัณฑ์จากกกที่มีอยู่ในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 34 ชิ้น ซึ่งจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทเสื่อผืน 4 ชั้น
2. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทกระเป๋ 20 ชั้น
3. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทกล่อง 3 ชั้น
4. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทที่เสื่อรองจาน 2 ชั้น
5. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทหมวก 1 ชั้น
6. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทรองเท้าแตะ 1 คู่
7. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทตุ๊กตา 2 ชั้น
8. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทหมอน 1 ชั้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ผลิตภัณฑ์จากกก** หมายถึง ผลิตภัณฑ์ของชุมชนในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่ใช้กกเป็นวัสดุสำคัญในการทอเสื่อ แล้วนำมาตัดเย็บเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ตามที่ตนเองต้องการและการสั่งทำ
2. **ประเภท** หมายถึง ลักษณะผลิตภัณฑ์จากกก อาทิ เสื่อผืน กระเป๋ กล่อง ที่รองภาชนะ หมวก รองเท้าแตะ หมอน ตุ๊กตา
3. **ลวดลายสี** หมายถึง ลวดลายสีที่ปรากฏบนผืนเสื่อ ด้วยเส้นกกย้อมสี และวิธีการทอจำแนกได้ดังนี้
 - 3.1 แบบทอลาย
 - 3.2 แบบทอยกลาย
4. **กระบวนการทอ** หมายถึง การนำเส้นกกพุ่งเข้าไประหว่างเส้นเอ็นที่ซึ่งตั้งไว้กับทูก โดยมีฟืมเป็นตัวปรับเส้นเอ็นแต่ละเส้นให้สอดรับเส้นกก แล้วดึงฟืมกระทบเข้ากับเส้นกกให้ชิดสนิทกันทุกเส้น ด้วยการคว่ำและหงายฟืมสลับกันไปแต่ละครั้ง
5. **การแปรรูปผลิตภัณฑ์เสื่อกก** หมายถึง การนำเสื่อผืนที่ทอเสร็จมาตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเสื่อพับ เสื่อนวม กระเป๋ กล่อง ที่รองภาชนะ หมวก หมอน รองเท้าแตะ ตุ๊กตา
6. **การถ่ายทอดความรู้** หมายถึง วิธีการให้ความรู้ด้านการผลิตผลิตภัณฑ์จากกกสู่สมาชิกในครอบครัว เยาวชนในตำบล

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้เรียงลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดจันทบุรีโดยสังเขป
2. ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
4. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับต้นกก
5. ประวัติความเป็นมาของเสื้อจันทบูร
6. การสร้างผลิตภัณฑ์จากกก
7. มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดจันทบุรีโดยสังเขป

จังหวัดจันทบุรี เป็นจังหวัดทางชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทย ทิศเหนือติดกับจังหวัดฉะเชิงเทรา สระแก้ว และปราจีนบุรี ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดตราด และประเทศกัมพูชา ทิศใต้ติดกับอ่าวไทย และทิศตะวันตกติดกับจังหวัดระยองและชลบุรี อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 245 กิโลเมตร สภาพพื้นที่มีทั้งป่าไม้ ภูเขา ที่ราบสูง ที่ราบลุ่มน้ำ และที่ราบชายฝั่งทะเล (กรมการปกครอง. 2553: ออนไลน์)

จันทบุรีเป็นเมืองเก่าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เชื่อกันว่ามีอายุไม่ต่ำกว่า 1,000 ปี สร้างขึ้นโดยชนชาติ ขอม บางตำนานก็ว่าสร้างโดยชนชาติ ขอม หัวเมืองเดิมตามศิลาจารึกเรียกว่า "ควนควนบุรี" ชาวพื้นเมืองเรียกว่า "เมืองกาโหว" ตามชื่อผู้ปกครอง เมืองจันทบุรีเดิมตั้งอยู่บริเวณหน้าเขาสระบาป มีชนพื้นเมืองเดิมอาศัยอยู่เรียกว่า ชาวซอ มีภาษาพูดเป็นภาษาของตนเองแตกต่างจากภาษาไทยและภาษาเขมร ผู้ครองเมืองที่ยิ่งใหญ่ในตำนานคือ พระเจ้าพรหมทัต (พ.ศ. 1349 - พ.ศ. 1399) ครั้นถึงปี พ.ศ. 1800 ได้มีการย้ายถิ่นฐานมาสร้างเมืองใหม่ที่บ้านหัววัง ตำบลพุงทลาย ซึ่งอยู่ใกล้กับแม่น้ำจันทบุรีในปัจจุบัน

ต่อมาปี พ.ศ. 2200 ได้ย้ายมาสร้างเมืองใหม่ที่บ้านลุ่ม อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจันทบุรี ในปี พ.ศ. 2310 หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงให้แก่พม่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้เข้ายึดเมืองจันทบุรีเพื่อใช้เป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหารและรวบรวมกำลังพลในการกอบกู้กรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่า ในคราวนั้นเจ้าเมืองจันทบูรณ์ นามเจ้าขรรค์หลาน (ยศเจ้าเมืองจันทบุรีเดิม) ซึ่งราษฎรเลื่อมใสเมื่อเสียกรุง

ศรีอยุธยา โดยหวังว่า พระยาจันทบูรณ์ จะช่วยปกป้อง รักษาเมืองจันทบูรณ์ ให้อยู่รอดสืบต่อไป ได้ ต่อต้านกองทัพของ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดย พระยาจันทบูรณ์ ได้พยายามทำทุกวิถีทาง เพื่อให้เมืองจันทบุรีอยู่รอดเป็นอิสระ รักษาแผ่นดินไว้ให้ชนชาติบูรพา แต่สุดท้ายก็ต้องปราชัยพ่ายแพ้ แก่กองทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยพระองค์ทรงใช้พญาช้างศึกบุกชนกำแพงเมืองจน สามารถเข้าตีเมืองเอาไว้ได้สำเร็จ เจ้าเมืองจันทบูรณ์ได้หลบภัยไปอยู่อาณาจักรกัมพูชาจนถึงแก่อสัญกรรม เมืองจันทบุรีจึงตกเป็นของสยามนับแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2436 ฝรั่งเศสได้เข้ายึดเมืองจันทบุรีไว้นานถึง 11 ปี เนื่องจากไทยมีข้อพิพาท เรื่องดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง โดยฝรั่งเศสกล่าวหาว่าไทยล่วงล้ำดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศส ส่วนไทยได้อ้างว่าดินแดนดังกล่าวเป็นของไทย ฝ่ายไทยเห็นว่าจะต่อสู้ทางทหารฝรั่งเศส ไม่ได้จึงขอเปิดการเจรจา ทางฝรั่งเศสยึดคำขาด โดยฝ่ายไทยต้องยอมยกดินแดนที่เป็นข้อพิพาทรวมทั้ง เกาะทั้งหมดในลำน้ำโขง พร้อมเงินอีกหนึ่งล้านฟรังก์ และสามล้านบาท โดยจนกว่าจะกำเนินการเสร็จ ฝรั่งเศสจะยึดเมืองจันทบุรีไว้ก่อน แต่เมื่อทางไทยดำเนินการเสร็จ ฝรั่งเศสไม่ได้ถอนกำลังออก ฝ่ายไทยจึง ยอมยกเมืองตราดและเมืองปัจจนคีรีเขต (เกาะกง) เพื่อแลกกับเมืองจันทบุรี และอีกหนึ่งปีต่อมาไทยยอม ยกเมืองพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ เพื่อแลกเมืองตราดคืนมา แต่ฝรั่งเศสไม่ได้คืนเมืองปัจจนคีรีเขต แต่อย่างใด ปัจจุบันเมืองปัจจนคีรีเขตจึงอยู่การปกครองของกัมพูชา ต่อมา มีการจัดระเบียบบริหาร ราชการส่วนภูมิภาคเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล จัดตั้งมณฑลจันทบุรี โดยมีเมืองจันทบุรี ระยอง และ ตราดอยู่ในเขตการปกครองจนถึงปี พ.ศ. 2476 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบ ประชาธิปไตย จึงยกเลิกมณฑลเทศาภิบาลและได้จัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ โดยแบ่ง ออกเป็นจังหวัดและอำเภอ ดังนั้นเมืองจันทบุรีจึงมีฐานะเป็นจังหวัดจนถึงปัจจุบันนี้

1.1 ขนาดและที่ตั้ง

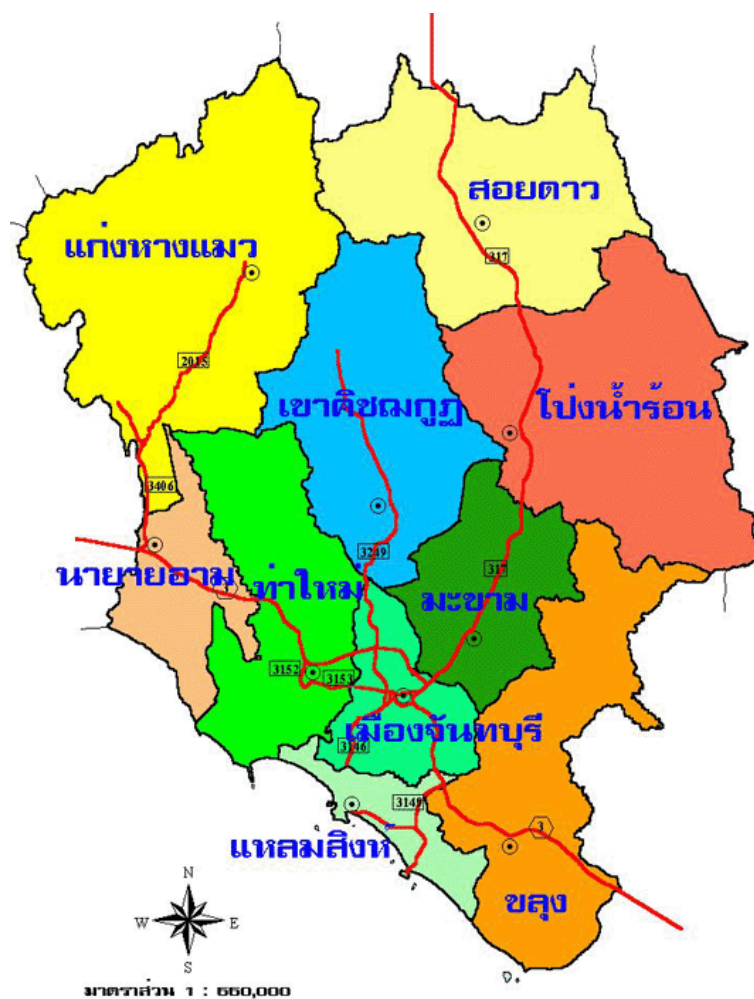
จังหวัดจันทบุรีตั้งอยู่บนพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้ง ที่ 12-13 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 101-102 องศาตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 245 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 6,338 ตารางกิโลเมตร หรือ 3,961,250 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 16.6 ของพื้นที่ ภาคตะวันออก และเท่ากับร้อยละ 1.8 ของพื้นที่ทั้งประเทศ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง คือ

- 1.1.1 ทิศเหนือ ติดจังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี
- 1.1.2 ทิศตะวันออก ติดจังหวัดตราดและประเทศกัมพูชา
- 1.1.3 ทิศใต้ ติดอ่าวไทย
- 1.1.4 ทิศตะวันตก ติดจังหวัดระยองและจังหวัดชลบุรี

1.2 การปกครอง

การปกครองแบ่งออกเป็น 9 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ

1.2.1	อำเภอเมืองจันทบุรี	พื้นที่ 253 ตารางกิโลเมตร
1.2.2	อำเภอท่าใหม่	พื้นที่ 756 ตารางกิโลเมตร
1.2.3	อำเภอขลุง	พื้นที่ 613 ตารางกิโลเมตร
1.2.4	อำเภอแหลมสิงห์	พื้นที่ 191 ตารางกิโลเมตร
1.2.5	อำเภอโป่งน้ำร้อน	พื้นที่ 927 ตารางกิโลเมตร
1.2.6	อำเภอมะขาม	พื้นที่ 480 ตารางกิโลเมตร
1.2.7	อำเภอสอยดาว	พื้นที่ 734 ตารางกิโลเมตร
1.2.8	อำเภอนายายอาม	พื้นที่ 1,254 ตารางกิโลเมตร
1.2.9	อำเภอแก่งหางแมว	พื้นที่ 300 ตารางกิโลเมตร
1.2.10	กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ	พื้นที่ 830 ตารางกิโลเมตร

ภาพประกอบ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งและเขตปกครอง

1.3 ประชากร

ประชากรของจังหวัดจันทบุรี ปี 2551 รวมทั้งสิ้น 508,020 คน เป็นชาย 250,599 คน เป็นหญิง 257,421 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุด คือ อำเภอท่าใหม่ มีจำนวน 53,362 คน รองลงมา ได้แก่ อำเภอเมืองจันทบุรี มีจำนวน 52,031 คน อำเภอขลุง มีจำนวน 40,021 คน อำเภอแก่งหางแมว มีจำนวน 38,225 คน อำเภอสอยดาว มีจำนวน 35,832 คน อำเภอโป่งน้ำร้อน มีจำนวน 31,223 คน อำเภอนายายอาม มีจำนวน 28,662 คน อำเภอมะขาม มีจำนวน 28,041 คน กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ มีจำนวน 19,669 คน และอำเภอแหลมสิงห์ มีจำนวน 14,790 คน

1.4 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก เป็นป่าไม้ ภูเขา และที่ราบสูง เป็นส่วนใหญ่ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 30-190 เมตร ทิศใต้เป็นชายฝั่งทะเลมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม บางแห่งเป็นอ่าวแหลมและหาดทราย สูงจากระดับน้ำทะเล 30-190 เมตร

พื้นที่จังหวัดจันทบุรี แยกลักษณะภูมิประเทศออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1.4.1 ภูเขาสูงและเนินเขา ได้แก่ด้านตะวันตกเฉียงเหนือติดกับจังหวัดระยองและจังหวัดฉะเชิงเทรา ในเขตอำเภอแก่งหางแมว มีเขาชะมุล ชะอม และลำปลายเปรแตก เป็นต้นกำเนิดลำน้ำสาขาของคลอง โตนด ทางตอนเหนือและตะวันออกมีทิวเขาจันทบุรีประกอบด้วย เขาสอยดาวเหนือ เขาตะเคียนทอง เขาพระบาทพลวง เขาปล้อง เขาสอยดาวใต้ทิวเขาจันทบุรีทอดตัวจากเขตติดต่อจังหวัดสระแก้ว ลงมาตอนกลางของจังหวัด บรรจบกับเขาสามง่ามของทิวเขาบรรทัด ทิวเขาจันทบุรีครอบคลุมพื้นที่ ด้านตะวันออกของกิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ ตะวันตกของอำเภอสอยดาวและอำเภอโป่งน้ำร้อน ส่วนเขาสามง่ามอยู่ทางตอนใต้ของอำเภอโป่งน้ำร้อน ตะวันออกของอำเภอนายายอามและตอนเหนือของอำเภอขลุง ส่วนเนินเขามีกระจายอยู่ทั่วไปในทุกอำเภอ/กิ่งอำเภอ

1.4.2 ที่ราบสูงและที่ราบเชิงเขา ได้แก่ด้านตะวันออกของเขาสอยดาวจดชายแดน ไทย-กัมพูชา ในพื้นที่อำเภอสอยดาว อำเภอโป่งน้ำร้อน ด้านใต้ของเขาสามง่าม พื้นที่ตอนกลางอำเภอขลุงและตะวันออกของอำเภอมะขาม อีกบริเวณหนึ่งระหว่างเขาสอยดาวกับเขาชะมุลในพื้นที่อำเภอแก่งหางแมวกิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏและทางตอนเหนือของอำเภอท่าใหม่

1.4.3 ที่ราบลุ่มน้ำและที่ราบชายฝั่งทะเล ได้แก่ลุ่มน้ำคลองโตนด ไหลผ่านอำเภอแก่งหางแมว กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอท่าใหม่ ลุ่มน้ำจันทบุรีไหลผ่านทางตะวันตกของอำเภอมะขาม อำเภอเมืองจันทบุรีและอำเภอแหลมสิงห์ ลุ่มน้ำพังราดมีเฉพาะลำน้ำสาขาอยู่ในพื้นที่อำเภอนายายอาม แล้วไหลไปบรรจบกับลำน้ำสาขาจากอำเภอแกลง จังหวัดระยอง รวมเป็นลำน้ำพังราดไหลลงใต้เป็นแนวระหว่างจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดระยอง ลุ่มน้ำเวฬุไหลจากเหนือลงใต้ในเขตอำเภอขลุง ส่วนที่ราบชายฝั่งทะเลได้แก่ พื้นที่ตอนใต้ของอำเภอนายายอาม อำเภอท่าใหม่ อำเภอแหลมสิงห์และอำเภอขลุง

1.5 ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปจังหวัดจันทบุรีตั้งอยู่ในเขตที่มีอากาศร้อนชื้น มีฝนตกชุกติดต่อกันประมาณ 6 เดือนต่อปี และในปี พ.ศ. 2542 มีฝนตกจำนวน 182 วัน วัดปริมาณน้ำฝนโดยรวม 3,509.40 มิลลิเมตร และเดือนที่มีอุณหภูมิต่ำสุดในรอบปี คือ เดือนธันวาคม วัดได้ 13.10 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 28.46 องศาเซลเซียส ประกอบด้วย 3 ฤดู คือ

- 1.5.1 ฤดูร้อน ตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม
- 1.5.2 ฤดูฝน ตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม
- 1.5.3 ฤดูหนาว ตั้งแต่กลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์

1.6 การคมนาคมขนส่ง

การเดินทางสู่จังหวัดจันทบุรีมีเส้นทางดังนี้

- 1.6.1 เส้นทางสายกรุงเทพฯ-ชลบุรี-พัทยา-บ้านฉาง-ระยอง-จันทบุรี โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 (ถนนสุขุมวิท) ระยะทางประมาณ 291 กิโลเมตร
- 1.6.2 เส้นทางสายกรุงเทพฯ-ชลบุรี-ศรีราชา-บ้านฉาง-ระยอง-จันทบุรี โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 36 (ถนนเมืองพัทยา-ระยอง) ระยะทางประมาณ 254 กิโลเมตร
- 1.6.3 เส้นทางสายกรุงเทพฯ-ชลบุรี-แกลง-จันทบุรี โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 344 (ถนนชลบุรี-แกลง) ระยะทางประมาณ 245 กิโลเมตร
- 1.6.4 เส้นทางยุทธศาสตร์เชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือผ่านปราจีนบุรี ผ่านทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 33 (ถนนสุวรรณศร) เข้าสู่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 317 (ถนนจันทบุรี-สระแก้ว) ผ่านอำเภอสอยดาว อำเภอโป่งน้ำร้อน และอำเภอมะขาม เข้าสู่จังหวัดจันทบุรี
- 1.6.5 เส้นทางจันทบุรี-ตราด ระยะทาง 78 กิโลเมตร
- 1.6.6 เส้นทางจันทบุรี-ระยอง ระยะทาง 103 กิโลเมตร
- 1.6.7 เส้นทางจันทบุรี-ชลบุรี ระยะทาง 155 กิโลเมตร

2. ข้อมูลเกี่ยวกับตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

จากประวัติแต่เดิมได้มีการเล่ากันว่า ในท้องที่นี้ได้มีช้างป่ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้ทางเดินของช้างเกิดเป็นร่องน้ำขนาดใหญ่ เมื่อฝนตกก็แปรสภาพเป็นคลองน้ำ และเมื่อเวลาช้างนอนจมปลักทำให้ดินยุบตัวเกิดเป็นสระขนาดใหญ่ ซึ่งมีทั้งสิ้นแก้วสระ จึงเรียกท้องที่บริเวณนี้ว่า "บางสระแก้ว" และตำบลบางสระแก้ว ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของ อ.แหลมสิงห์ ประกอบไปด้วย 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเนิน บ้านกลาง บ้านเนินกลาง บ้านกองหิน บ้านล่าง (กรมส่งเสริมการปกครอง, 2553 : ออนไลน์)

2.1 สภาพทั่วไปของตำบลบางสระแก้ว

ตำบลบางสระแก้ว เป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านในตำบลมีอาชีพเกี่ยวข้องกับการทอเสื่อ ทำนา ทำสวนผลไม้ ปัจจุบันในท้องที่นี้ ได้มีการทำบ่อกุ้งเป็นจำนวนมาก

2.2 อาณาเขตที่ตั้ง

ตำบลบางสระแก้วอยู่ในเขตอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีพื้นที่ทั้งหมด 22.45 ตารางกิโลเมตร มีความเป็นอยู่เรียบง่ายประชากรไม่หนาแน่น เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ตั้งอยู่ทางด้านตะวันตกของจังหวัดจันทบุรี อยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอแหลมสิงห์ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 16 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอแหลมสิงห์ประมาณ 7 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลคลองน้ำเค็ม อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลบางกะไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

2.3 ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลบางสระแก้วมีลักษณะเป็นที่เนินและที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่แทบชายทะเล มีลำคลองไหลผ่านแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างป่าไม้เบญจพรรณ ได้แก่ ต้นยางนา ต้นยางใต้ ต้นตะเคียน ต้นไผ่ ต้นประดู่ ซึ่งเป็นพืชน้ำจืด และป่าชายเลน ได้แก่ ต้นโกงกาง ต้นจาก ต้นกวาด ต้นเสม ต้นลำพู ต้นลำแพน ต้นกะสัก ต้นโปรง ต้นกะบูน ซึ่งเป็นพืชน้ำเค็ม พื้นที่เหมาะแก่การประกอบอาชีพทอเสื่อ ทำนา ทำสวนผลไม้ และประมง

2.4 ประชากรและการประกอบอาชีพ

ตำบลบางสระแก้วมีประชากรประมาณ 2,209 คน ประมาณ 671 หลังคาเรือน มีหมู่บ้านทั้งหมด 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเนิน บ้านกลาง บ้านเนินกลาง บ้านกองหิน บ้านล่าง ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกกก ปลูกปอ ทอเสื่อ การประมง เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา และทำสวนผลไม้

2.5 การปกครอง

บ้านบางสระแก้วเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ขึ้นกับตำบลคลองน้ำเค็ม อำเภอพลับ จังหวัดจันทบุรี มีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่บ้านคลองยายดำ ต่อมามีการย้ายที่ว่าการอำเภอจากบ้านคลองยายดำ มาตั้งที่หมู่บ้านปากน้ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447 เป็นต้นมาและได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอแหลมสิงห์” จากหมู่บ้านบางสระแก้วได้มีการยกฐานะการปกครองขึ้นเป็นตำบล ไม่ทราบปีที่แน่ชัด แบ่งเขตการปกครองเป็น 5 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านเนิน

หมู่ที่ 2 บ้านกลาง

หมู่ที่ 3 บ้านเนินกลาง

หมู่ที่ 4 บ้านล่าง

หมู่ที่ 5 บ้านแวงนา

มีลำคลองเป็นเส้นแบ่งเขตพื้นที่ตำบล ดังนี้

1. คลองมา อยู่ด้านทิศตะวันออกแบ่งเขตระหว่างบ้านเนินกับตำบลคลองน้ำเค็ม
2. คลองพลิว อยู่ด้านทิศใต้ แบ่งเขตระหว่าง บ้านกลาง, บ้านเนินกลาง, บ้านล่าง กับ ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์
3. คลองหนองบัว แบ่งเขตระหว่าง บ้านล่าง, บ้านแวงนา, กับตำบลหนองบัว
4. คลองเนินโพธิ์ แบ่งเขตระหว่าง บ้านแวงนา, กับตำบลหนองบัว และตำบลคลองน้ำเค็มและได้มีการยกฐานะการปกครองเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อปี พ.ศ. 2540 จวบจนทุกวันนี้

2.6 การคมนาคม

การเดินทางมาตำบลบางสระแก้ว สามารถไปได้ 4 เส้นทาง จากกรุงเทพฯ ได้แก่

1. กรุงเทพฯ-ชลบุรี-พัทยา-บ้านฉาง-ระยอง-จันทบุรี (ทางหลวงหมายเลข 3) ระยะทางประมาณ 291 กิโลเมตร
2. กรุงเทพฯ-ชลบุรี-ศรีราชา-ระยอง-จันทบุรี (ผ่านทางหลวงหมายเลข 36) ระยะทางประมาณ 254 กิโลเมตร
3. กรุงเทพฯ-ชลบุรี-แกลง-จันทบุรี (ผ่านทางหลวงหมายเลข 244) ระยะทางประมาณ 245 กิโลเมตร
4. ทางหลวงพิเศษ (motorway) เริ่มต้นที่ถนนศรีนครินทร์ สิ้นสุดที่เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี ระยะทาง 90 กิโลเมตร จากนั้นใช้ทางหลวงหมายเลข 36 ระยะทาง 50 กิโลเมตร และทางหลวงหมายเลข 3 อีก 108 กิโลเมตร รวมระยะทาง 248 กิโลเมตร ใช้เส้นทางถนนจันทคามวิถี ผ่านวิทยาลัยเทคนิคจันทบุรีแล้วเลี้ยวซ้ายข้ามสะพานไปทางวัดเกาะโดนด ตรงมาจนถึงสามแยกวัดตะเคียนทอง เลี้ยวขวาและตรงไปอีก 200 เมตร

2.7 ประวัติความเป็นมาของตำบลบางสระแก้ว

ในอดีตที่ผ่านมา ก่อนที่ชาวบ้านจะเข้ามาลงรากสร้างฐาน พื้นที่นี้ เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มีลักษณะเป็นที่เนินและที่ราบลุ่มตั้งอยู่แทบชายทะเล มีลำคลองไหลผ่านเป็นการแบ่งแยกพื้นที่ระหว่างป่าไม้เบญจพรรณ ได้แก่ ต้นยางนา ต้นยางใต้ ต้นตะเคียน ต้นไผ่ ต้นประดู่ ซึ่งเป็นพืชน้ำจืด และป่าชายเลน ได้แก่ ต้นโกงกาง ต้นจาก ต้นกวาด ต้นเสม ต้นลำพู ต้นลำแพน ต้นกะล่ำ ต้นโปรง ต้นกะนูน ซึ่งเป็นพืชน้ำเค็ม

เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ทั้งป่าเบญจพรรณและป่าชายเลน จึงเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและหาอาหารของสัตว์นานาชนิด ได้แก่ ช้างป่า เสือลายพาดกลอน เสือปลา เสือแปรง นากทะเล จะเข้ น้ำเค็ม ลิงแสม (ปัจจุบันสัตว์เหล่านี้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่แล้ว) นอกจากนี้ยังมีสัตว์ปีก และสัตว์เลื้อยคลานอีกหลายชนิด ซึ่งมีหลักฐานอ้างอิงจากคำบอกเล่าและการพบเห็นของชาวบ้านในหมู่บ้าน ย่าที่เล่าสืบต่อกันมาและหลักฐานอ้างอิงที่ทำให้เชื่อได้ว่าเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งหากินของช้างป่า ก็คือ แอ่งดินที่ช้างปามาอนรวมกันและเกลือกกลิ้งเมื่อมีฝนตกก็จะมีน้ำขังในแอ่งดินช้างได้อาศัยน้ำที่ขังอยู่สำหรับกินและนอนเล่นจนแอ่งมีขนาดกว้างและลึกมากขึ้น เป็นที่มีปรากฏทั่วไปในพื้นที่จำนวน 9 แห่ง ชาวบ้านเรียกว่า “สระ” ต่อมาชาวบ้านได้ใช้จำนวนสระที่พบทั้ง 9 แห่งนั้น มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านบางสระเก้า” และมีชื่อเรียกสระเหล่านี้ ตามสถานที่และตามชื่อของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับสระน้ำในขณะนั้น ดังนี้

สระที่ 1 เรียกว่า “สระตาเฝื่อน” อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านเนิน ปัจจุบันถมกลบไปแล้ว

สระที่ 2 เรียกว่า “สระหน้าโบสถ์” อยู่ในพื้นที่วัดบางสระเก้าตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านกลาง ปัจจุบันมีการอนุรักษ์ไว้ ส่วนหนึ่งเป็นบ่อน้ำใช้ สำหรับพระภิกษุสามเณรในวัด

สระที่ 3 เรียกว่า “สระตาอ้อ” อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านกลาง พื้นที่ในบริเวณนี้ในเวลาต่อมาได้ถวายเป็นของวัดบางสระเก้าและถูกถมกลบไปแล้ว

สระที่ 4 เรียกว่า “สระยายจวน” อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านเนินกลางปัจจุบันถมกลบแล้ว

สระที่ 5 เรียกว่า “สระยายสุก” อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านแวงนา ปัจจุบันบูรณะเป็นสระน้ำเพื่อการเกษตร

สระที่ 6 เรียกว่า “สระขรัวมี” อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านแวงนา ปัจจุบันถมกลบแล้ว

สระที่ 7 เรียกว่า “สระตาบา” อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านแวงนา ปัจจุบันถมกลบแล้ว

สระที่ 8 เรียกว่า “สระตาหอม” อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านแวงนาปัจจุบันถมกลบแล้ว

สระที่ 9 เรียกว่า “สระหนองตาฟุ่ม” อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านแวงนาปัจจุบันถมกลบแล้ว

นอกจากสระน้ำแล้ว ยังมีสถานที่ที่มีชื่ออันเกี่ยวข้องกับช้างอีกหลายแห่ง ได้แก่

1. คลองช้าง เป็นคลองเล็กๆ แยกจากคลองสายหลักที่ไหลผ่านและเชื่อมติดต่อกันเป็นลำคลองที่มีลักษณะปลายทางเป็นคลองตัน สันนิษฐานว่า เป็นทางเดินข้ามคลองสายหลักที่ช้างใช้เดินข้ามเพื่อหาอาหารกินเป็นประจำ จนกลายเป็นร่องคลองในเวลาต่อมา

2. ท่าช้าง อยู่ติดริมคลองหนองบัว เป็นคลองแบ่งเขตพื้นที่ ระหว่าง บ้านเสม็ดงาม และบ้านบางสระเก้า สันนิษฐาน ว่าเป็นทางขึ้นลงของช้าง ที่ใช้ข้ามไปมาระหว่าง บ้านเสม็ดงามและบ้านบางสระเก้า

2.8 วัฒนธรรมของชาวบ้านบางสระแก้ว

2.8.1 การกิน ชาวบ้านบางสระแก้วมีการปลูกข้าวไว้เป็นอาหารหลัก จะเก็บข้าวเปลือกใส่ไว้ในยุ้งฉาง เมื่อเวลาจะหุงกิน ก็จะนำข้าวเปลือกมาสีด้วยเครื่องสีข้าวแบบมือโยก เอาข้าวที่สีมาต้มหรือตำในครกไม้ ก็จะออกมาเป็นข้าวหอมมือใช้หุงกิน แหล่งอาหารอันมั่นคงของชาวบ้านบางสระแก้วอีกอย่างหนึ่งก็คือ ลำคลอง และป่าชายเลน มีสัตว์น้ำเป็นอาหาร ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นต้น วิธีการจับสัตว์น้ำก็มียกยอกุ้ง รอกเคย เพื่อทำกะปิ ดักลอบปู ตกปลา จับอวน ทอดแห การจับสัตว์น้ำของชาวบ้านบางสระแก้ว จะจับแต่เพียงพอกินในครัวเรือนเมื่อนำมาปรุงอาหารแล้วยังนำมาแบ่งปันครัวเรือนใกล้เคียงได้อีก

2.8.2 การอยู่อาศัย บ้านเรือนของชาวบ้านจะมีลักษณะเป็นบ้านสองชั้นใต้ถุนสูงโปร่ง หลังคามุงจากในสมัยแรก ต่อมามีการพัฒนาขึ้น ตามลำดับ จนเป็นบ้านไม้กับปูนหลังคามุงกระเบื้องชั้นเดียวบ้าง สองชั้นบ้าง พบเห็นอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน ในสมัยนั้นนิยมอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ การแยกครอบครัวมีน้อยมากไม่เป็นเช่นปัจจุบันนี้ การอยู่ร่วมกันของชาวบ้านบางสระแก้วจะเป็นลักษณะวงศาណ္ဍာတိ เห็นได้จากนามสกุลของชาวบ้าน จะมีนามสกุลเหมือนๆ กัน เช่น “บ้านเนิน” “ตองอ่อน” “สุขสิงห์” “สีเผือก” เป็นต้น การประกอบอาชีพก็มีการช่วยกันลงแรงทำงาน ได้แก่ ยกบ้าน ดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ตัดกก จักกก เป็นต้น

การศึกษาจากหนังสือรายงานการศึกษามณฑลจันทบุรี พ.ศ. 2442 (ร.ศ. 118) ได้บันทึกไว้ว่า วัดบางสระแก้ว มีภิกษุจำนวน 12 รูป ศิษย์วัด 24 คน สอนอักษรสมัยในแบบ ปฐม ก.กา เจ้าอธิการชื่อ พระเที่ยง อายุ 69 ปี พรรษาการบวช 47 พรรษา บ่งบอกได้ว่า วัดเป็นแหล่งเรียนรู้แห่งแรกของหมู่บ้าน ต่อมาได้มีการสร้างโรงเรียน ด้วยการร่วมมือร่วมแรงของชาวบ้าน เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ใช้นามว่า โรงเรียนวัดบางสระแก้ว (พิสิฐวุฒินาคาร) ซึ่งเป็นชื่อพดยศของเจ้าอาวาสในขณะนั้น คือ พระครูพิสิฐวุฒินาคาร เป็นสถานที่ที่ให้การศึกษแก่ลูกหลานชาวบ้านบางสระแก้ว และมีการขยายการศึกษาเป็นประถมศึกษาตอนปลายและมัธยมศึกษาตอนต้น ตามลำดับ

2.8.3 ความเชื่อ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ผู้ชายเมื่อมีอายุครบ 20 ปี บริบูรณ์จะบวชพระเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างน้อย 1 พรรษา หลังจากบวชเรียบร้อยแล้วถึงจะแต่งงานมีเหย้าเรือน

พิธีกรรมที่มาจากความเชื่อและเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ

2.8.3.1 พิธีเซ่นศาล ก่อนที่จะทำการไถนาชาวบ้านจะทำศาลจำลอง และทำขนมต้มขาว ต้มแดงบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทุ่ง

2.8.3.2 พิธีส่งส้มข้าว เมื่อข้าวที่ปลูกเริ่มตั้งท้อง ชาวบ้านจะทำตะเหล่วเพชร 7 ตา ปักไว้ยังที่นาของตนเองพร้อมกับขนมกระยาสารทและผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว เพราะเชื่อว่าแม่โพสพที่เป็นตัวแทนของต้นข้าวเกิดอาการแพ้ท้อง

2.8.3.3 พิธีทำขวัญลอมข้าว ถึงฤดูเก็บเกี่ยวเมื่อนำข้าวมากองบนลานจะจัดเตรียม ลำรับคาหวานพร้อมบายศรี เป็นการขอขมาแม่โพสพก่อนที่จะทำการนวดข้าว โดยใช้ควายเดินย่ำเพื่อให้เมล็ดข้าวร่วงหล่นอยู่บนลานนวด

2.8.3.4 พิธีบอกปู่ย่า เชื่อกันว่าปู่ย่าเป็นผู้ดูแลรักษาทุ่ง มีอาหารที่ทำนโปรดปราน คือ ข้าวเหนียวแดง (เป็นขนมหวานพื้นบ้าน) หากใครต้มข้าวเหนียวแดงกิน จะต้องจัดให้ปู่ย่ากิน หากไม่ทำอย่างนั้นจะเกิดปวดท้อง หากข้าวของสูญหายหรืออยากได้จำนวนผลผลิตข้าวตามที่คาดประมาณไว้ จะมีการบนบานศาลกล่าวกับปู่ย่า

2.9 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านบางสระเก้า

นอกจากการทอเสื่อแล้ว ชาวบางสระเก้ายังมีการทำกะปิ การทำน้ำปลา มีหมอพั้นบ้าน การเล่นดนตรี เกษตรกรรมหมุนเวียน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านบางสระเก้า ดังนี้

2.9.1 การทอเสื่อ การนำต้นกกจากต้นกกกลมปลายเรียว มาทำการแปรรูปด้วยวิธีการที่ ชาวบ้านเรียกว่า“จักกก” คือการทำให้เส้นกกเป็นเส้นเล็กสม่ำเสมอ ต้องอาศัยความสามารถ ความชำนาญในการทำ การตากแดดเพื่อให้แห้ง การเก็บรักษา การย้อมสี การทอเสื่อให้เป็นผืน ล้วนเกิดจากการเรียนรู้ลงมือลงฝึกจากการปฏิบัติจริง และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา

2.9.3 การทำกะปิ เป็นการนำเอากุ้งเคยตัวเล็กๆ มาหมักกับเกลือ ทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน และจึงนำมากรองเอาน้ำออก แล้วนำไปตากแดด น้ำที่กรองกุ้งเคยออกไปแล้วนำไปตั้งไฟเคี่ยวก็จะเป็นน้ำปลาเคย กุ้งเคยที่นำมาตากแดดจะถูกนำมาตำแล้วปั้นเป็นก้อนตากแดด จะทำเช่นนี้ทุกวันจนกุ้งเคยแห้งละเอียดเป็นเนื้อเดียวกันจึงเก็บใส่กระปุก เพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนต่อไป

2.9.4 การทำน้ำปลา คือการนำปลามาหมักกับเกลือใส่ตุ่ม ตากแดดทิ้งไว้ประมาณ 10-12 เดือน ใช้ตะแกรงสานจากไม้ไผ่เป็นรูปกรวยเป็นตัวกรองแยกกากปลาและน้ำปลานำน้ำปลาที่ได้บรรจุใส่ขวดตั้งตากแดดทิ้งไว้ ครัวเรือนก็จะมีน้ำปลาไว้บริโภค

2.9.5 หมอพั้นบ้าน การรักษาพยาบาลเมื่อยามเจ็บไข้ หมอพั้นบ้านจะเป็นผู้รักษาตามวิชาที่ได้รับสืบทอดมา ได้แก่ หมอดำแย หมอยาต้ม หมอต่อกระดูก หมอเกลือผี เป็นต้น

2.9.6 การเล่นดนตรี มีเพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้องในการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น เพลงโหม่งฟาง เพลงตำขนมจีน มีวงดนตรีไทยใช้บรรเลงในงานพิธีต่างๆ มีเพลงรำสวดพระมาลัยใช้ร้องรำสวดในงานศพ เป็นต้น

2.9.7 เกษตรกรรมหมุนเวียน นาข้าวในหมู่บ้านเมื่อสิ้นสุดฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว จะมีการปลูกพืชหมุนเวียนเป็นการไม่ปล่อยให้พื้นที่กร้างว่างเปล่า และเป็นการฟื้นฟูสภาพดินอีกด้วย ถั่วลิสง เป็นพืชที่นำมาปลูกหมุนเวียนในฤดูแล้งสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย

การดำรงชีวิตของชาวบ้านบางสระเก้าในอดีตที่ผ่านมา ถือว่าเป็นวิถีที่เรียบง่าย มีความขยัน มีความพอเพียง มีการวางแผนและการจัดการทรัพยากรที่ดี มีการเรียนรู้และพัฒนาการ ร่องรอยในอดีตที่ค้นพบยังคงมีปรากฏไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้และพัฒนาต่อไป

3. งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

การทอเสื่อ เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่นิยมทำกันเกือบทุกหมู่บ้าน ในเขตภาคตะวันออกและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะพบตามหมู่บ้านที่อยู่ใกล้หนอง บึง ที่มีกก เตย ผักตบชวา หรือ ขึ้นอยู่หนาแน่น ถ้าปล่อยให้ทิ้งไว้ก็จะเป็นวัชพืชทำให้เสียพื้นที่การเพาะปลูกข้าว แต่ถ้านำมาใช้ประโยชน์ โดยนำมาทอเสื่อก็จะเป็นประโยชน์

3.1 ความหมายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

“ศิลปหัตถกรรม” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายว่า เป็นผลงานประเภทศิลปะประยุกต์ มีจุดประสงค์และความต้องการในด้านประโยชน์ใช้สอย เช่น งานโลหะ งานถักทอ งานเย็บปักถักร้อย

ศิลปหัตถกรรม (Art & Crafts) หมายถึง เครื่องใช้ไม้สอยที่สร้างขึ้นด้วยมือ ส่วนมากจะมีคุณสมบัติทางความงาม ให้ความพอใจแก่ผู้ใช้และผู้เห็น หัตถกรรมครอบคลุมกิจกรรมที่ต้องใช้ฝีมือและเครื่องมือ ซึ่งได้แก่ การเย็บปัก การถักถักร้อย การทอ การพิมพ์ผ้า เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องหนัง งานไม้ เครื่องแก้ว เครื่องทองและอัญมณี (ดวงเงิน พูนผล, กอไผ่ ปาณินท์, นิลบล รุ่งเรืองผล; และจตุรงค์ โพธิ์ศรีศิริ. 2548 : 1)

หัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลงานหัตถกรรมที่เกิดจากฝีมือของคนในท้องถิ่น ด้วยการประดิษฐ์ สร้างสรรค์ โดยอาศัยวิธีการและรูปแบบที่ถ่ายทอดอยู่ในชุมชนจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มีจุดประสงค์เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน งานหัตถกรรมพื้นบ้านเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ทั้งโดยตรงและทางอ้อม เช่น การประกอบอาชีพทุกอาชีพ จำเป็นต้องมีเครื่องมือ อุปกรณ์เพื่อช่วยให้เกิดความสะดวกประหยัดเวลา และแรงงาน (อุดม เขยกิจวงศ์; และคณะ. 2548 : 101)

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2539: 29 อ้างอิงจาก นวลลออ ทินานนท์. 2544:6) กล่าวถึงความหมายของหัตถกรรมว่า เป็นศิลปะของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวบ้านหรือชนบท แต่ต้องเป็นกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิต ประเพณีความเชื่อและวัฒนธรรมของกลุ่มชน อาจสนองความเชื่อเพื่อความสุภาพ

จิตใจหรือเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน เพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มชนของตน มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและมีลักษณะเฉพาะถิ่นของตนเอง

จากความหมายต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นเป็นผลงานที่ชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นทำขึ้นด้วยมือ โดยใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่มาสร้างสรรค์ให้เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หรือถ้าใช้ในการประกอบพิธีการต่างๆ ของชุมชน ก็จะต้องมีความละเอียดประณีตสวยงามเป็นพิเศษตามความเชื่อ ความศรัทธาของชุมชน มีการถ่ายทอดสืบสานต่อกันเป็นชั่วอายุคน

3.2 ความสำคัญของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ผลงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน มีหลายลักษณะ หลายประเภท มีหน้าที่ใช้สอยแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น มีผู้กล่าวถึงงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ดังนี้

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2542: 104) กล่าวว่า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมีคุณค่าในการใช้สอย (functional value) ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังนั้น จุดประสงค์ของการสร้างสรรค์ประการแรกอยู่ที่ประโยชน์ใช้สอย ก่อนที่หัตถกรรมพื้นบ้านจะอำนวยความสะดวกได้อย่างเต็มที่ที่จะต้องผ่านการใช้งานมาแล้วจึงก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขความบกพร่อง เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการในการใช้สอยได้เป็นอย่างดี

วิวัฒน์ จุฑะวิภาต (2545: 13) กล่าวว่า ชุมชนต่างๆ ทั้งชนบทและในเมือง ประชาชนต่างมีอาชีพที่แตกต่างกัน และมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสิ่งใช้สอยในการประกอบอาชีพการงานที่แตกต่างกัน เช่น ชาวนา ชาวไร่ จะต้องสร้างไถ คราด แยก กระบอม กระพ้อมใส่ข้าว ชาวบ้านในถิ่นที่มีแม่น้ำ ลำคลอง หนองบึง ก็จำเป็นต้องมีเครื่องมือ เครื่องใช้ในการจับสัตว์น้ำ เช่น ลอบ ไซ ช้อง กระชัง สิ่งเหล่านี้ชาวบ้านมักทำใช้เองในท้องถิ่น

มารุต อัมรานนท์ (2543: 47-48) กล่าวว่า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศิลปะและเครื่องใช้พื้นบ้านนี้ เราจะพบว่าเป็นจุดมุ่งหมายของการสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาโดยตรง ทั้งนี้เนื่องจากจุดมุ่งหมายหลักของการสร้างนั้น สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในส่วน of ชาวบ้านเป็นประการสำคัญ ดังนั้น ผลงานที่ออกมาเราจะพบว่า ในด้านรูปทรง นอกจากมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ในการใช้สอยแล้ว ขนาดก็ยังมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนร่างกายของมนุษย์อีกด้วย

ศิลปหัตถกรรม เป็นผลงานจากภูมิปัญญาของมนุษย์ในแต่ละท้องถิ่น สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ ในการประกอบอาชีพทางการเกษตร หรือสิ่งของ จับสัตว์น้ำ ตามความต้องการของตนเองหรือชุมชนที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต และสืบทอดกระบวนการวิธีการสร้างสรรค์ต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จนปัจจุบันงานศิลปหัตถกรรมก็ยังพบเห็นอยู่ในสังคม ซึ่งมีลักษณะ รูปแบบ ลวดลาย

แบบดั้งเดิมและที่แตกต่างไปจากเดิม เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่มีรสนิยมในการใช้ประโยชน์จากงานศิลปหัตถกรรมมากยิ่งขึ้น

3.3 คุณค่าศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยเป็นมรดกตกทอดที่มีคุณค่า มีประวัติอันยาวนานและสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยที่ก่อกำเนิดศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่รุ่งเรืองของชาติไทยในแต่ละยุคสมัยมีวิวัฒนาการตลอดมาโดยลำดับ เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยและสนองความต้องการของผู้บริโภคผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยจึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ ช่วยสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ราษฎรชนบท และมีส่วนสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในแต่และท้องถิ่น วัฒนะ จูฑะวิภาต.(2545) กล่าวถึงคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ในด้านที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ของบุคคล

1.1 ช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย

งานศิลปหัตถกรรมส่วนใหญ่ย่อมมีหน้าที่ในทางประโยชน์ใช้สอย และในอิริยาบถต่างๆ ของมนุษย์ได้แก่ การนั่ง ยืน เดิน และ การกินอยู่หลับนอน เร็วและสะดวกขึ้น สิ่งใช้สอยจึงจำเป็นทุกเวลาทุกสถานที่ เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในชีวิตประจำวันของมนุษย์

1.2 ช่วยให้เกิดความประณีต

คุณลักษณะของงานศิลปหัตถกรรมคือ มีความงดงามอันเกิดจากการสร้างสรรค์ด้วยมือ และการบังคับอินทรีย์ประสาทต่างๆ งานศิลปหัตถกรรม จึงเป็นสิ่งที่กลั่นกรองออกมาจากจิตใจ เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดความคิด และ รสนิยมทางความงามของผู้สร้างสรรค์ออกมาให้เห็น เพราะเมื่อจิตใจได้สัมผัสกับความประณีตงดงามย่อมจะทำให้เกิดความพึงพอใจและความสุขใจ

2. ในด้านเกี่ยวกับสังคมเป็นส่วนรวม

2.1 เกี่ยวกับเศรษฐกิจ

งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านโดยทั่วไปคือการนำเอาวัสดุหรือวัตถุดิบที่เป็นทรัพยากร ธรรมชาติในท้องถิ่นมาดัดแปลงสร้างสรรค์หรือปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ใช้สอย โดยเริ่มต้นจากการสร้างสิ่งใช้สอย สอนองความต้องการของตนเองในครัวเรือนก่อน แล้วจึงขยายวงกว้างออกไปสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่นในภูมิภาค และสนองความต้องการของคนในชาติเป็นระบบการผลิตเบื้องต้น ใช้วัสดุแรงงานในท้องถิ่นนั้นๆ เอง การที่ครอบครัว ชุมชนหรือท้องถิ่นสามารถสร้างสิ่งใช้สอยสนองความต้องการของตนเองได้เป็นเหตุให้ไม่ต้องไปซื้อหาหรือแลกเปลี่ยนสิ่งใช้สอยจากครอบครัวอื่น หรือท้องถิ่นอื่นๆ และถ้าสามารถทำขายออกไปยังครอบครัวอื่นได้ด้วย ก็จะเป็นทางให้เกิตรายได้ งานหัตถกรรมพื้นบ้าน จึงเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจเบื้องต้น เช่น เกี่ยวกับงานเกษตรกรรม เป็นต้น

2.2 เกี่ยวกับวัฒนธรรม

งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นการสร้างสรรค์ทางวัตถุ ซึ่งเป็นไปตามรสนิยมทางจิตใจของมนุษย์และเผ่าพันธุ์ ที่ต่างมีความพึงพอใจในเรื่องรูปร่าง ทรวดทรง สี หรือ ลวดลายที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามรสนิยมตกทอดสะสมกันมาในสายวัฒนธรรมของมนุษย์ และชาติพันธุ์ การที่ผู้คนได้ใช้สอยสิ่งของเครื่องใช้ที่มีลักษณะของตนหรือได้พบสิ่งแวดล้อมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติเป็นประจำ ก็จะมีลักษณะเดียวกับการได้พูดได้ภาษาของตนเอง ได้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของตนอยู่เป็นประจำ ย่อมจะเป็นหลักประกันว่าชาติของตนย่อมจะไม่สูญหาย งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องต่อวัฒนธรรมโดยตรง

2.3 เกี่ยวกับอาชีพ

การประกอบอาชีพช่างศิลปหัตถกรรม ถือว่าเป็นการประกอบสัมมาอาชีพอย่างแท้จริง เพราะเป็นการสร้างความสะดวกสบาย และสร้างสิ่งแวดล้อมที่สุนทรีย์ให้กับเพื่อนมนุษย์ ในกระบวนการทำงานก็ได้สร้างมลภาวะหรือความทุกข์ยากเดือดร้อนให้กับผู้ใด ทั้งเป็นงานอิสระสามารถประกอบทำได้ด้วยตัวคนเดียว เพราะเป็นงานที่อาศัยความคิดอ่านสร้างสรรค์และมีมือการทำงานเป็นหลัก ต้องการเครื่องมือ และเครื่องทุนแรงแต่น้อย จึงเป็นอาชีพที่ไม่ต้องลงทุนลงแรงมากเหมือนเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรม หนึ่งงานศิลปหัตถกรรมนั้นทำได้ทุกฤดูกาล และใช้ช่วงเวลาต่อเนื่องกัน จึงเป็นทางให้ประชาชนใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ไม่หมกมุ่นอยู่ในอบายมุข งานช่างศิลปหัตถกรรมนี้ หากจะยึดเป็นอาชีพอย่างจริงจัง ก็สามารถจะมั่นคงและก้าวหน้าได้เช่นกับสัมมาชีพอื่นๆ เพราะ โดยธรรมชาติการทำงานช่างนั้น ยิ่งทำก็ยิ่งชำนาญ จะสามารถสะสมความคิดอ่าน และเทคนิควิธีการเพื่อทำงานให้ก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับได้

2.4 เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศคือการปรับปรุงชาติบ้านเมืองมีความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจวัฒนธรรม และ การเมือง ซึ่งจะต้องปรับปรุงทั้งในด้านวัตถุและจิตใจให้เจริญก้าวหน้าไปพร้อมกัน

ในทางวัตถุ ได้แก่ การปรับปรุงสร้างสรรค์ หรือ ใช้สอยสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า เป็นต้นว่า การใช้ทรัพยากรหรือ พลังงานต่างๆ ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ทางการผลิตเพื่อแสวงหารายได้เข้าประเทศ งานหัตถกรรมนั้นสามารถปรับปรุงการผลิตให้ได้ผลเท่าเทียมกับเกษตรกรรม และ อุตสาหกรรม เพราะงานหัตถกรรมเป็นการผลิตเบื้องต้น ไม่ต้องอาศัยทุนหรือเครื่องมือมากมายเหมือนงานอื่น เนื่องด้วยเป็นงานที่ต้องการเพียงบุคคลที่มีกึ๋นสัจจะทางงานเท่านั้น ทั้งสามารถนำวัตถุดิบทางธรรมชาติมาดัดแปลงใช้สอยได้โดยไม่ต้องเสียฤดูกาล เพราะงานช่างสามารถทำได้ในแทบทุกสภาพอากาศทั้งกลางวันและกลางคืน หนึ่งการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาดัดแปลงใช้สอยย่อมเป็น

การผลิตที่มีต้นทุนต่ำ เพราะไม่ต้องขนส่งทางไกล ประการสุดท้ายการแปรรูปวัตถุดิบในท้องถิ่นโดยกำลังแรงงานคนในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นย่อมมีคุณค่าทางเศรษฐกิจรอบด้าน นับเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ

2.5 เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ

ความมั่นคงของชาติ ย่อมเกิดขึ้นได้เพราะความเป็นปกติสุขของผู้คนที่เป็นพลเมืองของชาติ และความปกติสุขของพลเมืองย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากพลเมืองมีอาชีพการงาน แสวงหารายได้เลี้ยงตนโดยสุจริต ชุมชนมีความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ มีความมั่นคงในทางวัฒนธรรม ทั้งทางวัตถุและทางใจ สังคมมีความเจริญก้าวหน้าตามขั้นตอนที่ควรและอยู่บนรากฐานประวัติศาสตร์ของตนเอง

ในสังคมที่ประชาชนอยู่เป็นปกติสุขประเทศชาติมีความมั่นคงในทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ประชาชนย่อมมีงานศิลปหัตถกรรมเป็นเสมือนอารมณ์ส่วนหนึ่งของชีวิต

3.4 นโยบายและแนวทางการส่งเสริมพัฒนาหัตถกรรมไทย

เมื่อปี พ.ศ. 2526 กระทรวงอุตสาหกรรมไทยได้กำหนดแนวทาง นโยบาย มาตรการในการส่งเสริมและพัฒนาสินค้าหัตถกรรมไทยให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างงานเพิ่มรายได้ และกระจายรายได้สู่ราษฎรในชนบท เพิ่มรายได้จากเงินตราต่างประเทศ และเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมไทย คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทยได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อจัดทำแผน มาตรการ การปฏิบัติในการส่งเสริมการผลิตและการตลาด รวมทั้งแนวทางปรับปรุงตลอดจนการส่งเสริมและอนุรักษ์หัตถกรรมแต่ละประเภท รวม 5 คณะคือ คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมประเภทเครื่องหนัง ประเภทผ้าและผลิตภัณฑ์ผ้า ประเภทไม้ หวาย ไม้ไผ่ และเส้นใยพืช ประเภทเครื่องปั้นดินเผา และประเภทเครื่องโลหะ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2537: 392-393)

นโยบายที่คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทยได้กำหนดไว้ดังนี้คือ

1. พัฒนาปรับปรุงคุณภาพ รูปแบบ และเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าหัตถกรรมไทย
2. ส่งเสริมการตลาดสินค้าหัตถกรรมไทยให้ผู้ผลิตมีช่องทางขยายตลาดสินค้ามากขึ้น ทั้งตลาดในประเทศ ตลาดนักท่องเที่ยวและตลาดต่างประเทศ
3. ส่งเสริมการอนุรักษ์หัตถกรรมไทยในเชิงตลาดเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ที่มีผู้ผลิตน้อยรายแพร่กระจายและเป็นที่ยอมรับของตลาดอย่างต่อเนื่อง
4. สนับสนุนและส่งเสริมให้มีวัตถุดิบใช้ในการผลิตสินค้าหัตถกรรม โดยไม่ขาดแคลน และมีการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในการทำหัตถกรรมมากขึ้น

5. ส่งเสริมระบบข้อมูลสินค้าหัตถกรรม เพื่อให้มีข้อมูลทุกๆ ด้านเกี่ยวกับหัตถกรรมที่จะสนองความต้องการของผู้ผลิต ผู้ซื้อ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนส่งเสริมและพัฒนาและอนุรักษ์หัตถกรรมไทย

6. สนับสนุนและพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐบาลและเอกชนในการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทย

จากนโยบายดังกล่าวคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทยได้กำหนดแนวทางไว้ดังนี้

1. กำหนดสินค้าหัตถกรรมเป้าหมายที่จะทำการส่งเสริมและพัฒนา โดยพิจารณาถึงคู่ทางการตลาดเป็นเกณฑ์
2. กำหนดแผนปฏิบัติการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมเป้าหมาย ทั้งด้านการผลิต การตลาดและการเงิน
3. กำหนดประเภทหัตถกรรมเป้าหมายที่จะอนุรักษ์ โดยคัดเลือกจากประเภทหัตถกรรมที่กำลังจะสูญหายไปเป็นเกณฑ์
4. กำหนดแผนปฏิบัติการส่งเสริมหัตถกรรมที่จะอนุรักษ์ โดยส่งเสริมให้มีการผลิตมากขึ้นและเป็นที่นิยมของตลาดมากขึ้น
5. ใช้แผนปฏิบัติการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมในการประสานการดำเนินงานของทั้งภาครัฐบาลและเอกชนระดมความร่วมมือและใช้เป็นแนวทางการสนับสนุนด้านงบประมาณและความช่วยเหลือต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

กรณีที่สินค้าหัตถกรรมบางประเภทประสบปัญหาการผลิตและการตลาดที่จำเป็นจะต้องได้รับการแก้ปัญหาเป็นการเร่งด่วน ก็ให้หยิบยกมาพิจารณาในคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทย เพื่อให้การส่งเสริมเป็นกรณีพิเศษก่อนได้

จากนโยบายและแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมไทยดังกล่าว จึงทราบได้ว่างานหัตถกรรมไทยเป็นงานที่แสดงออกด้วยภูมิปัญญาของมนุษย์แต่ละพื้นที่ที่มีความสอดคล้องต่อการดำรงชีวิตมาแต่โบราณ จนถึงปัจจุบันได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายในการใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้หรือความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งจะเป็นรายได้ของชุมชนในการประกอบอาชีพหัตถกรรมไทยพื้นบ้าน

3.5 งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภท เส้นใย

งานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเส้นใยพืช คือ งานจักสาน และงานทอ เป็นงานที่ทำด้วยมือ โดยใช้วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นมาสาน หรือ ทอ ตามกระบวนการวิธีแต่ละลักษณะและ

ประเภทของวัสดุ สร้างเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่มีประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพ ตามวิถีชีวิตของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมไทย (2537: 142-143) กล่าวถึงวัตถุดิบเส้นใยพืช ดังนี้

1. วัตถุดิบที่ใช้ผลิตเส้นใยพืช มีมากมายหลายชนิด ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของแต่ละท้องถิ่น พืชที่ใช้ทำผลิตภัณฑ์โดยนำส่วนของ ใบ ลำต้น ราก และ ผล มาใช้ได้แบ่งประเภทใหญ่ๆ ได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

1.1 กลุ่มพืชตระกูลปาล์ม เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว ไม่ยืนต้นมีการกระจายพันธุ์อยู่ในเขตร้อนขึ้นทั่วโลกไม่น้อยกว่า 1,000 ชนิด นับเป็นพืชที่มีประโยชน์ และมีคุณค่าทางเศรษฐกิจสูงสามารถนำมาใช้เป็นอาหาร และวัสดุก่อสร้าง ตลอดจนนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งเป็นยารักษาโรคด้วย ตัวอย่างของพืชชนิดนี้ที่ใช้ทำผลิตภัณฑ์มากในประเทศไทย เช่น มะพร้าว ลาน ตาล ชิดจาก หมาก กะพ้อ หลาวชะโอน สาคุ ฯลฯ รวมทั้งไม้ปาล์มจำพวกไม้เถาเลื้อย ที่เรียกว่า “หวาย”

1.2 กลุ่มพืชประเภท กก หญ้า และ วัชพืชน้ำ เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว ชอบขึ้นในที่ชุ่มชื้นแฉะริมแม่น้ำลำคลอง เช่น กกกลม กกสามเหลี่ยม กระจุต หญ้าตีนกา หญ้าคา ผักตบชวา คล้า คลุ้ม ฯลฯ ตลอดจนพืชประเภท เตย ลำเจียก และต้นกล้วย

1.3 กลุ่มพืชประเภทป่านปอ เป็นพืชที่เส้นใยของส่วนเปลือกลำต้น มีความเหนียวทนทานมากเช่น ปอสา ปอแก้ว ปอกระเจา ปอสังโฆ และป่านศรนารายณ์ ฯลฯ

1.4 กลุ่มพืชประเภทพันธุ์ไม้เถา เป็นพืชไม้เลื้อย นิยมใช้ลำต้นมาทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน เช่น เถาวัลย์ ชนิดต่างๆเช่น ย่านลิเภา เถาองุ่น ฯลฯ

1.5 กลุ่มพืชเศรษฐกิจ ผลพลอยได้ของพืชเศรษฐกิจ เช่น เปลือกข้าวโพด ข้าวฟ่าง ฟางข้าว ก้านดอกอ้อย ฯลฯ เป็นผลผลิตส่วนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร แต่สามารถ นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใช้สอย และ ของที่ระลึกได้เป็นอย่างดี

3.6 ผลิตภัณฑ์เส้นใยพืช

เป็นงานหัตถกรรมที่ทำจากวัตถุดิบพืชธรรมชาติประเภทเส้นใยที่มีคุณสมบัติเหนียวและทนทาน โดยใช้วิธีการขึ้นรูปแบบผลิตภัณฑ์ได้หลายวิธี เช่น จักสาน ถัก ทอ และ ตัดเย็บ อาจใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือใช้หลายวิธีผสมผสานกัน เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีประโยชน์ใช้สอย และเพิ่มความสวยงาม

สภาพภูมิศาสตร์ และ ภูมิอากาศมีผลทำให้เกิดพืชพันธุ์ต่างๆ ในท้องถิ่นแตกต่างกันไป การเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่นมาทำผลิตภัณฑ์จึงขึ้นอยู่กับ ข้อจำกัดของคุณสมบัติของวัสดุนั้นๆ ซึ่งมีส่วนกำหนดรูปแบบและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทั้งด้านรูปทรง โครงสร้างและลวดลาย ตลอดจนคตินิยม

ในท้องถิ่น ปัจจัยเหล่านี้ได้ช่วยให้เสริมสร้างผลิตภัณฑ์เส้นใยพืช แต่ละชนิดมีรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เช่น การสานเสื่อในภาคใต้ จะสานด้วยกระจูด ใบเตย คล้า กลุ่ม ภาคเหนือจะสานด้วยกกและแหียง ภาคกลางสานด้วยกก ไม้ไผ่และหวาย เช่นเดียวกับภาคอีสาน เป็นต้น

รูปแบบผลิตภัณฑ์เส้นใยพืชบางประเภท เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่รู้จักกันมานาน และสืบทอดจากบรรพบุรุษมานานหลายชั่วอายุคน เช่น ผลิตภัณฑ์จากใบลานและใบตาล อันได้แก่ กอบและปลาตะเพียน ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา เสื่อและกระสอบบรรจุของ ซึ่งทำจากวัสดุท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์กระดาษ เป็นต้น ผลิตภัณฑ์เส้นใยพืชเหล่านี้ ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการออกแบบพัฒนารูปร่าง และประโยชน์ใช้สอยสนองความต้องการของคนในสังคมยุคปัจจุบัน ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เส้นใยพืชบางชนิดที่ในอดีตไม่เคยมีการใช้ประโยชน์ทำผลิตภัณฑ์ หน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนต่างช่วยกันหาวิธีคิดค้นวิจัย และพัฒนาทำขึ้นใหม่ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการใช้ทรัพยากรวัตถุดิบในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้แก่ราษฎรชนบท เช่น ผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา เถาวัลย์ เถาองุ่น เปลือกข้าวโพด ฟางข้าว เป็นต้น

พัฒนาการของรูปแบบผลิตภัณฑ์เส้นใยพืชที่น่าสนใจ เป็นที่ต้องการของตลาดในสังคมยุคปัจจุบัน และมีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และ สังคมในการกระจายรายได้ไปสู่ราษฎรชนบท มีจำนวน 12 ประเภท ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ใบลาน ใบตาล และใบจาก
2. ผลิตภัณฑ์ก้านมะพร้าว และใยมะพร้าว
3. ผลิตภัณฑ์ใบกะพ้อ
4. ผลิตภัณฑ์กก
5. ผลิตภัณฑ์กระจูด
6. ผลิตภัณฑ์ผักตบชวา และเชือกกล้วย
7. ผลิตภัณฑ์ใบเตย และใบปาล์มน้ำมัน
8. ผลิตภัณฑ์ปอสา
9. ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา
10. ผลิตภัณฑ์เปลือกข้าวโพด
11. ผลิตภัณฑ์ป่านศรนารายณ์
12. ผลิตภัณฑ์เส้นใยพืชชนิดอื่นๆ

นวลลออ ทิพนานนท์ (2544: 9-10) กล่าวถึง งานจักสานและงานทอ ดังนี้

1. งานจักสาน เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่อยู่คู่วิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน เนื่องจากเป็นงานที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ ที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ หวาย กก ใบลาน ใบมะพร้าว ย่านลิเภา ลำเจียก

เตยทะเล ผักตบชวา ฯลฯ มาผ่านกระบวนการที่เรียกว่า การจัก คือ การนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือเป็นริ้ว วัสดุที่นำมาผ่านกระบวนการจัก เรียกว่า เส้นตอก ต่อจากนั้นเป็นขั้นตอนการสาน คือ กระบวนการที่นำตอกมาสร้างให้เกิดเป็นรูปแบบ และลวดลายโดยการนำมาขัดกัน ยึดกันให้คงรูปเป็น ภาชนะ

การใช้ชีวิตประจำวันของคนไทยเราที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการเกษตร ทำนา ทำไร่ ทำสวน การจับสัตว์ ล้วนแล้วแต่ต้องพึ่งพาเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวก เครื่องจักสาน มีบทบาทในชีวิตประจำวันตั้งแต่เช้าจรดค่ำในวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งเราพอจะจำแนกหน้าที่ใช้สอยของ เครื่องจักสาน ตามลักษณะการใช้งานได้ดังนี้

1.1 เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1.1.1 เครื่องใช้ในครัวเรือนที่เป็นภาชนะ ได้แก่ กระบุง กระจาด กระดังงะ ลอม กระติบ ตะกร้าหวดหนึ่งข้าวเหนียว ตะแกรง กระซอน ครุ สีข้าว น้ำทุ้ง(ของภาคเหนือ) ฯลฯ

1.1.2 เครื่องใช้ในการดักจับสัตว์ประเภทต่างๆ ได้แก่ ข้องดักปลา ไซ อีจู้ ตุ่ม ลอบ กระชัง อีแอ็บ (ดักกบ) กรงดักนก

1.1.3 เครื่องใช้ในการประกอบสิ่งก่อสร้างและเครื่องปลูก ได้แก่ ฝาและฟาก เรือน ยุ้งข้าว เสือลำแพน ฯลฯ

1.1.4 เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด ได้แก่ หมวก กอบ พัด ปลาตะเพียนใบลาน ตะกร้อสอยผลไม้

1.2 เครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องในประเพณีและความเชื่อ ซึ่งเป็นทั้งภาชนะและสิ่งของที่ทำขึ้นเพื่อใช้ตอบสนองความเชื่อ หรือ พิธีกรรมในประเพณีของบางท้องถิ่น เช่น ในภาคอีสานจะมีการใช้ ก่องข้าวขวัญ เบ็ญหมาก (พานดอกไม้และหมากพลูไว้สำหรับบูชาพระ) การสานเฉลวปักไว้ที่หม้อยา หรือ ตามท้องไร่ท้องนา ฯลฯ

เครื่องจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่ทำกันอย่างกว้างขวาง และทั่วทุกภาคของประเทศไทย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยวัตถุดิบจากธรรมชาติ โดยเฉพาะไม้ไผ่ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นได้ดีในเขตร้อน ชอบขึ้นในป่าที่ชุ่มชื้นแห้งแล้ง พบขึ้นประปรายตามป่าเบญจพรรณ ป่าดิบเขาทั่วไป โดยขึ้นเป็นกอ ลำต้นส่วนที่อยู่ใต้ดินเรียกว่าเหง้า เป็นพืชที่ขึ้นเร็ว ตายยาก และขยายพันธุ์ได้ง่ายมาก ใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน ขึ้นอยู่ทั่วทุกภาคแทบทุกพื้นที่ เครื่องจักสานโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการสานด้วยไม้ไผ่เพราะหาง่าย และไม้ไผ่เองก็มีหลายพันธุ์ทำให้ชาวบ้านสามารถเลือกใช้ลักษณะ เฉพาะของไม้ไผ่มาประดิษฐ์ สร้างสรรค์เป็นงานหัตถกรรมที่มีความหลากหลายได้นอกจากนี้ในชนบทท้องถิ่นเราจะพบว่า ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีขึ้นอยู่เฉพาะพื้นที่ ก็จะทำให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้ เช่น ย่านลิเภา ก็สามารถแสดงถึงเอกลักษณ์ของทางภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

2. งานทอ ในที่นี้มีความหมายถึง งานทอผ้าและงานทอเสื่อ ซึ่งมีกระบวนการที่เรียกว่าเป็นการทอเหมือนกัน แต่จะแตกต่างกันในรายละเอียดของประเภทงานและธรรมชาติของวัสดุแต่ก็รวมเรียกว่าเป็นงานทอ เครื่องนุ่งห่มเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่มีความจำเป็นต่อมนุษย์ การทอจึงมีปรากฏให้เห็นทั่วไปทุกภูมิภาค มนุษย์รู้จักการทอมาช้านานนับพันปี ดังตัวอย่างที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดี คือ ชิ้นส่วนของผ้าที่ยังคงทิ้งร่องรอยติดอยู่กับเครื่องประดับสำริดและโครงกระดูกมนุษย์ ในอารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์และยุคหินใหม่ (พิสิฐ เจริญวงศ์. 2516: 46) วัสดุที่ใช้ทอทำจากเส้นใยที่ได้จากพืช เรียกว่าป่านักัญชา ส่วนวิธีการทอใช้วิธีการง่ายๆ คือ การชิงด้ายเข้ากับเสื่อหรือต้นไม้แล้วโยงเข้าสู่ตัวของผู้ทอ มิได้พึ่งพาเครื่องมือแต่อย่างใด (มารุต อัมรานนท์. 2533: 38)

ผ้าทอมีบทบาทต่อมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการใช้สอยและพิธีกรรม ความเชื่อที่เป็นงานมงคลและอวมงคล ซึ่งพอจะแยกประเภทได้ดังนี้

- 2.1 ผ้าสำหรับนุ่ง ได้แก่ ผ้านุ่ง ผ้าโสร่ง โจงกระเบน ผ้าขาวม้า ฯลฯ
- 2.2 ผ้าสำหรับห่ม ได้แก่ ผ้าสไบ ผ้าแพะเบี่ยง ผ้าคลุมไหล่ ผ้ารัดอก ฯลฯ
- 2.3 ผ้าสำหรับใช้ในพิธีกรรมและศาสนา ได้แก่ สบง จีวร ผ้าห่อคัมภีร์ ตุงหรือธง ฯลฯ
- 2.4 ผ้าอื่นๆที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ถุงย่าม ผ้าปูที่นอน หมอน ผ้าอ้อมเด็ก ฯลฯ

ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย เชื้อต่อการมีวัตถุดิบในการทอผ้า ซึ่งได้แก่เส้นใยซึ่งทำมาจากฝ้ายหรือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ซึ่งสามารถทำให้ได้เส้นใยมาทอ ซึ่งมีวิธีการทอและการทำลวดลายด้วยวิธีต่างๆ เช่น ผ้ามัดหมี่ ผ้าจก ฝ้ายกดอก ฯลฯ

ผ้าทอในแต่ละพื้นที่ก็จะมีรูปแบบเอกลักษณ์ที่ปรากฏแตกต่างกันออกไป จนทำให้มีชื่อเรียกขานถึงลักษณะเด่นของแต่ละท้องถิ่น เช่น ผ้าไหมปักธงชัย ผ้าจกหาดเลี้ยว ผ้าทออ่างศิลา ผ้าไหมพุมเรียง แพรวากาฬสินธุ์ ผ้าทอบ้านไร่ ฯลฯ

ส่วนงานทอเสื่อซึ่งเป็นเครื่องปลูกัดนั้น มีการใช้วัสดุเช่น กก ซึ่งมีอยู่ทั่วไป เสื่อกระจูดหรือ เสื่อจูด ซึ่งมีทางภาคใต้ และมีกรรมวิธีแนวทางเดียวกับการทอผ้า

วิวัฒน์ จูฑะวิภาต (2545: 33) กล่าวถึง งานจักสาน และงานทอผ้า ดังนี้

1. การจักสาน (Basketery) หมายถึง การนำวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ฟาง ใบไม้ เชือก ป่าน เถาวัลย์ ฯลฯ มาสานเป็นภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ ไม้ไผ่เป็นวัสดุที่นิยมใช้มากที่สุด เพราะพบโดยทั่วไปในทุกภูมิภาคของประเทศไทยและราคาไม่แพง ซึ่งสามารถแบ่งออกตามประโยชน์ใช้สอยได้ 4 ประเภท ดังนี้

- 1.1 เครื่องกลสิกรรม เช่น เข่ง คราด สุ่มไถ่ ฯลฯ
- 1.2 เครื่องมือจับปลา เช่น สุ่ม ลอบ กระชัง ฯลฯ
- 1.3 เครื่องใช้ในบ้าน เช่น กระดัง ตะกร้า กระซอน ฯลฯ
- 1.4 สิ่งของเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เครื่องเล่น เครื่องกีฬา เครื่องใช้ เช่น หมวก กอบ

เป็นต้น

2. การทอผ้าและการเย็บปักถักร้อย (Textile and Embroidry) ได้แก่ การนำวัสดุต่างๆ เช่น ด้าย ไหม มาทอหรือปักเย็บเพื่อให้เกิดเนื้อหาวัตถุและเป็นลวดลายสีสันต่างๆ บนวัตถุดิบของทั้งแบบ ธรรมดาและแบบพิสดารสวยงาม เช่น ผ้าซิด ผ้ามัดหมี่ ผ้าตีนจก พรหมปัก ตลอดจนการปักด้ายสีเป็น ลวดลายลงบนสิ่งต่างๆ

วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ทำงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์เพื่อการ กกรรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรมไทย (2537:157-158) กล่าวถึงผลิตภัณฑ์จากต้นกก ดังนี้

1. กก เป็นพืชล้มลุกตระกูลหญ้า ปลูกง่ายงอกงามเร็ว ไม่ต้องระวังรักษามากนัก คนไทยรู้จักใช้ประโยชน์ของต้นกกโดยนำมาทอเป็นเสื่อเพื่อใช้ปูรองนั่งนอน หรือ ใช้ตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ ใช้สอยอื่นๆ นอกจากนี้ยังใช้เส้นกกเป็นวัตถุดิบในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน กกที่ใช้ในการทอเสื่อ และทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องใช้อื่นๆ แบ่งเป็น 2 ชนิดใหญ่ๆ คือ

1.1 กกพื้นเมือง หรือ กกรงกา ตามภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “กกเหลียม” ตามปกติมีขึ้นอยู่ตามริมฝั่งคลอง และ ท้องนา หรือ ในที่ลุ่ม ลักษณะของลำต้นเป็นเหลียม 3 เหลียม ด้านทั้งสามเว้าเข้าหาแกนกลาง ลำต้นใหญ่ มีใบเรียวกลม สั้น หนา ต้นหนึ่งมีประมาณ 2-3 ใบ ผิวของ กกเหลียมแข็ง กรอบ และไม่เหนียว เมื่อทำเป็นผืนเสื่อแล้วขัดไม่เป็นเงา และ ใช้ไม่ทนทาน ใช้ทอเสื่อ หยาบๆ แบบพื้นบ้านที่ใช้กันทั่วไป กกชนิดนี้มีขึ้นเองทั่วไป ในจังหวัดต่างๆ ไม่มีผู้ใดปลูกกันเป็นลำ เป็นสันเหมือนกกกลม

1.2 กกเสื่อ ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “กกกลม” มีลำต้นกลม เรียว ผิวมัน อ่อนนุ่ม เหนียว ไม่กรอบ มีผิวสีเขียวแก่ ข้างในลำต้นมีเนื้ออ่อนสีขาว ความยาวของกกที่นำมาทอ อยู่ใน ช่วงยาวประมาณ 1.5-2.00 เมตร กกชนิดนี้ไม่มีใบ เจริญเติบโตเป็นกอ กกกลมนี้นิยมขึ้นในที่ลุ่มเป็น โคลนเลน เมื่อนำกกกลมมาทอเป็นผืนเสื่อแล้ว จะได้สัมผัสที่นุ่มนวลขัดถูเป็นมันเงางาม คนจึงนิยมนำมา ทอเสื่อ กกชนิดนี้มีอยู่ในแถบภาคตะวันออก เช่น จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด จังหวัดระยอง จังหวัด ชลบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดนครนายก และ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น

นอกจาก กก แล้ว วัสดุสำคัญที่ใช้ร่วมกันกับการทำเสื่ออีกอย่างคือ เอ็น เอ็นเป็นส่วนหนึ่งในการทำเสื่อ ซึ่งมียู่ 2 ชนิด ดังนี้

1. เอ็นปอ

เอ็นปอ ทำมาจากเปลือกต้นปอกระเจา มีอยู่แพร่หลายในประเทศไทย และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในบริเวณดินชื้นแฉะใกล้ๆ น้ำ มีลำต้นสูงประมาณ 1-2 เมตร นอกจากนี้ก็มีการปลูกริมฝั่งแม่น้ำในเขตภาคกลางและภาคตะวันออก สาเหตุที่ชาวบ้านนิยมปลูกปอกระเจา เพราะ ต้นปอกระเจาเมื่อโตเต็มที่สามารรถทนน้ำท่วมมาได้สูงถึง 80 เซนติเมตร การใช้ประโยชน์จากปอกระเจา ต้องนำมาลอกเป็นกลีบ ขูดผิวตากแห้ง แล้วจึงนำไปทำเป็นเชือก หรือเอ็นปอซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ใช้เป็นเส้นยืนในการทอเสื่อ ปัจจุบันการปลูกต้นปอต้องปลูกด้วยการหว่านเมล็ดลงในนา ใช้เวลา 3-4 เดือน จึงโตเต็มที่ เหมาะสมในการนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ

2. เอ็นพลาสติก

เอ็นพลาสติก เป็นเอ็นที่ผลิตขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรม มีลักษณะคล้ายเส้นปอ แต่มีความอ่อนนิ่มมากกว่าเส้นปอ และเส้นเล็กกว่า ราคาถูก หาซื้อได้ตามร้านวัสดุอุปกรณ์ตัดเย็บทั่วไป ช่างทอเสื่อนิยมใช้เป็นเส้นยืนในการทอเสื่อที่ใช้สำหรับการนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้ดี

การออกแบบผลิตภัณฑ์ก เริ่มขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ครั้งนั้นสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีนาถประทับอยู่ ณ วังสวนบ้านแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี พระองค์มีพระราชดำริให้ข้าราชการบริพารในพระองค์ ทำผลิตภัณฑ์กขึ้น เป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว โดยใช้ชื่อว่า “อุตสาหกรรมสวนบ้านแก้ว” เมื่อว่างจากภารกิจ ก็ทรงโปรดการออกแบบเสื่อกก เป็นเครื่องใช้ต่างๆ ที่สวยงามและทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระเป่าถือ จนเป็นที่นิยมของคนไทย และ ชาวต่างประเทศ ทำให้ผลิตภัณฑ์เสื่อกกจันทบุรีแพร่หลายทั่วไป ชาวจันทบุรีที่ประกอบอาชีพเสื่อกกก็ดำเนินรอยตามพระองค์พัฒนาเสื่อกกจันทบุรีแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ประเภทของรูปแบบผลิตภัณฑ์กที่มีในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. เสื่อกก รูปแบบเสื่อกก มีทั้งแบบที่ใช้วิธีสาน และ วิธีทอเสื่อโดยใช้กึ่งและฟืม ราษฎรชนบททั่วไปนิยมทอเสื่อกก มากกว่าการสานเสื่อ ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของต้นกก และ ความต้องการประโยชน์ใช้สอย การทอเสื่อกกมีทั้งประเภทที่ใช้ต้นกกทั้งต้นมาทอ เช่น เสื่อกกจังหวัดเชียงราย ทางภาคเหนือ และ ประเภทเสื่อที่ทอจากต้นกกซึ่งจักเป็นเส้นเล็กๆ โดยทอเป็นลายขัด มี 2 ลักษณะคือ เสื่อกกชั้นเดียว และ เสื่อกกสองชั้น เสื่อทั้งสองลักษณะนี้แตกต่างกัน ที่การร้อยเส้นยืนในกึ่งทอเสื่อ เสื่อกกชั้นเดียวจะร้อยเส้นยืนทุกเส้น สามารถทยอยกดอกเป็นลวดลายได้ เสื่อมีเนื้อแน่น ค่อนข้างแข็ง การใช้งานทนทาน ส่วนเสื่อสองชั้น การร้อยเส้นยืนในกึ่ง จะเว้นช่องสลับกัน เสื่อมีเนื้อหนาและนิ่มกว่า ใช้เป็นเสื่อปูนอนบางที่เรียกเสื่อลูกฟูก เสื่อทั้งสองลักษณะนี้ มีการทอกันทั่วไปตามพื้นบ้านในภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แหล่งทอเสื่อกกที่มีชื่อเสียงและทำกันมานานที่สุด อยู่ที่จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดปราจีนบุรี

2. ผลิตภัณฑ์ตัดเย็บจากเสือกก เนื่องจากจังหวัดจันทบุรีมีการทอเสือกกมากที่สุด ทั้งในระดับอุตสาหกรรมในครอบครัวตามหมู่บ้าน และ ระดับโรงงานอุตสาหกรรมทอเสือกก จึงได้มีการแข่งขันขยายตลาดการใช้เสือกกมากขึ้น โดยการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์จากเสือกก ให้มีประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น และใช้วิธีการตัดเย็บด้วยจักรอุตสาหกรรม โดยก๊วนริมของผ้า และนำมาสอยติดกัน ขึ้นรูปทรงต่างๆ เช่น เสือกพับได้ กระเป๋าทือ กล่องใส่กระดาษเช็ดหน้า เครื่องใช้ในสำนักงาน กรอบรูป กล่องบรรจุของที่ระลึกต่างๆ เป็นต้น

3. ผลิตภัณฑ์จากเส้นกก เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ซึ่งใช้วิธีขึ้นรูปเช่นเดียวกับเครื่องจักสานที่ทำจากเส้นใยพืชชนิดอื่นๆ โดยไม่ต้องใช้จักรอุตสาหกรรม รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ทำจำหน่ายมาก เป็นประเภทกระเป๋าทือสตรีและ หมวก มีหลายแบบ หลายขนาดต่างๆ กัน แหล่งที่ทำกันมากอยู่ในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น จังหวัดอุดรธานี จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

4. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับต้นกก

4.1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกก

กกเป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว มีอายุอยู่ได้หลายปี จัดอยู่ในตระกูล Cyperaceae ส่วนใหญ่พบขึ้นได้ทั่วไปตามที่ลุ่ม ชื้นแฉะ หนอง บึง ฯลฯ ตลอดจนดินเลนตามชายทะเล ก็พบว่า กกบางชนิดสามารถขึ้นได้ดี ส่วนของลำต้น มีอยู่ 3 ส่วน ได้แก่ (กองส่งเสริมเทคโนโลยี. 2534: 3-10)

4.1.1 ส่วนใต้ดินมีลักษณะเป็นแง่งสั้นๆ หรือเหง้าแข็งคล้ายขิง สีน้ำตาลดำ เรียกว่า “rhizome” ในการขยายพันธุ์ จะใช้ส่วนนี้

4.1.2 ส่วนที่ทอดยาวอยู่บนพื้นดิน มีลักษณะเป็นท่อนขนาดเล็กสีน้ำตาล ซึ่งมีความยาวต่างกันตามชนิดของกก เรียกว่า “stolon” บางครั้งลำต้นส่วนนี้จะบวมโตขึ้น เป็นที่สะสมอาหารได้แต่ไม่สามารถให้ขยายพันธุ์ได้

4.1.3 ส่วนที่เป็นก้านยาวแข็ง สีเขียว ชูขึ้นไปในอากาศ เรียกว่า “arialstem” บริเวณปลายสุดเป็นจุดที่ให้กำเนิดดอก ด้านหน้าตัดขวางของลำต้นส่วนนี้จะมีลักษณะเป็นรูปกลม หรือเกือบกลม บางชนิดมีรูปร่างเป็นสามเหลี่ยม เป็นต้น

กกแต่ละชนิดอาจมีลำต้นไม่ครบทั้งสามส่วนก็ได้ แล้วแต่ชนิดของกก

ใบ กกที่นำมาใช้ทอเสือก ส่วนมากมีใบที่ลดขนาดลงไปเป็นแผ่นเล็กๆ มีรูปร่างต่างๆ กัน และมีจำนวนใบเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อยู่ติดกับปลายกาบหุ้มใบ ซึ่งห่อหุ้มส่วนของลำต้นสีเขียว

ดอก มีทั้งดอกสมบูรณ์เพศ และไม่สมบูรณ์เพศ แต่ส่วนใหญ่เป็นดอกสมบูรณ์เพศ เกสรตัวผู้มีตั้งแต่ 1-6 อัน โดยมากจะมี 3 อัน เกสรตัวเมียมี 1 อัน ยอดเกสรตัวเมียแยกออกเป็น 2-3 แฉก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมักเปลี่ยนรูปไปเป็นขน หรือเป็นเส้นเล็กๆ หรืออาจไม่ปรากฏให้เห็นเลยก็ได้ ในแต่ละ

ดอกจะมีแผ่นใบประดับรองรับอยู่ เรียกว่า “glume” ดอกมีขนาดเล็กอยู่รวมกันเป็นช่อดอกย่อย (spikelet) แต่ละช่อดอกย่อยจะมีอยู่ติดกับแกนกลางของช่อดอก (rachis) รวมกันเป็นช่อดอกใหญ่ (inflorescence) ซึ่งด้านใต้ของช่อดอกนี้ จะมีใบประดับที่มีลักษณะเป็นแผ่นใบยาวรองรับอีกทีหนึ่ง ใบประดับเหล่านี้มีความยาวแตกต่างกันไปตามชนิดของกก อาจยาวหรือสั้นกว่าความยาวของช่อดอกก็ได้

4.2 ความหมายของกก

วรารภรณ์ จิวชัยศักดิ์ (2542: 1) กล่าวว่า กกเป็นพืชล้มลุกคล้ายหญ้า อยู่ในวงศ์ Cyperaceae ชอบขึ้นในที่ชื้นแฉะบริเวณชายน้ำ มีเหง้าก้านยาว ใบแคบ ดอกมีสีเหลืองหรือขาว ขยายพันธุ์ด้วยการใช้เหง้า หรือการไหล หรือการใช้เมล็ดแก่ก็ได้ เจริญงอกงามในฤดูฝน เช่น กกดอกขาว กกตีนกา กกกลม กกรงก้า กกขนาก กกนา กกทราย กกสามเหลี่ยม กกช้าง เป็นต้น กกที่มีมากในเมืองไทย คือ กกกลม หรือกกเลื้อย กกสามเหลี่ยม กกรงก้าหรือกกลังกา และกกญี่ปุ่น

4.3 ประเภทของต้นกก

ประเภทของต้นกก ได้แบ่งประเภทของต้นกกไว้ดังนี้

4.3.1 กกกอ ชื่อท้องถิ่น: หญ้าทำหาง หญ้าคมบาง กกขี้นมา (ใต้) สายะเปาะกอ (มลายู-นราธิวาส) ชื่อวิทยาศาสตร์: *Rhynchospora corymbosa* Z Linn X Britt ชื่อวงศ์: CYPERACEAE กกกอ เป็นพืชพวงกก ที่มีเหง้าใต้ดิน พบขึ้นในพื้นที่ทั่วไปในพื้นที่พรุ ลำต้น เป็นมูมแหลมสามมุม มีข้อสูง 70-150 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-10 มิลลิเมตร ใบเรียงซ้อนกันที่โคนต้น และเรียงเดี่ยวตามข้อของลำต้น แผ่นใบเรียวยาวแหลม ยาว 20-70 เซนติเมตร กว้าง 8-20 มิลลิเมตร ช่อดอกคล้ายซี่ร่มออกที่ปลายลำและง่ามใบใกล้ยอด เส้นผ่านศูนย์กลาง 20-40 เซนติเมตร ใบประดับช่อดอก ยาว 10-30 เซนติเมตร ดอกเล็กมาก เรียงชิดติดกัน 2-3 ดอก เป็นแท่งรูปหอกปลายแหลม ยาว 5-10 มิลลิเมตร กว้าง 2.0-2.5 มิลลิเมตร มีกาบขนาดเล็ก 5-7 กาบเรียงเป็น 2 แถวคลุม เมล็ดเอาไปคั่วแบบข้าวตอกรับประทานได้ ทั้งตั้งต้มกินแก้ไข้สะบัดร้อนสะบัดหนาว (ชวลิต นิยมธรรม; และพิทยา บุษรารัตน์. 2542: 2)

4.3.2 กกช้าง ชื่อท้องถิ่น: กกช้าง ชื่อวิทยาศาสตร์: *Typha angustifolia* Linn. ชื่อวงศ์: TYPHACEAE กกช้าง เป็นพืชน้ำ ลักษณะคล้ายพวงกก มีเหง้าใต้ดิน แทะไหลแตกหน่อขึ้นเป็นหมู่ใหญ่ในที่ลุ่มน้ำขังและชายขอบพรุ ใบ เดี่ยวออกสลับซับซ้อนชิดกัน แผ่นใบเรียวยาวแคบ ยาว 200-400 เซนติเมตร กว้าง 1-2 เซนติเมตร ผิวใบเกลี้ยงปลายใบแหลม โคนใบแผ่กว้างเป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกออกที่ปลายลำ ยาว 200-350 เซนติเมตร ดอกเล็ก สีน้ำตาลแกมเหลือง ออกรวมช่อดอกแน่นในรูปทรงรูปกระบอกคล้ายรูปขนาดใหญ่ กลุ่มของดอกตัวผู้และตัวเมียอยู่บนก้านช่อเดียวกัน กลุ่มของดอกตัวผู้อยู่ปลายก้าน ยาว 20-40 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร กลุ่มของดอกตัวเมีย ยาว 20-40 เซนติเมตร กว้าง 1.5-2.0 เซนติเมตร อยู่ต่ำกว่าดอกตัวผู้ 4-5 เซนติเมตร ช่อดอกมีขนสีขาวเป็นปุย

เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3.0 เซนติเมตร สรรพคุณทางสมุนไพร ทั้งต้นต้มน้ำดื่มบำรุงธาตุ ลดไข้ ขับลม บำรุงร่างกาย สมานแผล (ชาลิต นิยมธรรม; และชัยวุฒิ พิชะกุล. 2542: 2-3)

4.3.3 กกดอกหญ้า ชื่อท้องถิ่น: กกดอกหญ้า ชื่อวิทยาศาสตร์: *Cyperus distans* Linn. f. ชื่อวงศ์: CYPERACEAE กกดอกหญ้า ลักษณะคล้ายกกลังกา ต่างกันที่ลำต้นเป็นเหลี่ยมมุมเรียบ ช่อดอกย่อย ยาวคดไปมาคล้ายช่อดอกหญ้า ยาว 10-30 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 0.5 มิลลิเมตร กาบหุ้มดอกเรียงเป็นระยะห่างกัน หัวกกกดอกหญ้าใช้เป็นยาแก้ท้องเสีย แก้อาเจียน ราก ใช้เป็นยาสมานแผล ลดไข้ บำรุงตับ ขับปัสสาวะ บรรเทาอาการท่อน้ำดีอักเสบ แก้ท้องเสีย แก้อาเจียน ระบายท้อง (ชาลิต นิยมธรรม; และชัยวุฒิ พิชะกุล. 2542: 3)

4.3.4 กกนา ชื่อท้องถิ่น: กกนา ชื่อวิทยาศาสตร์: *Cyperus haspan* Linn. ชื่อวงศ์: CYPERACEAE กกนา เป็นไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นเป็นเหลี่ยมมุมเรียบสามมุม เปรอะมาก สูง 10-40 เซนติเมตร ใบคล้ายกกเหลี่ยม ยาว 2-20 เซนติเมตร กว้าง 2-5 มิลลิเมตร ดอก ออกเป็นช่อคล้ายกกเหลี่ยม ต่างกันที่ช่อดอกย่อยแบน รูปหอก ยาว 5-10 มิลลิเมตร กว้าง 1-2 มิลลิเมตร หัว บำรุงธาตุ บำรุงร่างกาย ขับลมในลำไส้ เจริญอาหาร (ชาลิต นิยมธรรม; และพิทยา บุษรารัตน์. 2542: 3)

4.3.5 กกรงกา ชื่อท้องถิ่น: กกรงกา ชื่อวิทยาศาสตร์: *Cyperus digitatus* Roxb. ชื่อวงศ์: CYPERACEAE กกรงกา เป็นไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นเป็นเหลี่ยมสามมุม สูง 60-200 เซนติเมตร ใบคล้ายใบกกเหลี่ยมขอบใบคม สากมือ ยาว 60-150 เซนติเมตร กว้าง 0.5-1.0 เซนติเมตร ดอกออกเป็นช่อคล้ายกกเหลี่ยม ต่างกันที่ช่อดอกย่อยเรียวยาว ค่อนข้างกลมตามภาคตัดขวาง ยาว 5-10 มิลลิเมตร กว้าง 0.5-1.0 มิลลิเมตร ใบประดับยาว 5-15 เซนติเมตร

กกรงกา ขึ้นตามที่ขึ้นแฉะทั่วไปและตามขอบพรุ ต้นใช้เป็นยาบำรุงขับน้ำดี ใบ ใช้เป็นยาฆ่าพยาธิ ดอกใช้เป็นยาแก้แผลเปื่อยพุพองในปาก หัวใช้เป็นยาบำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้เสมหะ ราก ถอน ทั้งต้นผสมยาอื่น ใช้เป็นยาลดไข้ ขับปัสสาวะ ขับเหงื่อ แก้ไข้ใน ขับโลหิตเน่าเสีย แก้ตกเลือด (ชาลิต นิยมธรรม; และชัยวุฒิ พิชะกุล. 2542: 3)

4.3.6 กกสานเลื้อย ชื่อท้องถิ่น: กกสานเลื้อย ชื่อวิทยาศาสตร์: *Cyperus corymbosus* Rottb. ชื่อวงศ์: CYPERACEAE กกสานเลื้อย เป็นไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นค่อนข้างกลมตามภาคตัดขวาง สูง 90-200 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-10 มิลลิเมตร โคนต้นมีกาบใบ 3-4 ใบ กาบหุ้มยาว 20-35 เซนติเมตร ไม่มีแผ่นใบ ลักษณะการออกดอกคล้ายกับกกเหลี่ยม ต่างกันที่ช่อดอกย่อยรูปรียาวแหลม ยาว 10-15 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 1 มิลลิเมตร กกสานเลื้อยขึ้นเป็นหมู่ใหญ่ในที่ขึ้นแฉะ ที่ลุ่มน้ำขังและที่พุ่มประโยชน์ทางยา เผลาะลายน้ำมันงา แก้เลือดออกทางสะดือของทารก ใช้ทาตรงที่ตัดสายสะดือของทารก (ชาลิต นิยมธรรม; และพิทยา บุษรารัตน์. 2542: 3-4)

4.3.7 กกสามเหลี่ยม ชื่อท้องถิ่น: กกสามเหลี่ยม ชื่อวิทยาศาสตร์: *Schoeno plectus grossus* (Linn.f.) Palla ชื่อวงศ์: CYPERACEAE กกสามเหลี่ยม เป็นพืชพวงกก ทางไหลแตกหน่อขึ้นเป็นกอใหญ่หนองบึงที่ขึ้นและลำต้น เป็นเหลี่ยมมุมจากสามมุม ด้านข้างเว้าเข้า สูง 1-2 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.0-2.5 เซนติเมตร ภายในลำต้นมีแผ่นเยื่อเป็นระยะ ใบเรียงชิดกันที่โคนลำ แผ่นใบเรียวยาว ยาวเท่ากับลำต้น กว้าง 1.5-3.0 เซนติเมตร กาบใบหนา เนื้อโปร่งคล้ายฟองน้ำหุ้มโคนต้น ช่อดอกคล้ายซี่ร่ม ออกที่ปลายลำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 10-15 เซนติเมตร มีใบประดับช่อ 3-4 ใบ ยาว 20-50 เซนติเมตร ดอก เล็กมาก เรียงสลับชิดกันหลายดอก รูปกลมรียาว 6-10 มิลลิเมตร กว้าง 3.5-4.0 มิลลิเมตร มีกาบขนาดเล็กจำนวนมากเรียงเวียนสลับกัน ลำต้น ใช้ทำเป็นเครื่องจักสาน หัวใช้เป็นยาแก้ท้องเสีย แก้อาเจียน รากใช้เป็นยา สมานลดไข้ ขับปัสสาวะ บรรเทาอาการท่อน้ำดีอักเสบ แก้ท้องเสีย แก้อาเจียน ระบายท้อง (ชวลิต นิยมธรรม; และพิทยา บุชรรัตน์. 2542: 4)

4.3.8 กกเหลี่ยม ชื่อท้องถิ่น: กกเหลี่ยม ชื่อวิทยาศาสตร์: *Cyperus babalian Steud* ชื่อวงศ์: CYPERACEAE กกเหลี่ยม เป็นไม้ล้มลุก ไม่มีเหง้า ลำต้น เป็นเหลี่ยมมุมเฉียบสามมุม ด้านข้างเว้า สูง 30-40 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 10 มิลลิเมตร ใบ เรียวยาว 40-60 เซนติเมตร กว้าง 2.0-2.5 เซนติเมตร โคนใบกว้างแล้วเรียวยาวแคบไปทางปลายใบ ก้านใบเป็นกาบรูปท่อน้ำหุ้มลำต้น เรียงเป็นสามแถวที่โคน ดอกเล็กมาก ออกเป็นช่อแบบซี่ร่มเชิงซ้อนที่ปลายลำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 10-15 เซนติเมตร ใบประดับ 3 ใบ ยาว 15-40 เซนติเมตร ช่อดอกย่อยรูปแบบเรียวยาวแกมรูปขอบขนาน ยาว 5-10 มิลลิเมตร กว้าง 3-4 มิลลิเมตร เรียงซ้อนกันเป็น 2 แถว และรวมเป็นกลุ่ม กาบหุ้มดอกรูปเรือ เล็กมาก ผลเล็ก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ยาว 6-9 มิลลิเมตร กกเหลี่ยมขึ้นในที่ชื้นแฉะตามนาข้าวและขอบพูลำต้นใช้ทำเครื่องจักสานได้ หัวหรือเหง้า บำรุงธาตุร่างกาย ขับลมในลำไส้ เจริญอาหาร (ชวลิต นิยมธรรม; และพิทยา บุชรรัตน์. 2542: 4)

4.4 ชนิดของกกในประเทศไทยที่ทอเป็นเสื่อ

4.4.1 กกจันทบูร มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cyperus corymbosus Rottb.* ลำต้นกลม มีเฉพาะลำต้นส่วนปลายใกล้ๆ กับดอกเท่านั้นที่เป็นสามเหลี่ยม ลำต้นมีสีเขียวเข้มเป็นมัน สูง 1-2 เมตร ดอกมีขนาดเล็ก เป็นฝอยรวมอยู่กับช่อดอก เมื่อยังอ่อนมีสีเขียวอ่อน พออายุมากขึ้นจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอ่อน ใบประดับของช่อดอกเป็นแผ่น ใบยาวเรียวยาวสั้นกว่าความยาวของช่อดอก เป็นกที่ปลูกกันมานานแล้วทางภาคตะวันออก แถวจังหวัดจันทบุรี ตราด และระยอง แต่ปลูกมากที่สุดที่จังหวัดจันทบุรี เสื่อจันทบูร ล้วนทำมาจากกกชนิดนี้ทั้งสิ้น เนื่องจากเป็นกกที่มีคุณภาพดีมากในการทอเสื่อ จึงมีผู้นำไปปลูกแพร่ขยายทั่วไปอีกหลายจังหวัด ในเขตภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.4.2 กกยูนนาน มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Scirpus lacustris validus (Vaht.)* ลำต้นกลม มีสีเขียวเข้ม สูง 1.5-2 เมตร ช่อดอกย่อยอยู่รวมกันเป็นกระจุกสีน้ำตาล เมื่อดอกแก่บริเวณปลายกระจุก

ช่อดอกจะแตกบานออกเล็กน้อย ใบประดับของช่อดอกเป็นแผ่น ใบเรียวยาวเล็กๆ สั้นกว่าความยาวของช่อดอก เป็นนกที่ปลูกมากทางจังหวัดเชียงราย

4.4.3 กกกระจุต มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Lepironia articulate* มีปลุกและขึ้นเองแถบดินเลนชายทะเลทางภาคใต้ ต้นกระจุตมีอยู่ 2 ชนิด คือ กระจุตใหญ่ และกระจุตหนู กระจุตใหญ่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้มากกว่า ส่วนกระจุตหนูมีขนาดเล็กและสั้น มีความเหนียวน้อยกว่ากระจุตใหญ่ ลำต้นของกระจุตหนูจะมีลักษณะกลมกลวงเป็นปล้องมีข้อภายใน ลักษณะเป็นเยื่อบาง เส้นผ่านศูนย์กลางของลำต้นราวเท่าดินสอดำ มีความยาวประมาณ 1-3 เมตร จะมีความสูงมาก ถ้าขึ้นในที่ร่มไม่มีใบ เนื่องจากใบจะเปลี่ยนรูปไปเป็นกาบหุ้มใบ ดอกมีลักษณะเป็นกระจุกแน่นออกดอกข้างลำต้นตอนที่อยู่ได้ยอดของลำต้นลงมาเล็กน้อย คล้ายคลึงกับลักษณะของการออกดอกของหญ้าทรงกระเทียม (*Scirpus articulatus*) อันที่จริงตำแหน่งที่ออกดอกนั้น คือยอดของลำต้น ส่วนปลายที่เฉยจากช่อดอกขึ้นไป และดูเหมือนกับเป็นส่วนของลำต้น ความจริงคือใบประกอบช่อดอกที่มีลักษณะตรง คล้ายคลึงกับส่วนของลำต้น ต้นกระจุตที่ขึ้นเองตามธรรมชาติจะมีขนาดเล็กและไม่ยาวนัก นอกจากต้นกระจุตที่กล่าวมานี้แล้ว ยังมีอีกชนิดหนึ่งทางภาษามาลายู เรียกกันว่า Kerchut มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Scirpus mucronatus* ลำต้นเป็นสามเหลี่ยมสูงราวเมตรเศษๆ ในต่างประเทศมีอยู่ทั่วไปตั้งแต่ยุโรป ตลอดเอเชียมาถึงออสเตรเลีย ในประเทศไทยก็มีแพร่หลายตามชายคลองหนองบึงและตามทุ่งนาร้าง บางท้องถิ่นเรียกว่า หญ้าสะแลบ หรือหญ้าลาบน้อย

4.4.4 กกสามเหลี่ยม มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Scirpus grossus* หรือกกสามเหลี่ยม (*Cyperus mallaccensis* Lam) มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมสีเขียว ด้านทั้งสามเว้าเข้าหาแกนกลาง แต่ไม่แหลมและไม่มนเหมือนนก ชนิดแรก ลำต้นสูง 1-2 เมตร ดอกอยู่รวมกันเป็นกระจุกเป็นกลุ่มช่อดอกย่อย มีรูปร่างกลมรี ใบเรียวยาวแหลม สั้นหนา ต้นหนึ่งประมาณ 2-3 ใบ ต่และช่อดอกย่อยรวมกันเป็นช่อดอกใหญ่ ใบประดับช่อดอกมีขนาดใหญ่ ยาวกว่าความยาวของช่อดอกเห็นได้ชัดเจน กกชนิดนี้ตามปกติจะขึ้นเองตามธรรมชาติ บริเวณฝั่งคลองและท้องนา หรือในที่ลุ่มต่างๆ และขึ้นได้แทบทุกภาค แถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเขตที่นิยมนำกกชนิดนี้มาทอเสื่อมากกว่าภาคอื่นๆ ชาวบ้านเรียกว่า “ต้นผือ” หรือ “ต้นปรือ” บางทีก็เรียก “กกควาย” เพราะนำไปเป็นอาหารของควาย ตามธรรมดาผิวของกกชนิดนี้เมื่อแห้งจะแข็งเปราะ จึงไม่เหมาะจะนำมาทอเป็นเสื่อทอแบบจันทบุรี

4.4.5 กกลังกา มีชื่อวิทยาศาสตร์ *Cyperus digitatus* Roxb. ไม่มีการปลูก แต่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ลำต้นค่อนข้างกลม กลุ่มช่อดอกย่อยมีลักษณะเรียงกัน เป็นพู่คล้ายแปรงล้างขวดอยู่รวมกัน บานกระจายเป็นกลุ่มช่อดอกใหญ่ ใบประดับช่อดอกยาวกว่าความยาวของช่อดอก แถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมนำมาทอเสื่อ

4.4.6 กกกลม มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Cyperus legetiformis* Roxb. เรียกกันทางจันทบุรีว่า “กกเลื้อ” ลำต้นกลมเรียวคล้ายต้นกล้วย มีผิวสีเขียวแก่ ข้างในลำต้นมีเนื้ออ่อนสีขาว โคนต้นวัดโดยรอบประมาณ 1 เซนติเมตร สูงประมาณ 1.5-1.8 เมตร กกชนิดนี้ไม่มีใบ รากมีลักษณะเป็นเหง้า คล้ายรากข้าว และเจริญเติบโตเป็นกอๆ กอหนึ่งๆ มีประมาณ 5-6 ต้น การแพร่พันธุ์ใช้ปลูกด้วยหน่อกกที่เกิดจากรากเหง้า

5. ประวัติความเป็นมาของเสื่อจันทบุรี

เสื่อจันทบุรี คือเสื่อกกที่ทอในจังหวัดจันทบุรี เป็นเสื่อคุณภาพดี มีสีสันและลวดลายสวยงาม (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2546: 314) และเป็นสินค้าประเภทหัตถกรรมที่ขึ้นชื่อของจังหวัดจันทบุรี ชาวจันทบุรีรู้จักการทอเสื่อมาไม่ต่ำกว่า 120 ปี ผู้ริเริ่มกลุ่มแรกคือ กลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกายคาทอลิก ที่อาศัยอยู่ที่บริเวณวัดคาทอลิก หรือที่เรียกว่าหมู่บ้านญวน ซึ่งในปี พ.ศ. 2254 บาทหลวงเอ็ด ได้มาดูแลชาวคาทอลิกและได้นำพวกญวนที่มีฝีมือในการทอเสื่อมาด้วย และจากพระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี ในรัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2419) ทรงบันทึกว่า “เสื่อกกแดงนั้นมีแต่พวกญวนทำเพียงอย่างเดียว ทอเป็นผืนบ้างเป็นเสื่อรวดบ้าง” ในสมัยนั้นการทอเสื่อต้องซื้อกกและปอจากชาวบ้านตำบลต่าง ๆ มาจักมาลอก กกที่ใช้ทอเสื่อคือกกกลมจะมีลำต้นกลวง ผิวมันและเหนียว เมื่อทอเป็นเสื่อจะให้สัมผัสที่นุ่มนวล ชัดดูได้มันเงางาม ผู้คนจึงนิยม เมื่อนำกกมาจักเป็นเส้นเล็ก ๆ แล้วนำมาฝัดและตากให้แห้งสนิทแล้ว จึงลงมือย้อมสีกก ระบายแรกๆ ใช้สีธรรมชาติจากเปลือกไม้หรือหัวพืช ซึ่งมี 3 สีคือ สีแดงได้จากเปลือกยาง สีดำได้จากลูกมะเกลือและจากการนำกากไปหมักโคลน สีเหลืองได้จากหัวขมิ้นโขลกเอาน้ำมาต้มย้อม ต่อมาจึงนำสีวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ ส่วนมากเป็นสีเยอรมันชนิดที่ใช้ย้อมแพรและไหม การย้อมสีกกจึงสะดวกขึ้น หลังจากเส้นกกที่ย้อมสีแห้งแล้วจึงเริ่มกระบวนการทอเสื่อ พวกญวนมีความสามารถในการ คิดประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ เช่น รูปกุหลาบ รูปครุฑ ลายไทย ฯลฯ เอกลักษณะอย่างหนึ่งของเสื่อจันทบุรีต้องมีสีดำ แดง และใช้ปอเป็นเส้นยืน ซึ่งจะทนทานกว่าเส้นยืนที่เป็นพลาสติก

ต่อมามีการขุดพลอยที่จันทบุรี ทำให้ชาวจันทบุรีมีอาชีพที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การขุดและเจียรไนพลอย และเมื่อการขุดพลอยรุ่งโรจน์ขึ้น พ่อค้าพลอยร่ำรวยอย่างรวดเร็ว จึงเป็นเหตุจูงใจให้ชาวบ้านหมู่บ้านญวนหันมาค้าพลอย เจียรไนพลอย อาชีพทอเสื่อของหมู่บ้านญวนก็ค่อยๆ ชบเซาลงจนเกือบจะสูญหายไป

กิจการทอเสื่อเริ่มรุ่งเรืองอีกครั้ง เมื่อประมาณ พ.ศ. 2493 โดยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงส่งเสริมให้ข้าราชการบริพารในวังสวนบ้านแก้ว (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี) ทอเสื่อกกแล้วนำไปประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้แบบต่างๆ เช่น กระเป๋าถือ เข็มขัด แผ่นรองจาน ฯลฯ ผู้ทอเสื่อได้เห็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่แปลกตาก็ก็นำความคิดที่จะ

ประดิษฐ์ของใช้ใหม่ๆ ขึ้น เช่น เสื้อผ้า เสื้อหมวก เป็นต้น การทอเสื้อจึงเริ่มฟื้นฟูอีกครั้ง หมู่บ้านที่สามารถปลูกกกและทอได้เอง เช่น หมู่บ้านขอม บ้านลาว บ้านบางสระแก้ว บ้านเสม็ดงาม ฯลฯ ได้เริ่มทอเสื้อกันอย่างกว้างขวาง รวมไปถึงหมู่บ้านตำบลบางกะไชย บ้านตะกาดเจ้า บ้านหนองคัน พร้อมทั้งมีการขยายพื้นที่ปลูกกกออกไปอีก ต่อมาชาวบ้านได้รวมตัวกันนำวิธีผลิตและแนวความคิด จากวังสวนบ้านแก้วมาใช้ นางสุริยา แก่นจันทร์ จากกลุ่มเกษตรกรทอเสื้อกกบางสระแก้ว เล่าว่า

กลุ่มเกษตรกรทอเสื้อเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2515 มีการแบ่งกลุ่มปลูก กลุ่มที่ทำเส้นกก กลุ่มทอ กลุ่มเย็บ ระยะแรกๆ มีการเย็บเป็นกระเป๋ากัน รองเท้า เสื้อพับ โดยอาศัยรูปแบบจากวังสวนแก้ว ดัดแปลงตามความต้องการของลูกค้า และเริ่มขยายงานเมื่อ พ.ศ. 2521-2524 เพราะมีลูกค้าสนใจมาก การแปรรูปจากเสื้อกกมาเป็นเสื้อบุฟองน้ำนั้น เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2525 มีการผลิตเพื่อขายต่างประเทศด้วย เช่น ประเทศญี่ปุ่น ตลาดการขายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประเภทเสื้อกก มีทั้งในกรุงเทพฯ และในต่างจังหวัด เพราะเป็นสินค้าที่ซื้อหาใช้เอง และเป็นของฝากหรือของที่ระลึกได้เป็นอย่างดี ส่วนตลาดต่างประเทศแถบเอเชียและอเมริกา จะเป็นในรูปแบบของ กล่องใส่เครื่องประดับ ของที่ระลึก ซึ่งใช้สีดำแดง เป็นส่วนใหญ่

งานทอเสื้อเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีความประณีตละเอียดอ่อนและมีลวดลายสวยงาม แต่ผลตอบแทนด้านรายได้ไม่คุ้มกับระยะเวลาที่ผลิต ชาวบ้านที่ทอเสื้อขายก็เริ่มเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่า เช่น ค้าขาย พลอย การเจียระไนพลอย การทำนาเกลือ ซึ่งเป็นเหตุให้งานหัตถกรรมพื้นบ้านลดน้อยลง ดังนั้น ทางภาครัฐบาลจึงมีนโยบายที่จะส่งเสริมพัฒนาหัตถกรรมไทยให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

6. การสร้างผลิตภัณฑ์เสื้อกก

ขั้นตอนการทอเสื้อกก

6.1 การเตรียมพื้นที่เพาะปลูก

วิธีการเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ใช้วิธีเดียวกับการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกข้าว การเตรียมพื้นที่เพาะปลูก มี 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การไถเพื่อฆ่าหญ้าและตีดินให้มีความร่วนซุย

ขั้นตอนที่ 2 การไถเพื่อกลับหน้าดิน

ขั้นตอนที่ 3 การไถคราดเพื่อปรับพื้นที่เพาะปลูกให้มีหน้าดินที่เสมอกัน

6.2 การหาต้นพันธุ์ของกก (ลูกกก)

การหาลูกกกหรือต้นกล้าของต้นกกนั้น สามารถหาได้ตามธรรมชาติทั่วไปที่มีลักษณะเป็นหนองน้ำหรือบึงที่มีปริมาณของน้ำลดลง แต่น้ำไม่แห้งจนเกินไป ซึ่งพื้นที่เหล่านี้นั้นต้นกกสามารถเจริญเติบโตได้ดี

6.3 การปลูกต้นกก

นำต้นกล้าของต้นกกที่หาได้จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติมาดำลงระยะห่างประมาณ 1 ฟุต หลังจากดำต้นกล้าเสร็จแล้วพักน้ำไว้ 1 คืน แล้วปล่อยน้ำออกจากแปลงเพาะปลูกทิ้งไว้ประมาณ 7 วัน เพื่อให้ต้นกล้าแตกกอแล้วจึงปล่อยน้ำเข้ามาในแปลงเพาะปลูก เพื่อหล่อให้น้ำให้ต้นกกมีความชุ่มชื้นอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ให้น้ำท่วมยอดต้นกก เมื่อครบ 15 วันใส่ปุ๋ยสูตร 46-0-0 1 ครั้ง และยังคงหล่อให้น้ำให้ต้นกกมีความชุ่มชื้นอยู่ตลอดระยะเวลา 45 วัน จึงครบกำหนดตัดต้นกก

6.4 การตัดต้นกก

ทำการตัดต้นกกเมื่อต้นกกมีอายุครบ 45 วัน โดยดูจากดอกของต้นกกจะเป็นสีดำนิดน้อย ถ้าทิ้งไว้นานจนดอกเป็นสีเหลือง ต้นจะกรอบใช้ไม่ได้ อุปกรณ์ที่นิยมใช้ในการตัดต้นกก มี 2 ชนิด คือ เคียวและมีด โดยการตัดจะใช้เคียวเกี่ยวบริเวณโคนต้นกก แล้วจึงสางใบของกกและวัชพืชออก แล้วจึงค่อยๆ ใช้มีดตัดบริเวณปลายยอดที่มีดอกทิ้งไป

6.5 การคัดต้นกก

นำต้นกกที่ได้จากการตัดนำมาคัดแยกตามขนาดความสูงของต้นกก โดยทั่วไปนิยมแบ่งระดับความสูงออกเป็น 6 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 ยาว 80 เซนติเมตร

ระดับที่ 2 ยาว 100 เซนติเมตร

ระดับที่ 3 ยาว 110 เซนติเมตร

ระดับที่ 4 ยาว 120 เซนติเมตร

ระดับที่ 5 ยาว 130 เซนติเมตร

ระดับที่ 6 ยาว 140 เซนติเมตร

การคัดต้นกกจำนวนมากจะใช้อุปกรณ์การคัดที่สำคัญ 2 ชนิด คือ หลักซึ่งทำจากท่อหรือไม้และเชือกหรือยางรัด ซึ่งเชือกหรือยางรัดจะทำหน้าที่มัดต้นกกให้ยึดติดอยู่กับหลัก ซึ่งต้นกกที่ใช้คัดจะใช้ประมาณ 2-5 ก้า จากนั้นเลือกหยิบต้นกกที่มีขนาดสูงและลดขนาดความสูงลงตามระดับที่กำหนดไว้ การคัดต้นกกที่มีจำนวนน้อย นำต้นกกจำนวน 1 ก้า ใส่ในถังหรือภาชนะที่เตรียมไว้และนำไม้วัดซึ่งทำระดับสเกลระดับความสูงตามที่กำหนดไว้ ใส่ในถังหรือภาชนะพร้อมต้นกก แล้วหยิบต้นกกตามขนาดที่กำหนดไว้

6.6 การกรีดเส้นกกหรือการจักกก

นำต้นกกที่ตัดเสร็จแล้วนำมากรีดโดยการกรีดจะแบ่งต้นกกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ต้นกกที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้นมาก หรือต้นกกที่อวบและมีไส้ในของต้นกกมาก และต้นกกที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเล็กหรือต้นที่ไม่มีไส้ใน โดยต้นกกที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้นมากจะทำ

การกรีดเฉพาะผิวของต้นกก จะได้จำนวนเส้นกก 5-6 เส้น ส่วนต้นกกที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางขนาดเล็ก จะทำการกรีดทั้งต้นและได้เส้นกก 3-4 เส้น

ขั้นตอนการกรีดเส้นกกแบ่งออกเป็น 2 ตอน เริ่มจากกึ่งกลางของต้นกก ทำการกรีดเส้น กกไปทางปลายต้นกกและไปทางโคนกก แล้วนำต้นเส้นกกที่กรีดแล้วมาวางขนออกโดยใช้หวีสาง นำไป ตากแดดเป็นเวลา 2 แดด คือ ตากเส้นกก 2 วัน เริ่มตั้งแต่เช้าจรดเย็น

6.7 การย้อมสีเส้นกก

นำเส้นกกที่ผ่านการตากแดดเป็นเวลา 2 แดด นำมามัดเป็นกำ เพื่อเก็บไว้ในที่แห้งห้าม เปียกน้ำ ก่อนจะย้อมสีนำเส้นกกที่จะทำการย้อมแช่น้ำ 2 ชั่วโมง เพื่อให้เส้นกกขยายและทำให้เส้นกกติด สีทนนาน และเส้นกกไม่หักระหว่างทำการย้อมสี หลังจากแช่น้ำแล้ว นำเส้นกกมาแขวนฟ้งให้แห้งหมาดๆ ก่อนนำไปย้อมสี

ขั้นตอนการย้อมสีเส้นกก มีดังนี้

- 6.7.1 นำน้ำสะอาดต้มลงในกระทะใบบัวขนาดใหญ่ให้เดือด
- 6.7.2 นำสีที่ต้องการจะย้อมผสมในน้ำอุ่นเพื่อให้สีละลายได้ดีไม่จับตัวเป็นก้อน
- 6.7.3 นำสีที่ผสมกับน้ำอุ่นเทลงในกระทะที่น้ำกำลังเดือดแล้วคนสีให้เข้ากัน
- 6.7.4 ใส่เส้นกกที่แช่น้ำไป 2 ช้อนโต๊ะ เพื่อให้ต้นกกที่ทำการย้อมมีสีที่มันวาว
- 6.7.5 นำเส้นกกที่มัดเป็นกำ ย้อมด้านปลายกกก่อน แช่น้ำไว้เป็นเวลา 1 นาที แล้วแก้

กำออก แล้วย้อมสีด้านโคนกก

- 6.7.6 นำเส้นกกที่ย้อมไปล้างสีด้วยน้ำเย็น 3 ครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าสีจะไม่ตก
- 6.7.7 พักเส้นกกที่ล้างน้ำให้สะเด็ดน้ำแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง แล้วมัดเก็บตาม

ขนาดความยาว

6.8 การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น ได้แก่

- 6.8.1 ต้นกกที่จะนำมาใช้ทอเสื่อ
- 6.8.2 มีดหรือเคียวใช้ตัดและเกี่ยวต้นกก
- 6.8.3 ฟืม ซึ่งมีทั้งฟืมรูดและฟืมพันปลา
- 6.8.4 กระดานสำหรับรองนั่งทอเสื่อ
- 6.8.5 ไม้กรอบมีขนาดกว้างประมาณ 1.5 เมตร ยาวประมาณ 2.5 เมตร
- 6.8.6 สีย้อม
- 6.8.7 เชือกกระสอบ หรือปอแก้ว

6.9 การเตรียมต้นกก

ต้นกกที่นิยมใช้ส่วนมากจะเป็นกกสามเหลี่ยม ช่วงการเก็บกกจะเก็บในระยะที่กกมีดอก ยังอ่อนอยู่ คือ ดอกจะมีสีขาวนวล ถ้ากกเริ่มแก่สีดอกจะเปลี่ยนไปเป็น สีชมพูและสีแดงตามลำดับ กกแก่จะถอนยาก ลำต้นแข็งกระด้างและกรอบ ถ้านำไปใช้จะได้เสียคุณภาพไม่ดี ฤดูเก็บกกประมาณเดือนตุลาคมหรือพฤศจิกายน ชาวบ้านมักจะใช้เวลาเสร็จจากการทำนา คือในช่วงเย็นไปถอนกกและนำไปซอยให้เป็นเส้นเล็กๆ ในตอนกลางคืนผึ่งแดดให้แห้ง มักแขวนรวมกันไว้ในร่ม เก็บไว้ ทอเสื่อ หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ก็ตกในราวเดือนกุมภาพันธ์

การเจียกก หรือการจักกก คือ การใช้เหล็กในหรือเหล็กแหลมกรีดเนื้อกกให้เป็นเส้นเล็กๆ ตามขนาดที่ต้องการ ส่วนไ้กกซึ่งค่อนข้างจะขรุขระไป กกที่ซอยเส้นเล็กเมื่อนำไปทอจะทำให้เสื่อมีเนื้อละเอียด ผิวเรียบและแน่น ราคาจะแพงขึ้นกว่าเสื่อที่ทอด้วยเส้นกกที่ใหญ่ การย้อมสีกก ถ้าต้องการให้เสื่อมีลวดลาย สีสนับดูดี ชาวบ้านจะย้อมเส้นกกเป็นสีเขียว เหลือง แดง และน้ำเงิน โดยใช้ย้อมใหม่เริ่มย้อมทำได้โดยต้มน้ำในปิ้งให้เดือด แล้วใส่สีลงไปจะต้องสีได้อ่อนแก่อย่างไร ตามความต้องการของผู้ย้อม เมื่อเห็นว่าน้ำต้มมีสีตามต้องการแล้วจึงนำกกที่แห้งมาจุ่มน้ำให้เปียกเพื่อให้สีซึมไปทุกส่วนเสียก่อน แล้วจึงเอากกที่เปียกน้ำลงต้มในสีที่เดือด ประมาณ 10 นาที แล้วทิ้งไว้ให้เย็นให้เส้นกกชุ่มสี จึงนำขึ้นผึ่งในร่มที่มีลมผ่านอย่าตากแดดเพราะสีจะซีด

6.10 ขนาดของฟืมที่ใช้ทอเสื่อ

ฟืมที่ใช้ทอเสื่อ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ฟืมรูดกับที่นอน และฟืมพื้นปลาใช้กับที่ตั้ง ฟืมรูดด้วยไม้แดงไม้ประดู่ ไม้เต็งหรือไม้รัง ขนาดใหญ่ จะยาวประมาณ 2 เมตร กว้าง 25 เซนติเมตรหนา 3-5 เซนติเมตร เจาะรูมากน้อยขึ้นอยู่กับความยาวของฟืม ฟืมพื้นปลามีขนาดเดียว ยาวประมาณ 1.5 เมตร กว้าง 15 เซนติเมตร หนา 4 เซนติเมตร เสาเป็นซี่ฟัน ฟืมกว้าง 5 เซนติเมตร สูง 10 เซนติเมตรปลายซี่โค้งมน ห่างกันประมาณ 1 เซนติเมตร ร่องระหว่างฟันฟืมเล็กแคบเป็นร่องลึก

6.11 ขั้นตอนและวิธีการร้อยเส้นเอ็น

การร้อยเส้นเอ็นเข้ากับโครงก็ มีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

6.11.1 การกำหนดความกว้างของเสื่อ ควรใช้ต้นกกมาวางทาบในแนวยาวของฟืม ให้เหลือด้านปลายด้านละประมาณ 1 คืบ แล้วกำหนดจุดริมทั้งสองด้าน โดยให้ฟืมอยู่ตรงกลาง

6.11.2 การร้อยเส้นเอ็นจะเริ่มจากริมสุด ริมซ้ายหรือขวามือก็ได้แล้วแต่ถนัด

6.11.3 วางฟืมไว้ด้านตะขอตะปูของโครงก็ ห่างจากตะขอประมาณ 1 ฝ่ามือ ดึงปลายเส้นเอ็นสอดเข้ารูฟืมริมสุดออกไปทางด้านหลังฟืมและจึงสอดเข้ารูด้านหลังฟืม

6.11.4 กลับด้านหน้าฟืม ดึงปลายเส้นเอ็นลอดผ่านคานไม้ด้านตรงกันข้ามกับฟืมมัดปลายเส้นเอ็นทั้งสองเส้นเข้าด้วยกันให้แน่น (สำหรับริมทั้งสองด้าน จะใช้เส้นเอ็น 2 เส้น เพื่อความคงทน)

6.11.5 ทำเช่นเดียวกันไปเรื่อย ๆ โดยใช้เส้นเอ็นเพียงเส้นเดียว แต่จะมีการเว้นรูไว้ บางช่วง เพื่อให้เกิดลวดลายเวลาทอ ขึ้นอยู่กับแบบที่วางไว้ หลังจากนั้นร้อยเส้นเอ็นจนถึงริมอีกด้านหนึ่ง จึงใช้เส้นเอ็น 2 เส้น

6.11.6 ขยับฟืมไปทางโครงไม้ไผ่ แล้วพลิกฟืมให้คว่ำลงทางด้านโครงไม้ไผ่ จะเห็น เส้นเอ็นที่แบ่งเป็นเส้นบนกับเส้นล่าง ให้เอาเหล็กกลม หรือไม้ไผ่ที่เหลากลมสอดระหว่างกลาง และดึงไป จนติดโครงไม้ไผ่ เอาเชือกมัดติดกันให้แน่น 2-3 ช่วง

6.11.7 ดึงฟืมกลับไปข้างล่าง (ด้านตะขอ) เอาลำไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 10-14 เซนติเมตร หรือภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “ไม้โป่งเป้ง” สอดเข้าไปด้านใต้ของเชือกทั้งหมด เพื่อให้เส้นเอ็นตึง แน่นเตรียมพร้อมสำหรับการทอเสื่อต่อไป

6.12 การทอเสื่ออก

เมื่อกางกึ่งและปรับเส้นเอ็นได้ที่แล้ว จะมีคนทอช่วยกัน 2 คน คนหนึ่งทำหน้าที่กระทบฟืม อีกคนหนึ่งจะสอดเส้นกก เส้นกกที่นำมาเตรียมทอต้องพรมน้ำให้ชุ่มจะได้เหนียวและใช้ผ้าหรือกระสอบ พันห่อเส้นกกให้ชุ่มอยู่ได้นาน

เนื่องจากฟืมจะรูและเจาะร่องสลักหน้าหลัง คนกระทบคว่ำฟืมเส้นเอ็นอ้าขึ้น คนส่งจะ พันปลายเส้นกกประกบกับไม้ชนสอดเข้าไประหว่างเส้นเอ็นที่อ้าแล้วกระทบฟืม ต่อไปคนทอหงายฟืม สลักกันจะอ้าขึ้น คนส่งสอดเส้นกกทำเป็นเช่นนั้นเรื่อยไปจนได้เสื่อจากตามต้องการ การส่งออกจะต้องส่ง โคนและปลายสลักกัน เพื่อให้สีและพื้นผิวของเสื่อเรียบสม่ำเสมอ คนทอเมื่อกระทบเส้นกกเข้าที่แล้วต้อง เก็บริมเสื่อพร้อมกันไปด้วยเพื่อกันขอบร้วย ถ้าต้องการลวดลาย คนส่งกกจะเป็นผู้กำหนดว่าจะสอดเส้นกก กี่สี สีสักกี่เส้น

6.13 การทอเสื่อด้วยก้านอนและฟืม

การเตรียมกึ่งและฟืม การทอเสื่อของชาวบ้านโดยทั่วไป ผู้ทอมักจะเป็นผู้หญิง สถานที่ใช้ ทอเสื่ออก ได้แก่ ใต้ถุนบ้าน หรือใต้ร่มไม้บริเวณบ้าน เริ่มด้วยการนำไม้ไผ่มาตีเป็นกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ประมาณ 2-3 เมตร ยาว 5 เมตร ด้านบนไม่การอบกึ่งที่หน้าและท่อนหลังใช้ตะปูเล็กตอกติดเป็น ระยะห่างเท่ากับรูฟืม แล้วเอาเชือกปอแก้วผูกกับตะปูบนไม้กรอบด้านหน้าสอดผ่านรูฟืมไปรัดไว้กับตะปู ไม่กรอบด้านหลังจนจะหมดรูฟืม (ถ้ากกเส้นสั้นจะรวบ 2 ข้างเข้าหากันให้พอดีเส้นกก) จะสอดเชือกเข้า ด้านละ 3-5 เส้นที่ริมฟืมทั้ง 2 ข้าง เพื่อให้ขอบเสื่อทน

เส้นปอที่ตึงกะให้ตึงแต่พอดี ถ้าตึงมากไป (ชาวบ้านเรียกว่า “เคร่ง”) เวลากระทบฟืมปอ จะเปื่อยขาด ถ้าย่นไปเส้นกกจะไม่กระชับ ก่อนทอช่างทอจะสอดไม้ไผ่ท่อนใหญ่เรียกว่า “ไม้โป่งเป้ง” หรือ อีโป่งเข้าใต้เส้นเอ็นห่างจากฟืมประมาณ 1.5 เมตร ยกเส้นทอสูงกว่าระดับพื้นเล็กน้อย และช่วยให้เส้น เชือกตึงได้ที่เป็นระยะๆ

6.14 การทอเสื่อด้วยกึ่งตั้งและพื้พันปลา

การเตรียมกึ่งและเส้นยืน กึ่งตั้งมัดทำสำเร็จเป็นกรอบไว้ เท่ากับขนาดความกว้างของพื้ สูง ประมาณ 2 เมตร กว้าง 1.5 เมตร ไม่กรอบสี่ด้านบนและล่างจะหมุนเลื่อนได้ เวลาซึ่งเส้นยืนจะกะให้ได้ ความยาวเสื่อตามต้องการ ผูกปลายเชือกเส้นยืนกันไม่กรอบล่างและปลายมนติดไว้กรอบบน ถอดไม้ กรอบบนออกม้วนเชือกทางยืนจนเหลือพอตีกรอบ หมุนม้วนให้เส้นตึงสอได้ไม่กรอบบนเข้าที่ ตอกลิ้มปรับ ให้เส้นเชือกทางยืนตึงได้ที่

การทอเสื่อด้วยกึ่งตั้ง ทำเพียงคนเดียว คนทอวางพื้ผาดัก สอดเส้นกกสลับขึ้นลงกับ เชือก ทางยืนจากขวาไปซ้าย สอดพื้ให้เส้นยืนรับกับร่องพื้แล้ว และกระทบลง ถอดพื้ออกวางบนดัก แล้วสอดเส้นกกสลับโคนกับปลายแล้วกระทบ คนทอเก็บริมเสื่อพร้อมไปด้วย เมื่อทอไปจนได้พื้เสื่อ สูงเกือบสุดช่วงแขนจะกระทบไม่สะดวก คนทอจะถอดไม้กรอบบนหมุนหย่อนเส้นยืน แล้วถอดไม้กรอบ วางม้วนพื้เสื่อที่ทอแล้วสอดเก็บไว้ที่ ไม่กรอบล่าง หมุนไม้กรอบบนให้เส้นตึงสอคืบเข้าที่ใส่ให้พื้แล้ว ทอต่อจนได้พื้เสื่อยาวตามความต้องการเสร็จแล้วตัดปลายเส้นยืน ผูกหรือถักเปียเหมือนทอเสื่อพื้มูตัด และแต่งขอบเสื่อ นำไปตากแดดให้แห้งแล้วม้วนเก็บ การทอเสื่อพื้พันปลามักไม่ใส่ลวดลายและทำได้ช้า เพราะทำคนเดียว ต้องเสียเวลาในการปรับพื้ และปรับเส้นยืน ส่วนการทอด้วยพื้มูจะทำได้เร็ว เพราะ ช่วยกัน 2 คน และไม่ต้องเสียเวลาในการปรับพื้เส้นยืน

6.15 การตัดแต่ง

เมื่อทอเสื่อเป็นพื้เสร็จเรียบร้อยแล้ว มีวิธีการตัดและตกแต่งพื้เสื่อ ดังนี้

6.15.1 ริมเสื่อด้านข้าง หลังจากทอเสื่อจนได้ความยาวของพื้เสื่อตามต้องการและยัง ชึ่งตึงแน่นอยู่ ให้ใช้มีดตัดเส้นกกส่วนที่ยื่นออกมาให้เรียบร้อยทั้งสองข้าง เพราะขณะที่เสื่อยังถูกขึงตึงอยู่ จะทำให้ตัดได้ง่าย

6.15.2 ริมเสื่อด้านบน หลังจากตัดริมเสื่อด้านข้างเรียบร้อยแล้ว ให้ตัดเส้นเอ็นออกจากโครงกึ่ง ห่างจากเส้นกกเส้นสุดท้ายประมาณ 10 เซนติเมตร แล้วถักเส้นเอ็น 4 เส้นแรกด้านริม เหมือน ถักเปียกเอนไปแนวนอนโดยรวบเส้นเอ็นที่มีอยู่ไปเรื่อยๆ จนหมดทุกเส้นแล้วถักเลยไปประมาณ 5 เซนติเมตร จึงขมวดปม แล้วตัดส่วนที่เหลือทิ้ง

6.15.3 พื้เสื่อ นำเสื่อพื้ลงบนพื้นเรียบๆ เสื่อที่มีขนเส้นกกที่แตกซีกออกมา ให้ใช้มีด หรือกรรไกรตัดออกให้เรียบร้อย จากนั้นนำเสื่อพื้ที่แห้งมาผึ่งแดดให้แห้งพอสมควร แล้วเก็บพับให้เรียบร้อย เมื่อเสร็จแล้วก็จะได้พื้เสื่อนำไปตากแดดให้แห้งก่อนนำไปม้วนเก็บไว้ใช้หรือจำหน่ายต่อไป

การทอเสื่อ นับเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่นิยมทำกันมาแต่โบราณ และถ่ายทอดกันเรื่อยมาจนถึง ปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันวัตถุที่ล้าคึกคือกก อาจจะหายากขึ้น เพราะเกษตรกรใช้พื้นที่ทำประโยชน์ในการ ทำนา เพราะพื้นที่มีน้อยลง แต่ก็ยังพอมีที่ริมหนอง บึง หรือคูคลอง ซึ่งมีกกขึ้นหนาแน่น การทอจะนำมา

ทอเพื่อหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว ถ้ามีการพัฒนารูปแบบการทอเสื้อให้มีความประณีต มีสีสันและมีคุณภาพ เพื่อนำไปใช้สอยและเป็นของฝาก โดยทำให้เป็นหัตถกรรมของที่ระลึกที่มีคุณภาพและราคาจะสูงขึ้น ก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะส่งเสริมเกษตรกรหรือผู้ทอเสื้อลงทุนที่จะปลูกกก เพราะถ้าสามารถสร้างรายได้เป็นอาชีพหรือกึ่งอาชีพได้ ก็จะช่วยสร้างอาชีพใหม่ให้แก่เกษตรกรเพื่อเสริมการทำนา

7. มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) หมายถึง ข้อกำหนดคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นโดยชุมชน เป็นข้อกำหนดที่ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน เหมาะกับสภาพการผลิตของชุมชน

7.1 แนวคิดผลิตภัณฑ์มาตรฐานชุมชน

7.1.1 เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยสู่สากล

7.1.2 เกิดมาจากหลักการพึ่งตนเองและการคิดอย่างสร้างสรรค์ของชุมชนเกิดมาจากหลักการพึ่งตนเอง และการคิดอย่างสร้างสรรค์ของชุมชน การตัดสินใจและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกันให้เกิดขึ้น เอกลักษณะของท้องถิ่นที่มีคุณค่าและสามารถสร้างรายได้แก่ชุมชน

7.1.3 เป็นการผลักดันผลิตภัณฑ์ดีเด่น ที่ผ่านการคัดเลือกจาก กอ.นตผ. แห่งชาติ ให้เข้าสู่การผลิตที่มีมาตรฐานและได้รับการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์

7.1.4 เป็นการสร้างผลิตภัณฑ์โดยใช้แรงงานและทรัพยากรท้องถิ่น

มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนกำหนดขึ้น เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้ได้รับการรับรองและแสดงเครื่องหมายการรับรอง ส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นไปตามมาตรฐานทั้งในระดับประเทศและระดับสากล

7.2 มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม หรือที่เรียกย่อๆ ว่า สมอ. ได้มีโครงการจัดทำมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือระดับพื้นฐานที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการที่สำคัญคือ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้ได้รับการรับรองและแสดงเครื่องหมายการรับรอง เพื่อส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและสร้างความมั่นใจ ให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งยังสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน โดยมุ่งให้ความสำคัญของการนำภูมิปัญญาชาวบ้านและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาพัฒนาและสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น มีคุณภาพ

มีจุดเด่น มีเอกลักษณ์ มีการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองและสร้างรายได้ (กระทรวงอุตสาหกรรม. 2545: 1)

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นฤมล บำรุงไทย และคณะ (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของจังหวัดตาก พบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านจะถูกถ่ายทอดจำกัดอยู่ในกลุ่มสมาชิก สำหรับภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ยังคงเดิมเป็นส่วนใหญ่ วัตถุประสงค์เริ่มขาดแคลน จึงต้องการการพัฒนาเพื่อพัฒนารูปแบบและการใช้วัสดุทดแทน สำหรับภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการบริการยังต้องการการพัฒนาความรู้ทักษะการให้บริการของสมาชิกให้ก้าวหน้ามากขึ้น ในด้านการตลาดสมาชิกยังเน้นการดำเนินการด้วยกลุ่มสมาชิกเอง ขาดการสร้างเครือข่าย สำหรับด้านการบริหารงานกลุ่ม ยังขาดกรรมการที่จะช่วยและให้การสนับสนุน เช่น กรรมการจาก อบต. นักวิชาการท้องถิ่น และนักพัฒนา เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มและองค์กรในชุมชนไม่มีการดำเนินการในลักษณะที่จะเชื่อมประสานกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างมั่นคง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ผลิตรภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผลิตรภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่เลือกอย่างเจาะจง จำนวน 34 ชิ้น จากผู้ผลิตในตำบลบางสระแก้ว ดังต่อไปนี้

1. ผลิตรภัณฑ์จากกกประเภทเสื่อผืน 4 ชิ้น
2. ผลิตรภัณฑ์จากกกประเภทกระเป๋ 20 ชิ้น
3. ผลิตรภัณฑ์จากกกประเภทกล่อง 3 ชิ้น
4. ผลิตรภัณฑ์จากกกประเภทที่เสื่อรองจาน 2 ชิ้น
5. ผลิตรภัณฑ์จากกกประเภทหมวก 1 ชิ้น
6. ผลิตรภัณฑ์จากกกประเภทหมอน 1 ชิ้น
7. ผลิตรภัณฑ์จากกกประเภทรองเท้าแตะ 1 คู่
8. ผลิตรภัณฑ์จากกกประเภทตุ๊กตา 2 ชิ้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้ารูปแบบ ลวดลายสี กระบวนการแปรรูปผลิตรภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ของตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

1. สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานทอเสื่อในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น ช่างทอเสื่อ และนักวิชาการศูนย์ศิลปเสื่อบางสระแก้ว เป็นต้น
2. กล้องบันทึกภาพและเครื่องบันทึกเสียง
3. ศึกษาแบบ ลวดลายสี กระบวนการแปรรูปผลิตรภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ของตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเสื้ออก

5. สร้างเกณฑ์การวิเคราะห์รูปแบบ ลวดลายสี กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ของตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

เกณฑ์ที่ 1 เกณฑ์การวิเคราะห์กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์จากกก ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์

2. การทอ

เกณฑ์ที่ 2 เกณฑ์การวิเคราะห์ลวดลายสีเสื้ออก คือ ลายทอที่เกิดจากเส้นที่ย้อมสี ซึ่งมีวิธีการทอให้เกิดลวดลายต่างๆ ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

1. แบบทอลาย ได้แก่

1.1 ลายถักเปีย

1.2 ลายตาแซก

1.3 ลายไข่มุก

1.4 ลายลูกโซ่

1.5 ลายมัดหมี่ลูกโซ่

1.6 ลายตาสองเส้น

1.7 ลายตาสามเส้น

1.8 ลายตาสามเส้นลูกโซ่

2. แบบทอยกลาย ได้แก่

2.1. ลายจั่ว แบบที่ 1

2.2. ลายจั่ว แบบที่ 2

2.3. ลายดอกเข็ม

2.4. ลายตาเกลียว

2.5. ลายเก้าอี้

2.6. ลายไทย

เกณฑ์ที่ 3 เกณฑ์การวิเคราะห์ด้านรูปแบบและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยได้แบ่งเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

1. ด้านรูปแบบ

1.1 รูปทรงแบบ

1.2 รูปทรงเหลี่ยม

1.3 รูปทรงกระบอก

1.4 รูปทรงรี

2.ด้านการแปรรูป

2.1 การออกแบบ

2.2 การตัดเย็บ

2.3 การประกอบขึ้นรูปทรง

เกณฑ์ที่ 4 เกณฑ์การวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้ ผู้วิจัยแบ่งเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้
วิธีการถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิกในครอบครัว เด็ก เยาวชนในตำบลบางสระเก้า

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ดังนี้

1. ขอความอนุเคราะห์จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์จากกกและการถ่ายทอดเรียนรู้ในตำบลบางสระเก้า ได้แก่ ศูนย์ศิลปเลื้อยบางสระเก้า กลุ่มทำเลือกกสุริยาและช่างทอเสื่อ เป็นผู้ให้ความสะดวกในการศึกษาและเก็บข้อมูล
2. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานทอเสื่อในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น ช่างทอเสื่อ นักวิชาการศูนย์ศิลปเลื้อยบางสระเก้า เป็นต้น
3. สัมภาษณ์และถ่ายภาพผลิตภัณฑ์เลือกกในตำบลบางสระเก้า
4. บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เลือกก ได้แก่ รูปแบบ ลวดลายสี กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้
5. นำภาพผลิตภัณฑ์เลือกก บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากกก มาวิเคราะห์แบบบรรยาย เปรียบเทียบความแตกต่างตามเกณฑ์ที่กำหนด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะบรรยายข้อเท็จจริงต่างๆ ตลอดจนการแปลความหมายรูปแบบ ลวดลายสีเลือกก จากการเก็บข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ บันทึกเสียง ถ่ายภาพ ค้นหาจากเอกสาร และแสดงผลวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยรูปภาพและเป็นลายลักษณ์อักษร

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาผลิตภัณฑ์เปลือกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. กระบวนการผลิตเชื้อ และลวดลายสี
2. รูปแบบและการแปรรูปผลิตภัณฑ์
3. การถ่ายทอดความรู้

1. กระบวนการผลิตเชื้อ และลวดลายสี

กระบวนการผลิตเชื้อ

กระบวนการผลิตเชื้อ และการทอลวดลายสีของผู้ผลิตผลิตภัณฑ์จากกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีขั้นตอน 2 ขั้นตอนดังนี้

1. การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์
2. การทอ

1. การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์

วัตถุดิบในการผลิตผลิตภัณฑ์จากกที่สำคัญมี 2 อย่าง คือ ต้นกกและปอ ซึ่งผู้ผลิตเชื้อในตำบลบางสระแก้วส่วนใหญ่จะเพาะปลูกกันเอง เพื่อรักษาคุณภาพ และลดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อวัตถุดิบ ซึ่งต้องมีการเตรียมวัตถุดิบ มีดังนี้

1.1 ต้นกกกลม

ต้นกกกลม หรือทางจังหวัดจันทบุรีว่า “กกเชื้อ” เวลาเจริญเติบโตประมาณ 4-5 เดือน ลำต้นกลมเรียบมีผิวสีเขียวแก่ ข้างในลำต้นมีเนื้ออ่อนสีขาว โคนต้นวัดโดยรอบประมาณ 1 เซนติเมตร และสูงประมาณ 150 ถึง 180 เซนติเมตร กกชนิดนี้ไม่มีใบ รากมีลักษณะเป็นเหง้า คล้ายรากข่า และเจริญเติบโตเป็นกอๆ กอหนึ่งๆ มีประมาณ 5-6 ต้น การแพร่พันธุ์ใช้ปลูกด้วยหน่อกกที่เกิดจากรากเหง้าเจริญเติบโตได้ดีในดินเหนียวปนทรายมีน้ำจืดปนน้ำเค็มหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำกร่อย” ด้วยดินและน้ำแบบนี้ที่มีผลทำให้ต้นกกมีคุณภาพดี มีความเหนียว นุ่ม ทนต่อการใช้งาน ซึ่งเป็นข้อดีที่ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์จากกของตำบลบางสระแก้วมีชื่อเสียงมาจนปัจจุบัน การที่จะนำต้นกกมาใช้เป็นวัสดุในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ได้นั้นต้องแปรรูปต้นกกให้เป็นเส้นกกเล็กๆ ก่อนนำไปใช้เป็นวัสดุในการทอเชื้อตามขั้นตอนต่อไปนี้

ภาพประกอบ 2 ต้นกกกลม

1.2 การตัดต้นกก

การตัดต้นกก เป็นขั้นตอนแรกๆที่เริ่มทำการแปรรูปต้นกก ซึ่งต้องตัดเมื่อต้นกกมีอายุครบ 45 วัน โดยดูจากดอกของต้นกกจะเป็นสีดำเล็กน้อย การตัดต้นกกในช่วงเวลาตามกำหนดนี้จะได้กกที่มีคุณภาพเหมาะสมถ้าปล่อยไว้นานกว่านี้จนดอกเป็นสีเหลือง ต้นกกจะกรอบไม่ได้คุณภาพ อุปกรณ์ที่นิยมใช้ในการตัดต้นกก มี 2 ชนิด คือ เคียวและมีด โดยการตัดจะใช้เคียวเกี่ยวบริเวณโคนต้นกก แล้วจึงสางดอกของกกและวัชพืชออก และตัดปลายยอดที่มีดอกทิ้ง เหลือแต่ลำต้น เตรียมไว้จักเป็นเส้นกกต่อไป

ภาพประกอบ 3 การจักกกแล้วนำมาตากแดด

1.3 การจักกก

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการจักเส้นกกให้เป็นเส้นเล็ก โดยใช้มีดปลายแหลมผ่าต้นกกเป็น 4-6 เส้นแล้วแต่ขนาดความใหญ่ของต้นกก เหลาเอาไส้กกออกเหลือให้เหลือแต่ผิวกกบางๆ เมื่อจักกกได้จำนวนมากแล้วก็มัดรวมกันนำไปตากแดด ประมาณ 3 – 4 วัน เมื่อเส้นกกแห้งจะมีขนาดเส้นเล็กและกลมนกว่าเดิม ซึ่งเป็นข้อดีทำให้งานทอเส้นมีเส้นกกเล็กละเอียดสวยงาม เป็นส่วนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง

1.4 การย้อมสีเส้นกก

การย้อมสีเส้นกกเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ที่ผู้ผลิตต้องให้การสังเกตสีที่ติดเส้นกกกว่ามีความเข้มหรือจางตามความต้องการโดยไม่ผิดพลาด สีที่ใช้เป็นสีเคมีที่ใช้ย้อมเส้นกกโดยเฉพาะ ซึ่งปัจจุบันมีสีหลากหลายเฉดสี ทำให้การทอเส้นมีลวดลายสีที่สวยงามมากขึ้น และเป็นส่วนสำคัญให้ผลิตภัณฑ์จากกกมีลวดลายสีดึงดูดความสนใจจากลูกค้าได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีขั้นตอนการย้อมสี ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 4 การแช่น้ำเส้นกก

1.3.1 การแช่น้ำเส้นกก

การนำกกไปแช่น้ำต้องเลือกดูสีของเส้นกกที่เท่ากันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุดเพราะเวลาในการแช่น้ำไม่เท่ากัน กกที่มีสีเขียวอ่อนเป็นกกที่ไม่แก่เส้นกกไม่แข็ง ใช้เวลาแช่น้ำอย่างน้อย 12 ชั่วโมง ส่วนกกที่มีสีเขียวเข้มเป็นกกแก่เส้นกกค่อนข้างแข็งหักง่าย ต้องใช้เวลาในการแช่น้ำประมาณ 15 ชั่วโมง ประโยชน์ของการแช่น้ำทำให้เส้นกกขยายตัวซึมซับสีย้อมได้ง่าย เส้นกกติดสีทนนานไม่หักระหว่างทำการย้อม ผู้ผลิตส่วนใหญ่ในตำบลบางสระเกษนิยมใช้วิธีการย้อมสีนี้เหมือนกัน

ภาพประกอบ 5 การต้มสีเส้นกก

1.3.2 การต้มสีเส้นกก

การต้มสีเส้นกก เป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญในการย้อมจึงจะได้คุณภาพที่ดี ด้วยวิธีการต่อไปนี้เป็นคือ ใช้อ่างอลูมิเนียม ต้มน้ำให้เดือด แล้วนำสีย้อมใส่ในน้ำเดือด นำเส้นกกที่แช่น้ำขึ้นจากการแช่น้ำให้น้ำไหลออกจากเส้นกกจนหมดๆ แล้วนำเส้นกกใส่ลงในอ่างน้ำต้มสีที่กำลังเดือด ใช้เวลาในการต้มประมาณ 30 นาที และพลิกกลับด้านต้มอีกประมาณ 30 นาที เพื่อให้สีติดเส้นกกทั่วทุกเส้น

การย้อมสีเส้นกกให้ติดทนนาน น้ำต้องเดือด และย้อม 2 ครั้ง โดยนำเส้นกกที่ย้อมในครั้งที่ 1 แล้วมาล้างด้วยน้ำเย็น แล้วนำกลับไปย้อมใหม่อีกครั้ง จะทำให้ได้เส้นกกสีที่มีความทนทาน ไม่หลุดลอก

ภาพประกอบ 6 การตากและจัดเก็บเส้นกกย้อมสี

เมื่อทำการย้อมสีตามขั้นตอนดังกล่าวแล้ว นำเส้นกกที่ย้อมมากตากแดดให้เส้นกกแห้งสนิท แล้วมัดจัดเก็บไว้ในที่แห้งเตรียมใช้เป็นวัสดุในการทอเสื่อต่อไป

นอกจากการเตรียมเส้นกกแล้ววัสดุที่สำคัญอีกอย่างคือการเตรียมเส้นเอ็นหรือเส้นเอ็นในการทอเสื่อ เส้นเอ็นทำจากเปลือกต้นปอกระเจา ที่ชาวบ้านในตำบลบางสระเก้าปลูกขึ้นเอง ต้นปอกระเจาขึ้นอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มเหมือนกับต้นกกใช้เวลาในการเจริญเติบโตประมาณ 3-4 เดือน การจะได้เอ็นปอที่จะมาใช้เป็นวัสดุในการทอเสื่อต้องผ่านกระบวนการผลิตตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 7 การตากเส้นปอแบบไม่ย้อมสี และแบบย้อมสี

1.4 การเตรียมทำเอ็นปอ

การเตรียมทำเอ็นปอ เป็นการเตรียมวัสดุสำคัญที่มีการผลิตโดยการนำปอกระเจามาลอกเอาแต่เปลือกที่ละต้น จากนั้นนำเปลือกที่ได้มาชุบผิวออกให้เหลือแต่เส้น นำเปลือกที่ได้มาชุบผิวออกให้เหลือแต่เส้นใย ด้วยมีดคม ๆ แล้วทุบให้แตกเป็นเส้นเล็ก ๆ ด้วยหวีเหล็ก จากนั้นนำไปตากแดดตากลมให้แห้ง ปอที่ได้จะเป็นสีธรรมชาติ เหมาะแก่การนำไปทอกับกกที่ไม่ได้ย้อมสี หรือกกที่ย้อมสีอ่อน ๆ แต่ถ้าต้องการนำปอไปใช้กับกกที่ย้อมสีเข้ม ๆ ผู้ผลิตนิยมย้อมสีปอให้เป็นสีเดียวกับเส้นกกก่อนนำไปปั่นเพื่อให้ได้เสื่อที่มีสีสันสม่ำเสมอ เห็นสีของปอที่กลมกลืนกับกก การย้อมปอก็คือวิธีเดียวกับย้อมเส้นกก

ภาพประกอบ 8 การปั่นปอและเส้นปอในกะวึง

นำเส้นใยปอที่แห้งดีแล้วไปปั่นด้วยเครื่องมือเรียกว่า **ไนปั่นปอ** ก่อนจะนำไปปั่นให้เป็นเส้นยาว ผู้ใช้จะย้อมสีก่อนก็ได้หรือไม่ย้อมก็ได้เมื่อปั่นสำเร็จแล้วก็จะเก็บในอุปกรณ์สำหรับเก็บเส้นปอเรียกว่า **กะวึง** ก่อนนำไปใช้งาน

1.4.1 การชิงเส้นเอ็น

การชิงเอ็น เป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งในการทอเสื้อ โดยมีวิธีการเตรียมตามขั้นตอนดังนี้

ภาพประกอบ 9 การชิงเอ็นปอบนหูก และฟืมทอเสื้อ

1.4.1 การกำหนดความกว้างของเสื้อ ควรใช้ด้นกกมาวางทาบในแนวยาวของฟืม ให้เหลือด้านปลายด้านละประมาณ 1 คืบ แล้วกำหนดจุดริมทั้งสองด้าน โดยให้ฟืมอยู่ตรงกลาง

1.4.2 การร้อยเส้นเอ็นจะเริ่มจากริมสุด ริมซ้ายหรือขวามือก็ได้แล้วแต่ถนัด

1.4.3 วางฟืมไว้ด้านตะขอตะปูของโครงก็ ห่างจากตะขอประมาณ 1 ฝ่ามือ ดึงปลายเส้นเอ็นสอดเข้ารูฟืมริมสุดออกไปทางด้านหลังฟืมและจึงสอดเข้ารูด้านหลังฟืม

1.4.4 กลับด้านหน้าฟืม ดึงปลายเส้นเอ็นลอดผ่านคานไม้ด้านตรงกันข้ามกับ ฟืมมัดปลายเส้นเอ็นทั้งสองเส้นเข้าด้วยกันให้แน่น (สำหรับริมทั้งสองด้าน จะใช้เส้นเอ็น 2 เส้น เพื่อ ความคงทน)

1.4.5 ทำเช่นเดียวกันไปเรื่อยๆ โดยใช้เส้นเอ็นเพียงเส้นเดียว แต่จะมีการเว้นรูไว้ บางช่วง เพื่อให้เกิดลวดลายเวลาทอ ขึ้นอยู่กับแบบที่วางไว้ หลังจากนั้นร้อยเส้นเอ็นจนถึงริมอีกด้านหนึ่ง จึงใช้เส้นเอ็น 2 เส้น

1.4.6 ขยับฟืมไปทางโครงไม้ไผ่ แล้วพลิกฟืมให้คว่ำลงทางด้านโครงไม้ไผ่จะเห็น เส้นเอ็นที่แบ่งเป็นเส้นบนกับเส้นล่าง ให้เอาเหล็กกลม หรือไม้ไผ่ที่เหลากกลมสอดระหว่างกลาง และดึงไป จนชิดโครงไม้ไผ่ เอาเชือกมัดติดกันให้แน่น 2-3 ช่วง

1.4.7 ดึงฟืมกลับไปข้างล่าง (ด้านตะขอ) เอาลำไม้ไผ่ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 10-14 เซนติเมตร หรือภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “ไม้โป่งเป้ง” สอดเข้าไปด้านใต้ของเชือกทั้งหมด เพื่อให้เส้น เอ็นตึงแน่นเตรียมพร้อมสำหรับการทอเสื่อต่อไป

ภาพประกอบ 10 แสดงการชิงเอ็นปอบบนหูก พร้อมฟืมทอเสื่อ

2. การทอเสื่อ

การทอเสื่อต้องใช้ 2 คนในการทอและอุปกรณ์ที่ใช้ ดังนี้คือ

- 2.1 ฟืมและหูกทอเสื่อ
- 2.2 ไม้พุ่งเส้นกก
- 2.3 เทียนไข

2.1 ฟืมและ Huck ทอเสื่อ

ภาพประกอบ 11 ฟืมทอเสื่อและคนทอ

การทอเสื่อต้องใช้คน 2 คน สำหรับเสื่อขนาดใหญ่ทำหน้าที่สอดเส้นกกเข้าไปในช่องว่างระหว่างคู่ของเส้นเอ็น 1 คน เรียกว่า “คนฟุ้ง” อีก 1 คน ทำหน้าที่ทอโดยการพลิกฟืมขึ้นเรียกว่า “หงาย” ให้คนที่มีหน้าที่ฟุ้งสอดเส้นกกเข้าไปเมื่อดึงไม้ฟุ้งออกคนทอก็ออกแรงดึงฟืมกระทบเข้าหาตัว 1 ครั้ง แล้วผลักฟืมออกห่างจากตัวพอประมาณ กดขอบฟืมลงเรียกว่า “คว่ำ” เมื่อผู้ฟุ้งสอดเส้นกกเข้าไปแล้วดึงไม้ฟุ้งออก ผู้ทอต้องออกแรงดึงฟืมเข้าหาตัว เหมือนครั้งแรก โดยให้น้ำหนักพอเหมาะ และเสมอกันทั้งสองด้าน ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเสร็จผืน (ยาว 2 เมตร) ส่วนเสื่อที่เล็กลงมาใช้คนทอเพียงคนเดียว

ภาพประกอบ 12 การคว่ำฟืม และการหงายฟืม

2.2 ไม้ฟุ้งเส้นกก

ภาพประกอบ 13 ลักษณะไม้ฟุ้งเส้นกก

ไม้ฟุ้งเส้นกกที่ช่างทอเสื่อใช้มีอยู่ 2 แบบ คือ แบบไม้แบนปากตะขอมีรูและแบบไม้กลมปลายปากกา

แบบไม้แบนปากตะขอมีรู ทำมาจากไม้ไผ่มีขนาดกว้าง 1.5 เซนติเมตร ยาว 1 เมตร ปลายไม้บากทำร่องเหมือนตะขอ เจาะรูที่ปลายไม้ และทำให้ปลายไม้โค้งมน ไม้ฟุ้งกกลักษณะนี้ใช้การดึงเส้นกกสำหรับการทอเสื่อ

แบบไม้กลมปลายปากกา ทำมาจากไม้ไผ่ หรือหวาย มีลักษณะกลม ยาวประมาณ 1.20 เมตร ปลายไม้เป็นโลหะคล้ายตะปูยาวประมาณ 1.5 เซนติเมตร ไม้ฟุ้งกกลักษณะนี้ใช้ในการฟุ้งเส้นกกสำหรับการทอเสื่อแบบทอลาย

2.3 เทียนไข

ภาพประกอบ 14 เทียนไขผูกเส้นเอ็น

เทียนไขเป็นวัสดุอย่างหนึ่งที่ใช้จุดเทียน เพื่อลดความผิดจากการเสียดสีกันระหว่างฟิมทอเสื่อกับเส้นเอ็นที่ขึงตึง ทำให้กระทบฟิมแต่ละครั้งง่ายและผู้ทอไม่ต้องออกแรงมาก ซึ่งเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของชาวบ้านที่สืบทอดกันมา

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การทอเสื่อในปัจจุบันนิยมย้อมสีเส้นกก และเส้นเอ็นปอ โดยสีที่ใช้ย้อมเป็นสีเคมี เพราะติดทนนานมากกว่าสีที่นำมาจากวัสดุธรรมชาติ อุปกรณ์การทอเสื่อมี 4 อย่าง คือ หูกขึงเอ็นทอเสื่อ ฟิมทอเสื่อ ไม้ฟุ้งกก และเทียนไข การทอจะใช้คนทอถึง 2 คน คือ คนหนึ่งเป็นคนทอโดยการกระทบฟิม และอีกคนเป็นคนฟุ้งเส้นกก

ดังนั้น การทอเสื่อให้เกิดมีลวดลายสีต่างๆ ต้องผ่านกระบวนการเตรียมวัสดุดังกล่าวข้างต้น และมาสู่กระบวนการทอที่จะเกิดเป็นลวดลายต่างๆ ดังต่อไปนี้

ลวดลายสี

ลวดลายสีเสื่อกกที่ผู้วิจัยได้พบในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมงสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มี 2 แบบ คือ แบบทอลาย และแบบทอยกลาย รวมทั้งหมด 14 ลาย โดยแบ่งได้ดังนี้ คือ

แบบทอลายมี 8 ลาย ได้แก่

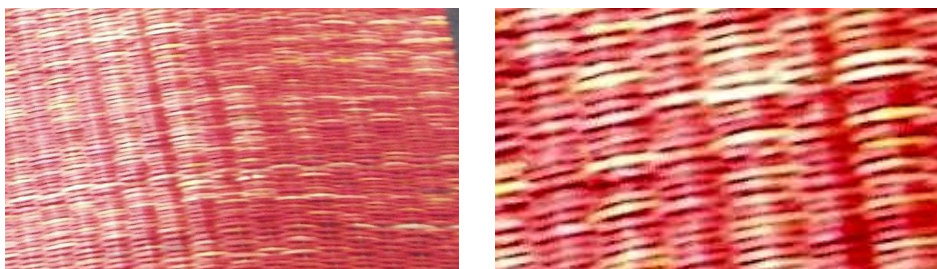
1. ลายถักเปีย
2. ลายตาแบก
3. ลายไข่มุก
4. ลายลูกโซ่
5. ลายมัดหมี่ลูกโซ่
6. ลายตาสองเส้น
7. ลายตาสามเส้น
8. ลายตาสามเส้นลูกโซ่

แบบทอยกลายมี 6 ลาย ได้แก่

1. ลายจั่ว แบบที่ 1
2. ลายจั่ว แบบที่ 2
3. ลายดอกเข็ม
4. ลายตาเกลียว
5. ลายเกี้ยว
6. ลายไทย

แบบทอลาย การทอแบบทอลายเป็นการทอที่มีการพลิกคว่ำและหงายฟิมสลับกับการฟุ้งเส้นกกสีแต่ละครั้ง ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาวิธีการทอลายดังนี้

ลายที่ 1 ลายถักเปีย

ภาพประกอบ 15 ลายถักเปีย

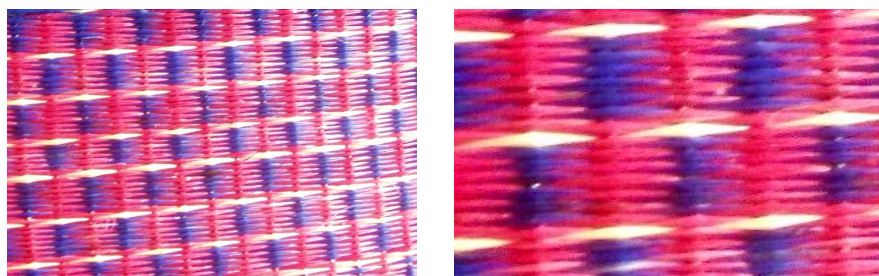
ลายถักเปียเป็นชื่อที่เรียกกันตามวิธีการย้อมสีเส้นกก คือ การนำเส้นกกหลายๆ เส้น หรือหนึ่งกำมือ ถักเปีย แล้วนำไปย้อมสี เส้นกกจะติดสีบ้างไม่ติดสีบ้าง วิธีการทอ โดยการคว่ำฟืมสอดเส้นกก กระทบฟืมหนึ่งครั้ง หายฟืม สอดเส้นกก กระทบฟืมหนึ่งครั้ง สลับกันไปตลอดทั้งผืน

จุดเด่นเน้นความสวยงามแบบเรียบง่าย มีความละเอียดในการทำงาน ลวดลายดูเป็นธรรมชาติของลายถักเปีย เป็นลักษณะเฉพาะที่แฝงด้วยคุณค่าทางภูมิปัญญาพื้นบ้านเหมาะสมกับรสนิยมที่เรียบง่ายมีเสน่ห์

ตาราง 1 แสดงตารางการทอลายถักเปีย

เส้นกกที่	ลักษณะการวางฟืม	เส้นกกสี
1	คว่ำ	ถักเปีย
2	หงาย	ถักเปีย
3	คว่ำ	ถักเปีย
4	หงาย	ถักเปีย
5	คว่ำ	ถักเปีย
6	หงาย	ถักเปีย
= ลายถักเปีย		

ลายที่ 2 ลายตาแขก

ภาพประกอบ 16 ลายตาแขก

ลายที่ 2 ลายตาแขก ใช้ 3 สี คือ สีแดง สีน้ำเงิน สีขาว (เส้นกกไม่ย้อมสี)

วิธีการทอ โดยการคว่ำฟืมสอดเส้นกกสีแดง กระทบฟืมหนึ่งครั้ง และหงายฟืมสอดเส้นกกสีน้ำเงิน กระทบฟืมหนึ่งครั้ง ทอสลับลีกันเช่นนี้จนครบ 10 เส้น คือ เส้นกกสีแดงจะอยู่ในเส้นที่ 1, 3, 5, 7, 9 เส้นกกสีน้ำเงินจะอยู่เส้นที่ 2, 4, 6, 8, 10 จากนั้นจะทอค้นด้วยเส้นกกสีขาวเส้นที่ 11 ได้ลายตาแขก 1 รอบ

จุดเด่นเน้นลายที่มีลักษณะเป็นจุดสี่เหลี่ยมและแทรกด้วยเส้นกกระหว่างสีแดงกับสีน้ำเงิน มีความละเอียดในการทำงาน ลวดลายมีสีแดงเป็นสีส่วนรวมให้ความรู้สึกสดใส เป็นลักษณะเฉพาะที่แฝงด้วยคุณค่าทางภูมิปัญญาพื้นบ้านเหมาะสมกับอารมณ์แจ่มใส

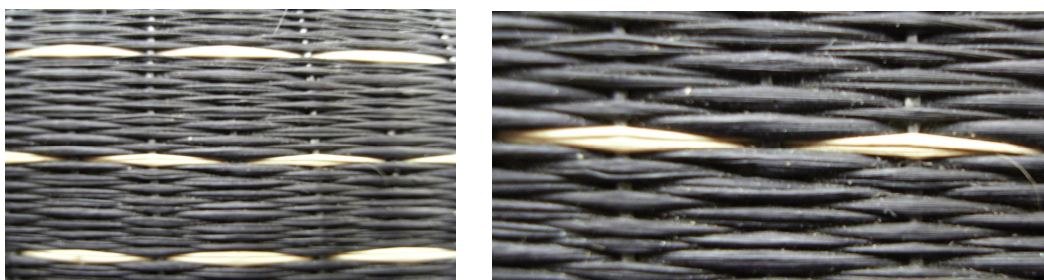
ตาราง 2 แสดงการทอลายตาแขก

เส้นกกที่	ลักษณะการวางฟืม	เส้นกกสี
1	คว่ำ	แดง
2	หงาย	น้ำเงิน
3	คว่ำ	แดง
4	หงาย	น้ำเงิน
5	คว่ำ	แดง
6	หงาย	น้ำเงิน
7	คว่ำ	แดง
8	หงาย	น้ำเงิน
9	คว่ำ	แดง

ตาราง 2 (ต่อ)

เส้นกที่	ลักษณะการวางพิมพ์	เส้นกสี
10	หงาย	น้ำเงิน
11	คว่ำ	แดง
=ลายตาแขก 1 รอบ		

ลายที่ 3 ลายไข่มุก

ภาพประกอบ 17 ลายไข่มุก

ลายไข่มุก เป็นชื่อที่เรียกตามลักษณะที่มองเห็นเป็นเส้นขาวสั้นๆ ต่อเนื่องกันเป็นระยะๆ คล้ายเมล็ดข้าวเปลือก ใช้เส้นกกสีดำ และเส้นกกขาว (เส้นกกไม่ย้อมสี) โดยการทอครั้งละหนึ่งครั้ง

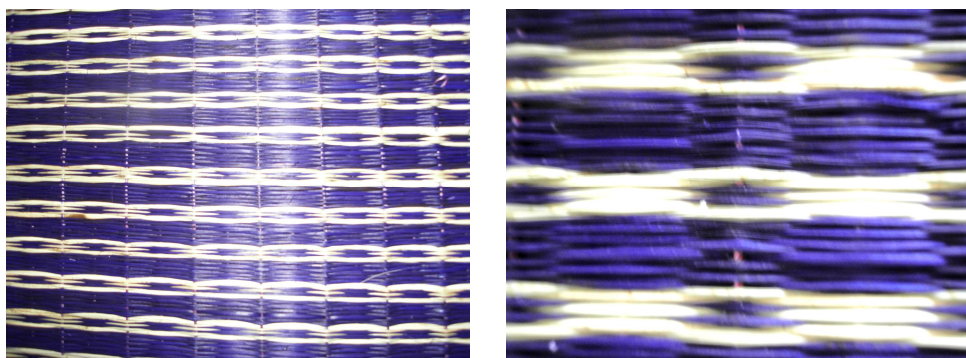
วิธีการทอลายไข่มุก โดยเริ่มจากการคว่ำพื้ สอดเส้นกกสีดำ กระทบพื้หนึ่งครั้ง การทอจะทอสีเดียวด้วยการคว่ำพื้และหงายพื้เช่นนี้ จนครบ 20 เส้น แล้วค้นลายด้วยเส้นกกขาวหนึ่งเส้น ซึ่งเป็นเส้นที่ 21 ด้วยการหงายพื้สอดเส้นกกขาว กระทบพื้หนึ่งครั้ง

จุดเด่นเน้นลายเส้นกกขาวที่ทอค้นระหว่างเส้นกกสีดำ ทำให้เกิดเป็นลายลักษณะเส้นปะสั้นๆ ต่อเนื่องกันตลอดทั้งผืน เพิ่มความงามให้กับตัวผลิตภัณฑ์ได้อย่างลงตัว เป็นลักษณะเฉพาะที่แฝงด้วยคุณค่าทางภูมิปัญญาพื้นบ้าน เหมาะสมกับรสนิยมเรียบง่าย มีเสน่ห์

ตาราง 3 แสดงการทอลายไข่มุก

เส้นกกที่	ลักษณะการวางพื้	เส้นกกสี
1	คว่ำ	ดำ
2	หงาย	ดำ
3-20	คว่ำพื้และหงายพื้สลับกัน จนครบ 20 เส้น	
21	หงาย	ขาว
=ลายไข่มุก 1 รอบ		

ลายที่ 4 ลายลูกโซ่

ภาพประกอบ 18 ลายลูกโซ่

ลายลูกโซ่ เป็นลายที่มีความนิยมผู้ทอเสื้อ ส่วนใหญ่สามารถทอลายนี้กันได้ ลักษณะลายเหมือนโซ่หลายๆ เส้นวางเรียงกันเป็นระยะๆ ใช้เส้นกกสี 2 สี ในการทอ คือ สีน้ำเงิน กับสีขาว (เส้นกกไม่ย้อมสี)

จุดเด่นเน้นลายที่เห็นเป็นลูกโซ่ด้วยการทอคันสีระหว่างกัน ทำให้ดูเหมือนเป็นรอยเชื่อมต่อของโซ่แต่ละช่วงได้อย่างลงตัว เป็นลักษณะเฉพาะที่แฝงด้วยคุณค่าทางภูมิปัญญาพื้นบ้าน

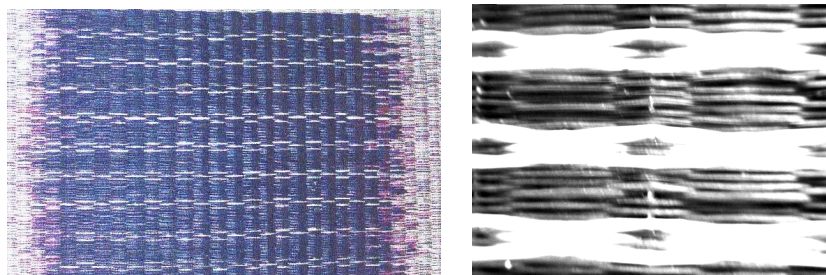
ตาราง 4 แสดงการทอลายลูกโซ่

เส้นกกที่	ลักษณะการวางฟืม	เส้นกกสี
1	คว่ำ	น้ำเงิน
2	หงาย	น้ำเงิน
3	คว่ำ	น้ำเงิน
4	หงาย	น้ำเงิน
5	คว่ำ	น้ำเงิน
6	หงาย	ขาว
7	คว่ำ	ขาว
8	หงาย	น้ำเงิน

ตาราง 4 (ต่อ)

เส้นก่ที่	ลักษณะการวางฟิม	เส้นก่สี่
9	คว่ำ	ขาว
10	หงาย	น้ำเงิน
11	คว่ำ	ขาว
12	หงาย	ขาว
=ลายลูกโซ่ 1 รอบ		

ลาย 5 ลายมัดหมี่ลูกโซ่

ภาพประกอบ 19 ลายมัดหมี่ลูกโซ่

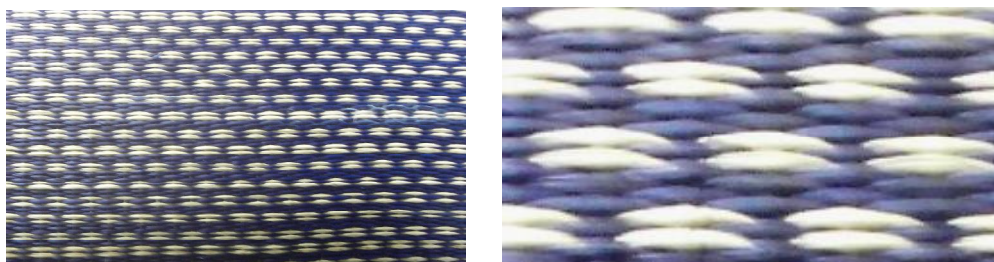
ลายมัดหมี่ลูกโซ่ เป็นลายที่พัฒนามาจากลายถักเปีย ด้วยการนำเส้นกกประมาณหนึ่งกำมือนัดรวมกันทั้ง 2 ด้านเข้าด้วยกัน คือรวบหัวและหางมัดรวมกันแล้วนำไปย้อมสี บริเวณที่มัดจะไม่ติดสี

วิธีการทอโดยการคว่ำฟืม ฟุ่เส้นกกมัดหมี่ กระทบฟืมหนึ่งครั้ง แล้วหงายฟืม ฟุ่เส้นกกมัดหมี่ กระทบฟืมหนึ่งครั้ง ทอด้วยเส้นกกมัดหมี่จนครบ 10 เส้น จากนั้นทอด้วยเส้นกกขาว เส้นกกมัดหมี่และเส้นกกยาว เส้นกกมัดหมี่ และเส้นกกยาว

ตาราง 5 แสดงการทอลายมัดหมี่ลูกโซ่

เส้นกกที่	ลักษณะการวางฟืม	เส้นกกสี
1	คว่ำ	มัดหมี่
2	หงาย	มัดหมี่
3-10	ทอสลับการคว่ำและหงาย จนครบ 10 เส้น	
11	หงาย	ขาว
12	คว่ำ	มัดหมี่
13	หงาย	ขาว
14	คว่ำ	มัดหมี่
15	หงาย	ขาว
=ลายลูกโซ่มัดหมี่ 1 รอบ		

ลายที่ 6 ลายตาสองเส้น

ภาพประกอบ 20 ลายตาสองเส้น

ลายตาสองเส้น เป็นลายที่มองเห็นเป็นเส้นคู่ชิดกัน ห่างเป็นระยะใช้เส้นกก 2 สี คือเส้นกสน้ำเงิน และเส้นกกขาว (เส้นกกไม่ย้อมสี)

วิธีการทอ โดยการคว่ำฟืมพุ่งเส้นกสน้ำเงิน กระทบฟืมหนึ่งครั้ง แล้วหงายฟืมพุ่งเส้นกสน้ำเงิน กระทบฟืมหนึ่งครั้ง จะทอด้วยเส้นกสน้ำเงินถึง 3 เส้น แล้วเปลี่ยนเป็นเส้นกกขาว เส้นกสน้ำเงิน และเส้นกกขาว ด้วยการพลิกคว่ำฟืม หงายฟืม สลับกันไป

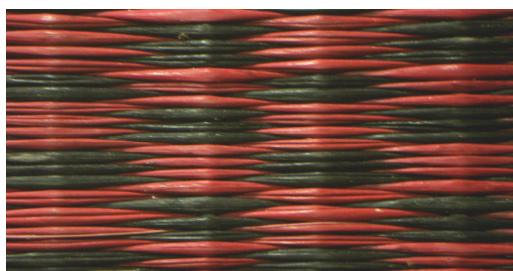
จุดเด่นเน้นลวดลายกนกขาวบนพื้นน้ำเงิน มีความเรียบง่ายสวยงาม มีความละเอียดในการทำงาน เส้นกนกชิดสนิทสม่ำเสมอเรียบร้อย

ตาราง 6 แสดงการทอลายตาสองเส้น

เส้นกนกที่	ลักษณะการวางฟืม	เส้นกนกสี
1	คว่ำ	น้ำเงิน
2	หงาย	น้ำเงิน
3	คว่ำ	น้ำเงิน
4	หงาย	ขาว
5	คว่ำ	น้ำเงิน
6	หงาย	ขาว

=ลายตาสองเส้น 1 รอบ

ลายที่ 7 ลายตาสามเส้น

ภาพประกอบ 21 ลายตาสามเส้น

ลายตาสามเส้น 2 สี คือ ลายที่มีเส้นกกสีเดียวกันชิดสนิทกัน 3 เส้น โดยมีเส้นกกสีอื่นคั่นระหว่างกัน 4-6 เส้น จะเห็นเป็นลายสีเหลี่ยมสลับสีต่อเนื่องกัน ตลอดทั้งผืน

วิธีการทอ โดยการทอพุ่งเส้นกกสีแดง กระทบพุ่ง แล้วคว่ำพุ่งเส้นกกสีดำ กระทบพุ่ง ทอสลับสีเช่นนี้จนครบ 7 เส้น

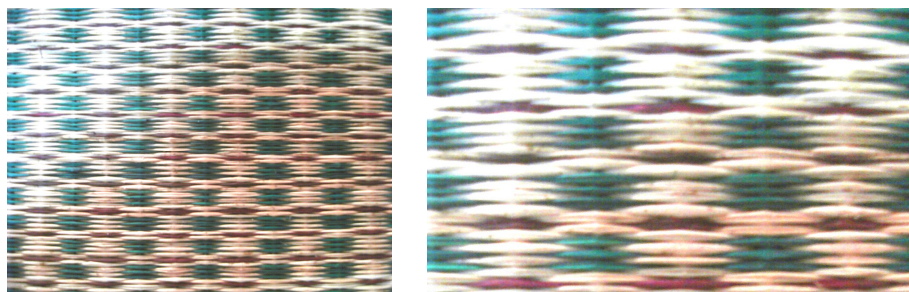
จุดเด่นเน้นลวดลายสีสลับกัน 2 สี คือ สีดำและสีแดง เป็นลวดลายดั้งเดิมของจังหวัดจันทบุรี มีความละเอียดในการทำงาน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่แฝงด้วยคุณค่าทางภูมิปัญญาพื้นบ้าน เหมาะสมกับรสนิยมเรียบง่าย

ตาราง 7 แสดงการทอลายตาสามเส้น 2 สี

เส้นกกที่	ลักษณะการวางพุ่ง	เส้นกกสี
1	หงาย	แดง
2	คว่ำ	ดำ
3	หงาย	แดง
4	คว่ำ	ดำ
5	หงาย	แดง
6	คว่ำ	ดำ
7	หงาย	แดง
8	คว่ำ	แดง

=ลายตาสามเส้น 1 รอบ

ลายที่ 8 ลายตาสามเส้น ลูกโซ่

ภาพประกอบ 22 ลายตาสามเส้น ลูกโซ่ และภาพขยาย ลายตาสามเส้น ลูกโซ่

ลายตาสามเส้นลูกโซ่ เป็นลายที่มีความนิยมผู้ทอเสื้อ ส่วนใหญ่สามารถทอลายนี้กันได้ ลักษณะลายเหมือนโซ่หลายๆ เส้นวางเรียงกันเป็นระยะๆ ใช้เส้นกกสี 3 สี ในการทอ คือ สีเขียวกับสีขาว (เส้นกกไม่ย้อมสี) และสีแดง

จุดเด่นเน้นลายที่เห็นเป็นลายทางซ้ำๆ กันด้วยการทอคันสีระหว่างกัน ทำให้ดูเหมือนเป็นรอยเชื่อมต่อของโซ่แต่ละช่วงได้อย่างลงตัว เป็นลักษณะเฉพาะที่แฝงด้วยคุณค่าทางภูมิปัญญาพื้นบ้าน

วิธีการทอ โดยการคว่ำฟืมฟุ้งเส้นกก กระทบฟืมหนึ่งครั้ง หงายฟืม ฟุ้งเส้นกก กระทบฟืมหนึ่งครั้ง ทอคว่ำฟืมและหงายฟืมเช่นนี้สลับกันไปตลอดทั้งผืน ดังตารางแสดงการทอต่อไปนี้

ตาราง 8 แสดงการทอลายตาสามเส้นลูกโซ่

เส้นกกที่	การวางฟืม	เส้นกกสี
1	หงาย	ขาว
2	คว่ำ	แดง
3	หงาย	ขาว
4	คว่ำ	ขาว
5	หงาย	เขียว
6	คว่ำ	ขาว
7	หงาย	เขียว

ตาราง 8 (ต่อ)

เส้นกกที่	การวางพิมพ์	เส้นกกลี
8	คว่ำ	ขาว
9	หงาย	เขียว
10	คว่ำ	ขาว
=ลายตาสามเส้นลูกโซ่ 1 รอบ		

การทอยกลาย

การทอยกลาย เป็นงานที่มีความละเอียดประณีต ต้องอาศัยความชำนาญเชิงช่างชั้นสูงในการทอ ลวดลายที่สร้างขึ้นเป็นความคิดและจินตนาการของผู้ทอแต่ละคนที่จะสร้างสรรค์ โดยไม่มีแบบแผนกำหนดตายตัว ลวดลายที่สร้างขึ้นสมบูรณ์แล้ว จะนำมาตั้งชื่อลวดลาย โดยการตั้งชื่อลวดลายจะเกิดขึ้นจากผู้ทอคนเดียวเป็นคนตั้ง และการแสดงความเห็นร่วมกันระหว่างผู้ทอและผู้รับซื้อหรือภายในกลุ่มทำเสื้อ เช่น ในกลุ่มทำเสื้อกกสุริยา สุริยา แก่นจันทร์ (2553 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า “การตั้งชื่อลายเสื้อจะดูที่ลักษณะของลายเสื้อแล้วมาตั้งชื่อกันเอง เช่น ลายคำคล้ายเม็ดพริกไทยเราก็ตั้งชื่อลายพริกไทย และบางลายดูเหมือนเก้าอี้ก็ตั้งชื่อว่า ลายเก้าอี้ การทอยกลายที่พบในตำบลบางสระแก้วจะเป็นงานทอที่ผลิตขึ้นเพื่อเป็นวัสดุในการตัดเย็บแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า และการทอยกลายจะทอเพียงคนเดียว ซึ่งมีขนาดเสื้อกว้างประมาณ 40 เซนติเมตร และยาวประมาณ 250 เซนติเมตร

จากการศึกษาลวดลายประเภททอยกลาย ที่พบในตำบลบางสระแก้ว จำนวน 6 ลาย ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ ดังนี้

ลวดลายเสื้อแบบทอยกลาย

1. ลายจั่ว แบบที่ 1
2. ลายจั่ว แบบที่ 2
3. ลายดอกเข็ม
4. ลายตาเกลียว
5. ลายเก้าอี้
6. ลายไทย

ลายที่ 1 ลายจั่ว แบบที่ 1

ภาพประกอบ 23 ลายจั่ว แบบที่ 1

ลายจั่ว แบบที่ 1 เป็นลวดลายที่มีลักษณะคล้ายหน้าจั่วบ้านทรงไทย ลักษณะของลายจะต่างจากลายจั่วขีด ลวดลายแยกห่างจากกันประมาณ 3-4 เซนติเมตร เป็นระยะช่องไฟเท่าๆ กัน แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน นิยมนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า กล่อง ทรงเหลี่ยม

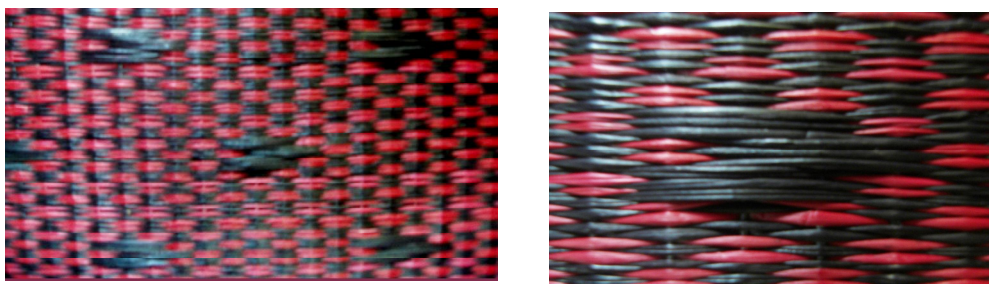
ลายที่ 2 ลายจั่ว แบบที่ 2

ภาพประกอบ 24 ลายจั่ว แบบที่ 2

ลวดลายมีลักษณะเป็นเส้นฟันปลา(เส้นซิกแซก) มีลักษณะลายทั้ง 2 ข้างไม่เหมือนกัน เป็นการสร้างความแตกต่างที่เพิ่มความสวยงามให้กับตัวผลิตภัณฑ์นิยมนำไปตัดเย็บแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า กล่องใส่ของอเนกประสงค์ ฝีมือนิยมนำไปตัดเย็บแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน แสดงถึงควมมีรสนิยมของผู้ทอ เหมาะสมกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ได้อย่างลงตัว

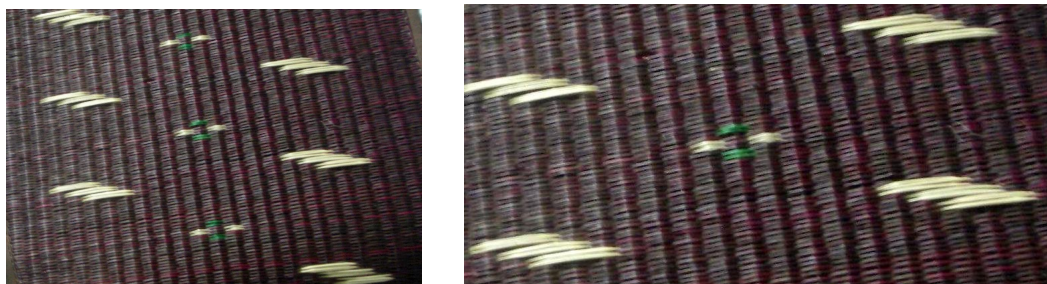
ลายที่ 3 ลายดอกเข็ม

ภาพประกอบ 25 ลายดอกเข็ม

ลายดอกเข็ม เป็นลายที่ตัดทอนมาจากลายจั่ว มีลักษณะคล้ายดอกเข็ม ทอยกลายขึ้นเป็นดอกซ้ำๆ ในทิศทางเดียวกัน ช่วงห่างระหว่างดอกแต่ละดอกประมาณ 5-6 เซนติเมตร เป็นลายที่มีลักษณะเฉพาะตัวที่สร้างสรรค์ ฝีมือประณีต แต่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน แสดงถึงควมมีรสนิยมของผู้ทอ เหมาะสมกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ได้อย่างลงตัว

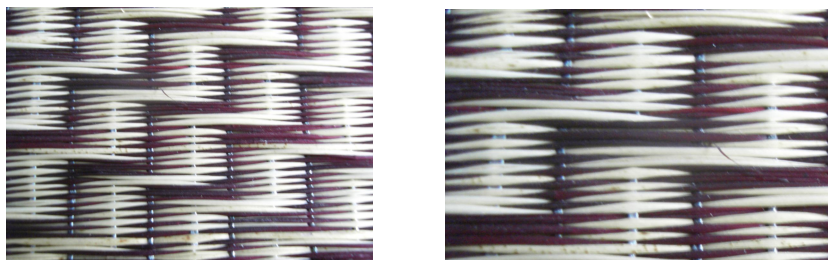
ลายที่ 4 ลายตาเกลียว

ภาพประกอบ 26 ลายตาเกลียว

ลายตาเกลียว เป็นลายที่ดัดแปลงมาจากลายดอกเข็ม มีการทอเส้นกนกกลายเยื้องกันเล็กน้อย ดูคล้ายเกลียวเชือก และระหว่างลายเกลียวมีการผสมลายทอที่แซมด้วยเส้นกกลีเขียวและสีเขียวไฉ่ตรงกลางระหว่างแถว เป็นการเพิ่มความแตกต่างให้กับลวดลายบนผืนเส้นให้มีความงามมากขึ้น แสดงออกถึงควมมีรสนิยมของผู้ทอที่มีความละเอียดประณีตในการทำงาน ทรงคุณค่าทางภูมิปัญญา นิยมนำมาตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าถือสุภาพสตรี

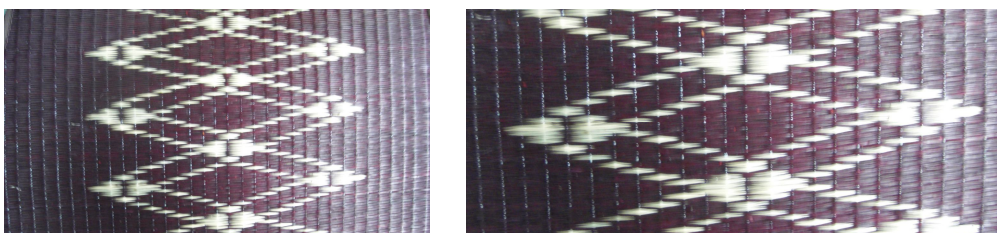
ลายที่ 5 ลายเก้าอี้

ภาพประกอบ 27 ลายเก้าอี้

ลายเก้าอี้ เป็นการทอยกลายที่มีลักษณะพิเศษด้วยการยกเส้นกกสลับสีต่อเนื่องชิดกัน ทำให้เกิดเป็นเส้นหยักแนวเฉียงที่ดูมีแสงและเงาทำให้เห็นลวดลายเด่นชัด ให้ความรู้สึกเหมือนลายแกะสลักไม้ หากกลับด้านมองตามแนวตั้งของเส้นกกจะมีลักษณะคล้ายเก้าอี้วางซ้อนกัน เป็นลวดลายที่แสดงออกถึงสามารภและความชำนาญโดยแท้ สร้างสรรค์ลวดลายได้อย่างเหมาะสมลงตัว แสดงออกถึงความมีรสนิยมของผู้ทอที่มีความละเอียดประณีตในการทำงาน ทรงคุณค่าทางภูมิปัญญา นิยมนำมาตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าถือสุภาพสตรี

ลายที่ 6 ลายไทย

ภาพประกอบ 28 ลายไทย

ลายไทย เป็นลายที่มีแบบอย่างมาจากจิตรกรรมลายไทย ผู้ทอนำลักษณะโครงสร้างของลายไทย มาดัดแปลง โดยตัดทอนรายละเอียดเหลือเพียงเส้นรอบนอกที่เชื่อมต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ด้วยการทอยกลายที่เน้นเส้นกกสีขาวแต่ละเส้นให้เกิดเป็นลายเส้นต่อเนื่อง มีการทอที่เน้นเส้นกกให้นูนเป็นจุดระหว่างเส้นของลายที่ตัดและบรรจบกัน ซึ่งเป็นการเพิ่มความงามให้กับลวดลายได้อย่างลงตัว แสดงออกถึงความมีรสนิยมของผู้ทอที่มีความละเอียดประณีตในการทำงาน ทรงคุณค่าทางภูมิปัญญา

2. รูปแบบและการแปรรูปผลิตภัณฑ์

การวิเคราะห์ประเด็นรูปแบบและการแปรรูปผลิตภัณฑ์นี้ ผู้วิจัยแยกวิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

2.1 รูปแบบผลิตภัณฑ์

2.2 การออกแบบตัดเย็บ

2.1 รูปแบบผลิตภัณฑ์

จากการศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 8 ประเภท ได้แก่ เสื่อผืน เบาะรองนั่ง ที่รองภาชนะ ตุ๊กตา กระเป๋าถือสุภาพสตรี กล่องใส่ของ หมอน รองเท้าแตะ

จากการศึกษาผลิตภัณฑ์จากกกทั้ง 8 ประเภท ในตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พบว่า ผลิตภัณฑ์จากกกที่ผลิตขึ้น ร้อยละ 80 เป็นผลิตภัณฑ์จากกกประเภทกระเป๋า โดยผลิตภัณฑ์ที่นิยมผลิตมากที่สุด คือ กระเป๋าถือสุภาพสตรี และอีกร้อยละ 20 เป็นการผลิตผลิตภัณฑ์จากกกประเภทเสื่อผืน

การวิเคราะห์ประเด็นรูปแบบของผลิตภัณฑ์จากกกแต่ละรูปแบบ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ดังนี้

1. รูปทรงแบน
2. รูปทรงเหลี่ยม
3. รูปทรงรี
4. รูปทรงกระบอก

2.1.1 ผลิตภัณฑ์จากกกรูปแบบทรงแบน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาให้มีความสะดวกสบายในการใช้ประโยชน์มากขึ้น ด้วยการตัดเย็บแปรรูปจากเสื่อผืนหรือเสื่อม้วนธรรมดาให้มีความนุ่มพับเก็บและพกพาได้สะดวก ปัจจุบันการผลิตเสื่อผืนหรือเสื่อม้วนยังมีผลิตรายอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่จะผลิตขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวัสดุสำหรับการตัดเย็บแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าถือสุภาพสตรีและอื่นๆที่ไม่ใช่นำมาใช้ปูพื้นรองนั่งหรือนอนเท่านั้น ซึ่งเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกกให้มีประโยชน์การใช้สอยในชีวิตประจำวันมากขึ้น และสอดคล้องกับความต้องการของตลาด จากการศึกษพบว่า ผลิตภัณฑ์จากกกูปทรงแบนแต่ละประเภท ดังนี้

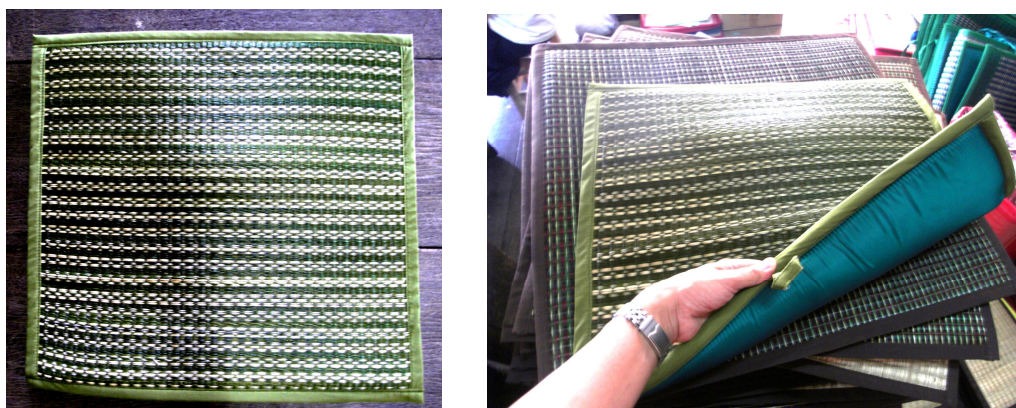
1) เสื่อพับ

ภาพประกอบ 29 เสื่อพับ

เสื่อพับ เป็นผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นจากเสื่อผืนแบบม้วน มีลักษณะคล้ายกระเป๋าทึอ มีหูหิ้ว ตรงกลางเป็นผ้าที่เย็บติดกับเสื่อมีลักษณะคล้ายเชือกใช้ผูกมัด ขอบหรือริมเสื่อเย็บปิดริมเสื่อด้วยผ้า หรือเรียกว่า “กุนริมเสื่อ” ลวดลายของเสื่อพับเป็นลายประเภททอลาย มีหลากหลายสี ลวดลายที่เป็นที่นิยม คือ ลายดำแดง เสื่อพับมี 3 ขนาด คือ ขนาดเล็กเมื่อกางออกจะมีความกว้าง 100 เซนติเมตร ยาว 200 เซนติเมตร ขนาดกลาง เมื่อกางออกจะมีความกว้าง 140 เซนติเมตร ยาว 200 เซนติเมตร ขนาดใหญ่ เมื่อกางออกจะมีความกว้าง 180 เซนติเมตร ยาว 200 เซนติเมตร โดยแต่ละผืนมีสัดส่วนการพับ คือ ขนาดเล็กจะพับได้ 3 พับตามความยาวของเสื่อ ขนาดกลางจะพับได้ 3 พับตามความยาวของเสื่อ และ ขนาดใหญ่จะพับได้ 4 พับตามความยาวของเสื่อ

2) เบาะรองนั่ง

ภาพประกอบ 30 เบาะรองนั่ง

เบาะรองนั่ง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาเพิ่มขึ้น ด้วยการบุฟองน้ำเสริมด้านใน ปัจจุบันผู้ผลิตผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า นิยมผลิตเพื่อจำหน่าย ลักษณะเบาะรองนั่ง เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดโดยประมาณ กว้าง 65 เซนติเมตร ยาว 65 เซนติเมตร ด้านหน้าเป็นเสื่อกก ด้านหลังเป็นผ้าผิวมันหุ้มฟองน้ำ ขอบทั้ง 4 ด้าน เย็บก้นริมด้วยผ้า และมีหูแขวนตรงกลางที่ริมขอบของเบาะรองนั่งหนึ่งหู ลวดลายเสื่อกกเป็นลวดลายประเภททอลาย ลายลูกโซ่

3) เสื่อรองจาน

ภาพประกอบ 31 ที่รองจาน

ที่รองจาน เป็นผลิตภัณฑ์อีกชิ้นหนึ่งที่เพิ่มประโยชน์การใช้งานที่แตกต่างไปจากการปูพื้นรองนั่งและนอน มีลักษณะแบนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 25-30 เซนติเมตร ยาว 38-40 เซนติเมตร มีลวดลายอยู่บริเวณตรงกลางผืนเสื่อรองจาน เป็นการย้อมสีเส้นกกเฉพาะมีการทอสลัสีเพื่อเน้นลวดลาย ขอบของเสื่อรองจานมีการเน้นริมแบบโบราณ คือ การมัดเส้นกกและเส้นเอ็นบริเวณขอบทั้ง 4 ด้าน และแบบกุนักริมด้วยผ้า

โดยสรุปแล้ว การผลิตผลิตภัณฑ์จากกกรูปแบบทรงแบนในตำบลบางสระแก้ว ยังมีผู้ผลิตนิยมผลิตกัน ทั้งที่เป็นผู้ผลิตอิสระ เช่น ช่างทำเสื่อชาวบ้านทั่วไป และหน่วยงาน หรือกลุ่มอาชีพ เช่น ศูนย์ศิลป์เสื่อบางสระแก้ว กลุ่มแม่มะลิเสื่อกก และกลุ่มสุริยาเสื่อกก การผลิตผลิตภัณฑ์จากกกรูปแบบทรงแบน ของผู้ผลิตในตำบลบางสระแก้วนั้น มีขั้นตอนการผลิตเหมือนกัน แต่ผลผลิตด้านความสวยงามและขนาดของผลิตภัณฑ์แตกต่างกัน คือ ด้านความสวยงามขึ้นอยู่กับความละเอียดประณีตเฉพาะบุคคล ซึ่งผู้ผลิตมีต่างกัน ขนาดของผลิตภัณฑ์ขึ้นอยู่กับความยาวของต้นกกแต่ละช่วงการเพาะปลูก อาจได้ต้นกกยาว 9 ถึง 10 คืบ หรือผลิตเสื่อที่มีหน้ากว้างประมาณ 180-200 เซนติเมตร ผลิตภัณฑ์จากกกรูปแบบทรงแบน ปัจจุบันนิยมเก็บขอบด้วยการกุนักริมด้วยผ้าเย็บติดกับเสื่อตลอดแนวทั้ง 4 ด้าน

2.1.2 ผลิตภัณฑ์จากกกรูปแบบทรงเหลี่ยม เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาจากแนวความคิดของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ได้ทรงวางรากฐานการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกก ประเภทกระเป๋ และกล่องใส่ของปัจจุบันการผลิตผลิตภัณฑ์จากกกประเภทกระเป๋และกล่องใส่ของยังมีผู้ผลิตผลิตอยู่ต่อเนื่อง มีรูปทรงต่างๆ ที่ผู้ผลิตคิดสร้างสรรค์ขึ้น ดังนี้

1) กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 1

ภาพประกอบ 32 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 1

กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับแนวความคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากในอดีต มีลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยม มีหูหิ้วทำด้วยด้นกกพันเป็นเกลียวเย็บติดด้านบนกระเป๋าทั้ง 2 ด้าน ฝา ด้านบนเปิดไม่มีซิป มีการเย็บก้นริมโดยรอบ ด้านหน้าและด้านหลังเป็นเส้นขึ้นเดียวกันไม่มีการต่อ ด้านข้างทั้ง 2 ข้าง เป็นเส้นที่เย็บประกอบกับตัวเส้นที่เป็นกระเป๋าทั้ง 2 ข้าง

2) กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 2

ภาพประกอบ 33 กระเป๋าทรงเหลี่ยมแบบที่ 2

กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 2 เป็นผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาหิ้วแบบใหม่ ด้วยการใช้วัสดุอื่นนอกจากต้นกก ลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวนอน มีการทอแน่นลายเป็นแนวเส้นใกล้เคียงขอบ กระเป๋าด้านบน ปากกระเป๋าเปิดไม่มีซิป มีหูหิ้วทำจากหนังเทียม ตัวกระเป๋าด้านหน้าด้านหลัง และก้นกระเป๋าเป็นเส้นขึ้นเดียวกันไม่มีการเย็บต่อ ช่วยให้แข็งแรงรับน้ำหนักได้ดี ด้านข้างกระเป๋าทั้ง 2 ข้าง มีการเย็บก้นริมประกอบติดเข้ากับตัวกระเป๋า ทำให้ได้ความกว้างของพื้นที่ในกระเป๋า เป็นรูปทรงเหลี่ยม ที่ดูเรียบง่ายและมีขั้นตอนการผลิตที่ง่ายไม่ซับซ้อน

3) กระเป๋าทรงเหลี่ยมก้นมน

ภาพประกอบ 34 กระเป๋าทรงเหลี่ยมก้นมน

กระเป๋าทรงเหลี่ยมก้นมน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนารูปทรงให้มีความต่างจากเดิม มีลักษณะเด่น คือ ขอบปากกระเป๋า มีความต่างระดับเปิดกว้างไม่มีฝาปิด ส่วนก้นกระเป๋าทั้ง 2 ข้างโค้งมน

มีสายหูทำด้วยหนังเทียม เย็บติดที่ตัวกระเป๋าด้านนอกยาวจรดก้นกระเป๋าทั้ง 2 ด้าน ส่วนก้นกระเป๋าและด้านข้างกระเป๋า ทั้ง 2 ข้างเป็นเส้นขึ้นเดียวไม่มีการเย็บต่อ ส่วนตัวกระเป๋าด้านหน้าและด้านหลังเป็นเส้นคนละชิ้นมีขนาดเท่ากัน มีการเย็บก้นริมโดยรอบ และเย็บประกอบติดกันบริเวณขอบนอกของตัวกระเป๋ากับด้านข้างทั้ง 2 ข้าง และก้นกระเป๋า ทำให้ได้ความกว้างของพื้นที่ในกระเป๋า

4) กระเป๋าทรงเหลี่ยมปากโค้ง

ภาพประกอบ 35 กระเป๋าทรงเหลี่ยมปากโค้ง

กระเป๋าทรงเหลี่ยมปากโค้ง เป็นผลิตภัณฑ์อีกแบบที่มีการนำหนังเทียมมาใช้ ร่วมกับการตัดเย็บกระเป๋า ลักษณะกระเป๋าเป็นทรงเหลี่ยมมุมจากทั้ง 4 ด้าน ปากกระเป๋าโค้งเว้า มีหูหิ้ว โค้งทำด้วยหนังเทียม ตัวกระเป๋าด้านหน้า ด้านหลัง และก้นกระเป๋าเป็นเส้นขึ้นเดียวกันมีแผ่นหนังเทียม เย็บติดกับเส้นบนปากกระเป๋าคือโค้งเว้า ด้านข้างกระเป๋า ทั้ง 2 ข้างเป็นหนังเทียม มีการเย็บก้นริม และเย็บ ประกอบติดเข้ากับตัวกระเป๋า

5) กระเป๋าเอกสาร

ภาพประกอบ 36 กระเป๋าเอกสาร

กระเป๋าเอกสาร เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการนำหนังเทียมมาเป็นส่วนประกอบในการผลิต มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมมุมฉากทั้ง 4 ด้าน ตัวกระเป๋าด้านหน้าและด้านหลัง มีการประดับหนังเทียมบริเวณขอบกระเป๋าโดยรอบ มีลักษณะเป็นกรอบสี่เหลี่ยมปากกระเป๋า มีซิปรูดปิดเปิด มีหูหิ้วติดที่ปากกระเป๋าด้านข้างกระเป๋าทั้ง 2 ข้างเป็นแผ่นหนังเทียม

6) กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม 3 ช่อง

ภาพประกอบ 37 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม 3 ช่อง

กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม 3 ช่อง เป็นผลิตภัณฑ์ที่เน้นการใช้ประโยชน์ด้วยการเพิ่มช่องใส่ของด้านหน้ากระเป๋า เป็นรูปสี่เหลี่ยมขอบบนโค้ง ปากกระเป๋าเปิดไม่มีฝาปิด ด้านในมีช่องใส่ของ 2 ช่อง บุด้วยผ้าสีดำ มี紐หิ้วเย็บติดที่ปากกระเป๋า ด้านข้างกระเป๋าทั้ง 2 ข้าง และก้นกระเป๋า เป็นแผ่นหนังเทียม มีการเย็บก้นริมที่ขอบบนปากกระเป๋าและก้นกระเป๋า เย็บประกอบชิ้นส่วนขึ้นเป็นรูปทรง

กระเป๋าทรงเหลี่ยม 3 ช่องนี้ ผู้ผลิตนิยมใช้เพื่อประเภททยอยกลายมาตัดเย็บมากกว่าลายทอ เพราะมีความงามและดูมีคุณค่าที่เหมาะสมกับผู้ใช้อย่างสตรี

7) กระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน

ภาพประกอบ 38 กระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน

กระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนารูปทรงให้มีการพัฒนารูปทรงให้มีความต่างจากเดิมที่เป็นทรงสี่เหลี่ยมมุมฉาก เปลี่ยนเป็นทรงสี่เหลี่ยมคางหมู ลักษณะเด่น คือ หูกกระเป๋าเป็นรูปวงกลม มีห่วงพลาสติกสีทอง 4 ห่วงยึดหูกกระเป๋า และมีแผ่นหนังประดับที่บริเวณปากกระเป๋าเป็นรูปตัววี ปากกระเป๋าเปิดไม่มีฝาปิดด้านข้างกระเป๋าโค้งมน มีการเย็บก้นริมด้านข้าง และก้นกระเป๋า

กระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน ผู้ผลิตนิยมใช้สื่อประเภททอยกลาย เพราะมีลวดลายเน้นความงาม แสดงออกถึงความละเอียดในการทำงาน มีความประณีตความชำนาญของผู้ทอ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบานเป็นที่นิยมของลูกค้า

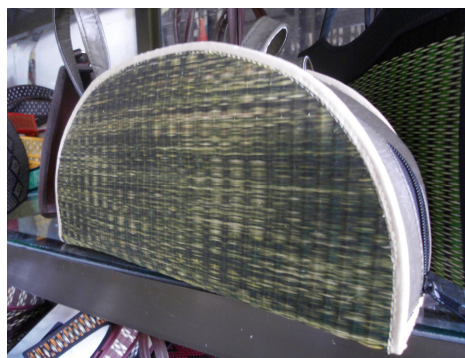
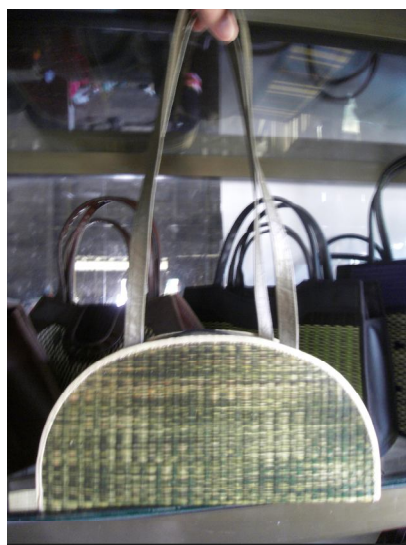
8) กระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย

ภาพประกอบ 39 กระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย

กระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย เป็นผลิตภัณฑ์อีกแบบที่มีการนำเอาแผ่นหนังเทียมมาใช้ประดับตกแต่ง เพื่่มจุดเด่นให้กับตัวผลิตภัณฑ์ มีลักษณะเป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวนอน ด้านหน้ากระเป๋ามีตอกแต่งด้วยหนังเทียม ปากกระเป๋ามีฝาปิดเปิดทำด้วยหนังเทียมเป็นรูปสามเหลี่ยม มีสายสะพายเดี่ยวยาว ด้านข้างกระเป๋าคำด้วยลวดทั้ง 2 ข้าง ตัวกระเป๋าด้านหน้า ด้านหลัง และส่วนก้นกระเป๋าคือเป็นลวดชิ้นเดียวกันไม่มีรอยต่อ มีการเย็บก้นบริเวณขอบด้านข้างตัวกระเป๋าทั้ง 2 ข้าง

9) กระเป๋าสะพายรูปดวงจันทร์ครึ่งซีก

ภาพประกอบ 40 กระเป๋าสะพายรูปดวงจันทร์ครึ่งซีก

กระเป๋าสะพายรูปดวงจันทร์ครึ่งซีก เป็นผลิตภัณฑ์ที่เน้นลักษณะรูปทรงเป็นหลัก ปากกระเป๋ามีความโค้งมน มีซิปปูดปิดเปิดกระเป๋ ตัวกระเป๋าสื่อสีเขียวเดียว มีการเย็บก้นบริเวณขอบโค้งด้านบนกระเป๋ามีสายสะพายยาวเป็นเส้นคู่ทำด้วยหนังเทียม

รูปแบบกระเป๋ามีความแตกต่างจากเดิมที่เป็นรูปทรงเหลี่ยม แสดงออกถึงการพัฒนาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย และการใช้วัสดุ เช่น สีเขียวและหนังเทียม มีการนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม

10) กระเป๋าถือฝาท้าย

ภาพประกอบ 41 กระเป๋าถือฝาท้าย

กระเป๋าถือฝาท้าย เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนารูปแบบกระเป๋าเพิ่มขึ้น ลักษณะตัวกระเป๋าดูคล้ายบาตรพระมีผ้าคลุมที่ฝาบาตร มีการเย็บก้นริมโดยรอบ มีฝากระเป๋าสอดเข้าฝากระเป๋ารองเย็บติด ใต้ฝากระเป๋ามีปุ่มแม่เหล็กยึดติดกับตัวกระเป๋ามีหูหิ้วกระเป๋าสายเดี่ยวติดที่ฝากระเป๋าด้านข้างกระเป๋ารองโค้งลงเล็กน้อย ก้นกระเป๋าค่อนข้างมน

กระเป๋าถือฝาท้าย เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้วัสดุเสื่อทำตัวกระเป๋าทูบขึ้นส่วน เป็นการผลิตที่ต้องอาศัยความสามารถจากช่างที่มีฝีมือมีความประณีต

11) กระเป๋าถือก้นมน

ภาพประกอบ 42 กระเป๋าก้นมน

กระเป๋าก้นมน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปทรงคล้ายลูกแตงไทย มีส่วนที่เป็นวัสดุเสื่ออยู่ 2 ส่วน คือ ด้านหน้ากระเป๋าและด้านหลังกระเป๋า ด้านหน้ากระเป๋าและด้านหลังกระเป๋า ด้านหน้ากระเป๋าบริเวณขอบบนฝากระเป๋าเป็นแผ่นหนังเทียม มีฝาปิดปากกระเป๋า มีหูหิ้วเป็นสายคู่ทำด้วยหนังเทียม ด้านข้างตลอดจนส่วนก้นกระเป๋าเป็นหนังเทียม มีการเย็บก้นริมโดยรอบเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นความนิยมของผู้ซื้อ มีการผลิตอย่างต่อเนื่อง

12) กระเป๋าถือปากมน

ภาพประกอบ 43 กระเป๋าถือปากมน

กระเป๋าถือปากมน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปทรงคล้ายกับกระเป๋ารูปทรงก้นมน ในลักษณะกลับด้านปากกระเป๋า และก้นกระเป๋า ปากกระเป๋ามีความโค้งมน มีซิปรูดปิดเปิดฝากระเป๋า และมีหูหิ้วเป็นสายคู่ติดที่ขอบฝากระเป๋าด้านบน ด้านข้างกระเป๋ามีความโค้งมนสลับกับด้านหน้าและหลังกระเป๋า ส่วนก้นกระเป๋าเป็นฐานขนานกับพื้นปลายฐานทั้ง 2 ข้างโค้งมนรับกับด้านข้างกระเป๋าด้านหน้าและด้านหลังกระเป๋ามีลักษณะเหมือนกัน คือ ส่วนบนมีความกว้างยาวทางแนวนอน และส่วนก้นกระเป๋าสั้นกว่าเล็กน้อย

13) กระเป๋ากันมน-หูกกลม

ภาพประกอบ 44 กระเป๋ากันมน แบบที่ 1 และแบบที่ 2

กระเป๋ากันมน-หูกกลมแบบที่ 1 เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปทรงคล้ายลูกมะนาวครึ่งซีก ตัวกระเป๋าด้านหน้ามีการประดับลวดลายเส้นเป็นช่องๆ ขอบปากกระเป๋ามีการตัดแผ่นหนังเทียมเป็นรูปครึ่งวงกลมขอบโค้งหยัก ประดับที่ขอบปากกระเป๋ และมีสายสะพายคู่ ส่วนก้นกระเป๋ามีลักษณะโค้งครึ่งวงกลม มีการเย็บก้นริมโดยรอบ และเย็บประกอบขึ้นเป็นรูปทรง

กระเป๋ากันมน-หูกกลม แบบที่ 2 เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปทรงเหมือนกันกับกระเป๋าทรงกันมน-หูกกลม แบบที่ 1 แต่แบบที่ 2 จะมีการตกแต่งด้านหน้ากระเป๋ด้วยการเย็บหนังเทียม มีลักษณะเป็นกลีบ ประดับอยู่หน้ากระเป๋ และมีสายสะพายคู่ยาว ฝากระเป๋ามีกระดุมและสายคล้องเป็นที่ปิด-เปิดกระเป๋

14) กระเป๋าทรงปากมณ

ภาพประกอบ 46 กระเป๋าทรงปากมณ

กระเป๋าทรงปากมณ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะปากกระเป๋าค้าง และส่วนก้นกระเป๋าดรขนานกับพื้น มุมกระเป๋าด้านล่างทั้งสองเป็นมุมป้าน ลักษณะโดยรวมดูคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมู ไม่มีสายกระเป๋ารื้อหรือหูหิ้ว มีซิปปูดปิดเปิดฝากระเป๋าด้านบน เป็นกระเป๋าชุดพกพา มีขนาดความสูง 15 เซนติเมตร ความยาว 18 เซนติเมตร ความหนา 2 เซนติเมตร มีการเย็บก้นริมโดยรอบ และเย็บประกอบขึ้นเป็นรูปทรง นิยมใช้เสื่อทอลาย

15) กระเป๋าลีทงรี

ภาพประกอบ 47 กระเป๋าลีทงรี

กระเป๋าลีทงรี เป็นผลิตภัณฑ์ที่นำเศษเส้นที่เหลือจากการตัดเย็บผลิตภัณฑ์รูปทรงต่างๆ มีลักษณะเป็นรูปวงรี มีหูหิ้วเล็กๆ ด้านข้าง ฝากระเป๋ามีซิปปูดปิดเปิด มีการเย็บกุนริมโดยรอบ มีขนาดความสูง 6 เซนติเมตร ความยาว 12 เซนติเมตร ความหนา 2 เซนติเมตร

นอกจากกรูปรีแล้วยังมีรูปทรงอื่นที่มีการนำเอาเศษเส้นที่เหลือจากการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ต่างๆ มีขนาดใกล้เคียงกัน เช่น กระเป๋าลีกรูปมะม่วง และรูปหัวใจ

16) กระเป๋าลีกรูปมะม่วง

ภาพประกอบ 48 กระเป๋าลีกรูปมะม่วง

กระเป๋าลีกรูปมะม่วง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นรูปมะม่วงมีหูหิ้วเล็กๆ ด้านข้าง ฝากระเป๋ามีซิปปูดปิดเปิด มีการเย็บกุนริมโดยรอบ มีขนาดความสูง 6 เซนติเมตร ความยาว 12 เซนติเมตร ความหนา 2 เซนติเมตร

17) กระเป๋าลีกรูปหัวใจ

ภาพประกอบ 49 กระเป๋าลีกรูปหัวใจ

กระเป๋าลีกรูปหัวใจ เป็นผลิตภัณฑ์อีกชิ้นหนึ่งที่ใช้เศษเส้นที่เหลือจากการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ต่างๆ มีขนาดกว้าง 8 เซนติเมตร ยาว 8 เซนติเมตร โดยประมาณ มีzipเปิดปิด และมีหูหิ้วเล็กๆ ด้านข้าง

โดยสรุปแล้ว กระเป๋าลีกรูปทรงรี รูปมะม่วง และรูปหัวใจ มีวิธีการทำเหมือนกัน วัสดุเป็นเส้นที่เหลือจากการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า โดยเฉพาะรูปทรงที่มีลักษณะโค้งมน เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นการใช้วัสดุที่คุ้มค่าและเพิ่มรูปแบบผลิตภัณฑ์ได้อีก

18) กระเป๋าเล็กทรงกลม

ภาพประกอบ 50 กระเป๋าเล็กทรงกลม

กระเป๋าเล็กทรงกลม เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นรูปวงกลม มีซิปรูดปิดเปิด ด้านข้างกระเป๋า มีหูหิ้วติดด้านข้างกระเป๋าขนาดนี้่มือสอดได้ ตัวกระเป๋ามีการเย็บก้นริมโดยรอบ และเย็บประกอบขึ้นรูปทรง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 8 เซนติเมตร เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้เศษเหลือจากการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ ประเภทกระเป๋ารูปทรงโค้ง กล่องอเนกประสงค์ รูปทรงกลม มาใช้เป็นวัสดุทำกระเป๋าเล็กทรงกลม ซึ่งเป็นการใช้วัสดุที่คุ้มค่าอีกประเภทหนึ่ง และเพิ่มรูปแบบผลิตภัณฑ์ได้เป็นอย่างดี

19) กระเป๋าคูปรกรณ์เครื่องเขียน

ภาพประกอบ 51 กระเป๋าคูปรกรณ์เครื่องเขียน

กระเป๋าคูปรกรณ์เครื่องเขียน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฝากระเป๋ามีซิปรูดปิดเปิด มีการเย็บก้นริมโดยรอบ และเย็บประกอบขึ้นรูปทรง มีขนาดกว้าง 2 เซนติเมตร ยาว 18 เซนติเมตร เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้เศษเหลือจากการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ประเภทเสื้อพับและเสื้อรอง จานมาใช้เป็นวัสดุทำกระเป๋าคูปรกรณ์เครื่องเขียน ซึ่งเป็นการใช้วัสดุที่คุ้มค่า และเพิ่มรูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้เป็นอย่างดี

20) กล่องอเนกประสงค์ทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 52 กล่องอเนกประสงค์ทรงเหลี่ยม

กล่องอเนกประสงค์รูปทรงเหลี่ยม เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาด้านประโยชน์ใช้สอยและพิกพาขนส่ง คือ ตัวผลิตภัณฑ์ทั้ง 4 ด้าน สามารถแกะออกและพับได้ ด้านในมีการบุผ้า มีฝาปิดขอบด้านบนกล่อง เป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อความสะดวกสำหรับลูกค้าต่างประเทศ นำใส่กระเป๋าดูเดินทางได้ นอกจากนั้นยังประกอบใช้งานได้ง่าย ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้เป็นที่นิยมสำหรับลูกค้าต่างประเทศ

21) กล่องอเนกประสงค์

ภาพประกอบ 53 กล่องอเนกประสงค์ทรงกระบอกต่ำ

กล่องอเนกประสงค์ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นทรงกระบอกต่ำ มีฝาปิดประกบกับตัวกล่อง มีการเย็บก้นริมโดยรอบตัวกล่องและฝากล่อง การใช้งานสำหรับใส่ของเบ็ดเตล็ด

22) กล่องใส่ผ้า

ภาพประกอบ 54 กล่องใส่ผ้า

กล่องใส่ผ้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นทรงกระบอกสูง ตัวกล่องมีลวดลายเส้นเป็นเส้นแนวตั้ง ตัวกล่องมีการเย็บก้นริมบริเวณขอบด้านบนปากกล่องและก้นกล่อง ฝากล่องมีการเย็บก้นริม ขอบฝากล่อง ด้านในกล่องบุด้วยผ้า การใช้งานสำหรับใส่เสื้อผ้า

23) หมวกกันแดด

ภาพประกอบ 55 หมวกกันแดด

หมวกกันแดด เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดสวมใส่ มีปีกด้านหน้า และที่คาดรอบศีรษะ ด้านหลังหมวกมียางยืด ส่วนที่คาดรอบศีรษะและปีกหน้าหมวก มีการเย็บกันริมโดยรอบ ด้านในหมวกมีการบุผ้าเต็มบริเวณ เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผู้ผลิตนิยมใช้เสื่อทอลายมาตัดเย็บ เพราะมีความสะดวกในการผลิต ไม่ต้องคำนึงถึงลวดลายที่เป็นดอก หมวกกันแดดนี้ ผู้ผลิตจะเรียกว่า “หมวกตีกออล์ฟ” แต่ผู้ซื้อมักจะเรียกว่า “หมวกกันแดด”

24) หมอน

ภาพประกอบ 56 หมอน

หมอน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการใช้เศษวัสดุมาัดหมอน เช่น ฟองน้ำ เส้นกก ผ้า มาเป็นวัสดุอัดหมอน ลักษณะหมอนเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีการเย็บกันริมโดยรอบ เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดหนึ่งที่ใช้ร่วมกับชุดเฟอร์นิเจอร์ (ชุดรับแขก) แต่ไม่เหมาะที่จะนำมาหนุนศีรษะ เพราะอาจทำให้ผิวหนังบริเวณแก้มมีรอย เมื่อนอนตะแคง ผลิตภัณฑ์ประเภทหมอน มีการผลิตน้อย และจะผลิตเมื่อมีการสั่งทำมีจำนวนตั้งแต่ 10 ใบขึ้นไป

25) รองเท้าแตะ

ภาพประกอบ 57 รองเท้าแตะ

รองเท้าแตะ เป็นผลิตภัณฑ์อีกชนิดหนึ่งที่ใช้สวมใส่ มีลักษณะแผ่นรูปวงรีและรูปสี่เหลี่ยมประกอบกัน คือ แผ่นรูปวงรีเป็นพื้นรองเท้าด้านบน และด้านล่าง เป็นแผ่นยางผิวหยาบ ส่วนรูปสี่เหลี่ยมเป็นสายครอบมีการเย็บปลาย 2 ข้างติดกับตัวรองเท้า ทำเป็นสายรองเท้าสำหรับสวมเท้า มีการเย็บกันริมโดยรอบทั้งสายรองเท้าและพื้นรองเท้า เป็นรองเท้าที่เหมาะสมสำหรับใส่เดินภายในบ้าน ไม่เหมาะสำหรับใช้กลางแจ้ง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตอย่างต่อเนื่อง และมีหลากหลายลวดลาย นอกจากลายไข่มุก เช่น ลายมัดหมี่ ลายทอสองเส้น ลายทอสองเส้น เป็นต้น

26) ตุ๊กตา

ภาพประกอบ 58 ตุ๊กตา

ตุ๊กตา เป็นผลิตภัณฑ์อีกประเภทหนึ่งที่มีความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์อื่นๆ การใช้ งานเพื่อประดับภายในอาคาร บ้าน มีลักษณะแบนเป็นการตัดเย็บเสื้อผ้าฟองน้ำประกบกัน มีการเย็บก้น ริมโดยรอบ มีการวาดเขียนตกแต่งเป็นหน้าตาเหมือนคน วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นฟองน้ำและผ้า เป็น ผลงานที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น

โดยสรุปแล้ว รูปแบบผลิตภัณฑ์จากกกที่พบในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัด จันทบุรี มีรูปแบบผลิตภัณฑ์แตกต่างกัน และประโยชน์การใช้สอยหลากหลาย เช่น ชนิดปูพื้นรองนั่ง ชนิด บรรจุสิ่งของ ชนิดสวมใส่ ชนิดประดับตกแต่งภายในอาคาร บ้าน

จากการศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์จากกก พบว่า รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีการออกแบบตัดเย็บมาก ที่สุด คือ ผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าส ซึ่งมีการสร้างแบบก่อนการตัดเย็บประกอบเป็นรูปทรง

2.2 การออกแบบตัดเย็บ

การออกแบบตัดเย็บผลิตภัณฑ์จากกก เป็นการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ทั้งรูปทรง สีส้น การใช้งาน โดยการนำวัสดุอื่นนอกเหนือจากต้นกกและปอมาใช้ร่วมกัน เช่น สายยางน้ำ หนังเทียม ผ้า ฟองน้ำ อุปกรณ์โลหะและพลาสติก เพื่อให้ตัวผลิตภัณฑ์มีความสมบูรณ์แข็งแรง สะดวก ในการใช้ประโยชน์มากขึ้น

จากการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนประกอบเหมือนกัน คือ หูหิ้ว กระเป๋าสถือสุภาพสตรี และ ที่มีความแตกต่าง คือ รูปทรงกระเป๋าสถือสุภาพสตรี ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกดังนี้

1. หูกระเป๋าสถือสุภาพสตรี
2. การตัดเย็บผลิตภัณฑ์

1. หูหิ้วกระเป๋าสถิติสภาพสตรี

แบบที่ 1 เป็นการนำด้นก้อยอมสีมาใช้ทำเป็นหูหิ้วกระเป๋าคือ นำด้นก้อย จำนวน 2 ด้น พันเข้าด้วยกันเป็นเกลียวยาวคล้ายเชือก และมัดที่ปลายป้องกันการคืนตัว แล้วนำปลายเชือกทั้ง 2 เย็บติดที่ขอบกระเป๋าด้านบนทำเป็นหูหิ้วกระเป๋าคือ 2 เส้น หรือเรียกว่า หูหิ้วสายคู่

ภาพประกอบ 59 หูหิ้วทำด้วยด้นก้อย

แบบที่ 2 เป็นการนำสายยางน้ำขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.5-1 เซนติเมตร และหนังเทียมมาเย็บประกอบกัน มีลักษณะเป็นสายกลม มีลักษณะเป็นสายกลม โดยการนำเอาหนังเทียมห่อหุ้มสายยางน้ำ และเย็บปิดขอบสายหนังตลอดเส้น แล้วนำปลายสายหนังหนังเทียม ทั้ง 2 มาเย็บติดที่ขอบกระเป๋าด้านบน ทำเป็นหูหิ้วกระเป๋าคือ 2 เส้น หรือเรียกว่า หูหิ้วสายคู่

ภาพประกอบ 60 หูหิ้วทำด้วยหนังเทียม

แบบที่ 3 เป็นการนำหนังเทียมมาเย็บประกอบกัน มีลักษณะเป็นสายแบนนำมาเย็บเป็นสายกระเป๋าสถิติกระเป๋าสะพาย

ภาพประกอบ 61 สายกระเป๋าสะพาย

2. การตัดเย็บผลิตภัณฑ์

การตัดเย็บผลิตภัณฑ์จากกกประเภทรูปทรงแบน มี 4 แบบ คือ เสื้อพับ เสื้อรองจาน เสื้อหู พองน้ำ เบาะรองนั่ง โดยทั้ง 4 ประเภท มีการแปรรูปที่คล้ายกัน คือ มีการนำเส้นที่ทอเสร็จแล้วมา ตัดแบ่งชิ้น หรือตัดตามขนาดที่ต้องการ แล้วนำผ้ามาพับปิดขอบเส้นแล้วเย็บติดกับผืนเส้นที่เรียกว่า “เย็บ กุ๋นริม”

ภาพประกอบ 62 การเย็บกุ๋นริมเส้น

การเย็บกุ๋นริมนี้ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง นอกจากจะเป็นการเก็บขอบเส้นให้ มีความเรียบร้อยสวยงามแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญในการเย็บประกอบชิ้นส่วนรูปทรงผลิตภัณฑ์ เช่น เสื้อผืน กระเป๋า กล่อง ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ไว้ดังนี้

ผลิตภัณฑ์ประเภทเสื้อผืน

1. เสื้อพับ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีขนาด 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ซึ่งแต่ละขนาดมีสัดส่วนดังนี้

1.1 ขนาดเล็ก เมื่อตัดเย็บแล้วจะได้เสื้อพับที่สามารถพับได้ 3 ทบ คือ มีความกว้าง 100 เซนติเมตร ความยาว 200 เซนติเมตร และมีหูหิ้ว

1.2 ขนาดกลาง เมื่อตัดเย็บเป็นเสื้อพับแล้ว สามารถพับได้ 3 ทบ คือ มีความกว้าง 140 เซนติเมตร ความยาว 200 เซนติเมตร และมีหูหิ้ว

1.3 ขนาดใหญ่ เมื่อตัดเย็บเป็นเสื้อพับแล้ว สามารถพับได้ 4 ทบ คือ มีความกว้าง 180 เซนติเมตร ความยาว 200 เซนติเมตร และมีหูหิ้ว

การตัดเย็บเสื้อพับทั้ง 3 ขนาดดังที่กล่าวมา มีวิธีการตัดเย็บเหมือนกันดังนี้ คือ นำเสื้อผืนที่ทอเสร็จแล้วมาตัดเอาตามขนาดที่ต้องการ โดยตัดตามความยาวของผืนเสื้อมีความกว้างและยาวเท่ากัน แล้วเย็บกุนริมโดยรอบ นำผืนเสื้อที่เย็บกุนริมแล้ว 2 ผืนมาเย็บขอบติดกันตามแนวความยาวของเสื้อ การเย็บขอบติดกันนี้ คือ ส่วนพับของเสื้อแต่ละขนาด คือ ขนาดเล็ก 3 ทบ ขนาดกลาง 3 ทบ ขนาดใหญ่ 4 ทบ ก็จะมีการเย็บต่อตามจำนวนผืนเท่ากับขนาดนั้นๆ นอกจากนี้ยังมีการเย็บผ้าทำเป็นที่มัดและหูหิ้ว เมื่อพับเสื้อแล้วสามารถจับหิ้วได้สะดวก

ภาพประกอบ 63 เสื้อพับ

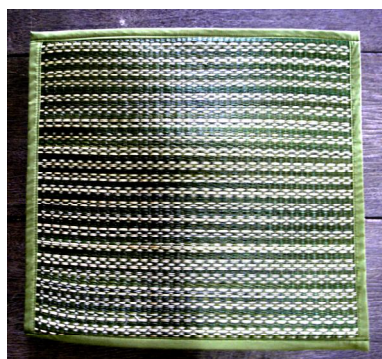
2. เสื้อบุฟองน้ำ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาด้วยการนำฟองน้ำ ผ้า มาเป็นส่วนประกอบเสริมให้มีความนุ่มมากขึ้น เมื่อตัดเย็บเป็นเสื้อพับแล้วจะมีขนาดความกว้าง 200 เซนติเมตร ความยาว 300 เซนติเมตร การผลิตเสื้อบุฟองน้ำประเภทนี้ จะมีความกว้างมากกว่าเสื้อพับ โดยการนำเสื้อผืนที่ทอเสร็จแล้วมาตัดเย็บ ซึ่งการเลือกเสื้อไปตัดเย็บเป็นเสื้อบุฟองน้ำนี้จะใช้เสื้อหน้ากว้างประมาณ 100 เซนติเมตร (ความยาวตามแนวเส้นกก) และความยาวประมาณ 300 เซนติเมตร (ความยาวตามแนวเสื้อผืน) ใช้เสื้อลักษณะเดียวกัน จำนวน 2 ผืน มาประกบกับฟองน้ำและผ้ามัน โดยมีฟองน้ำอยู่ชั้นกลาง และ

ผ้ามันปิดทับแล้วเย็บกุนริมโดยรอบ นำเสื่อที่เย็บติดฟองน้ำแล้ว 2 ผืน มาเย็บต่อกันตามความยาวของเสื่อ มีการเย็บผ้าทำเป็นที่มัดเสื่อด้านข้างทั้ง 2 เพื่อความเรียบร้อย และสะดวกในการจัดเก็บ

ภาพประกอบ 64 เสื่อฟองน้ำ

3. เบาะรองนั่ง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด 65x65 เซนติเมตร มีการตัดเสื่อผืนที่ทอเสร็จแล้ว โดยต้องเลือกเสื่อผืนหน้ากว้างประมาณ 140-150 เซนติเมตร มาตัดเย็บ เพราะจะเป็นการใช้หน้าเสื่อได้เต็มหน้ากว้าง ไม่เหลือเศษมากเกินไป เสื่อที่ตัดออกมาแล้วจะนำฟองน้ำ และผ้ามันมาเย็บประกบกัน เย็บกุนริมโดยรอบทั้ง 4 ด้าน มีการเย็บผ้าทำเป็นหูแขวนเล็กน้อย

ภาพประกอบ 65 เบาะรองนั่ง

4. เสื่อรองจาน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดความกว้าง 25 เซนติเมตร และความยาว 35 เซนติเมตร โดยการนำเสื่อผืนที่มีหน้ากว้าง 40-50 เซนติเมตร มาตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเสื่อรองจาน โดยให้ความกว้างเป็นแนวเดียวกับความยาวของเส้นกก และความยาวของเสื่อรองจานเป็นแนวยาวของเสื่อผืน เมื่อตัดออกมาแล้ว เย็บก้นริมด้วยผ้าโดยรอบทั้ง 4 ด้าน

ภาพประกอบ 66 เสื่อรองจาน

โดยสรุปแล้ว การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกกประเภทเสื่อผืน เป็นการตัดเย็บเพื่อพัฒนารูปแบบเสื่อผืนประเภทม้วน ให้มีความสะดวกสบาย ในการใช้งานและการจัดเก็บ พกพามากขึ้นกว่าเดิม วัสดุที่นำมาใช้ในการตัดเย็บแปรรูป ได้แก่ เสื่อผืน ฟองน้ำ ผ้า โดยเฉพาะเสื่อผืนที่นำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นเสื่อประเภททอลาย ซึ่งมีหลายลาย ลวดลาย เช่น ลายลูกโซ่ ลายตาสองเส้น ลายตาสามเส้น เป็นต้น ซึ่งแต่ละลายจะมีการเปลี่ยนสีในการทอ ทำให้มีความงามที่หลากหลายที่ผู้ซื้อสามารถเลือกซื้อได้ตามความชอบ

การเตรียมเสื่อที่จะนำมาใช้ตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเสื่อพับ เป็นเสื่อผืนที่มีหน้ากว้างประมาณ 140-180 เซนติเมตร และความยาวประมาณ 200-400 เซนติเมตร และส่วนใหญ่เป็นเสื่อประเภททอลาย เส้นกกละเอียดเล็ก เนื้อแน่น ผิวมัน

ผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋

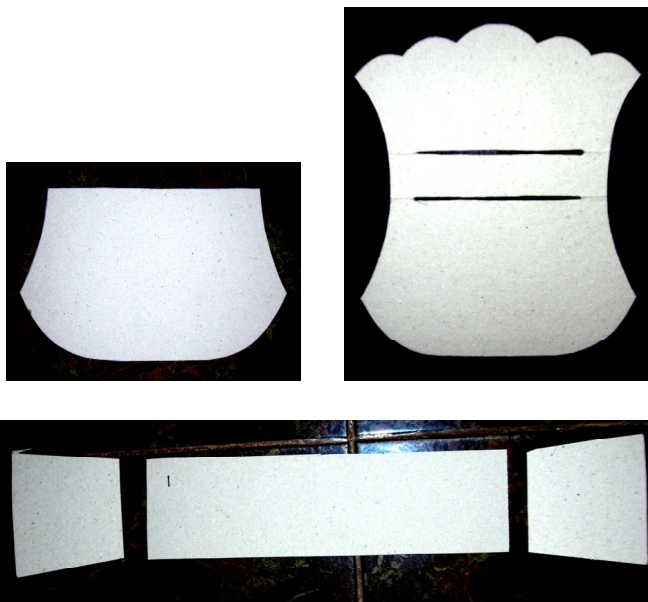
การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อผืน เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋ เป็นการพัฒนาตามแนวคิดของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ได้ทรงวางรากฐานการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกกไว้ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2493 ถึงปี พ.ศ. 2513 เพื่อให้ชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรี ได้มีอาชีพการทำเสื่อแปรรูปเพิ่มขึ้น ปัจจุบันมีการผลิตและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋อย่างต่อเนื่อง โดยการผลิตและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋ ผู้ผลิตนำแบบอย่างจากการพบเห็นตามงานแสดงสินค้า ทั้งใน

จังหวัดและนอกจังหวัดจันทบุรี จากสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ และจากการสั่งทำของลูกค้า มาเป็นแนวทางในการคิดประดิษฐ์ สร้างสรรค์และทดลองทำจนได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของลูกค้า

การผลิตผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า มีการเตรียมเส้นผู้นอยู่ 2 แบบ คือ แบบลายทอ และแบบทอยกลาย แบบลายทอ คือ การนำเส้นกกที่ย้อมสีแล้วมาทอเป็นเส้นผู้น โดยส่วนใหญ่การทอเส้นแบบลายทอนี้ จะมีหน้าเสื่อกว้างประมาณ 150-180 เซนติเมตร ความยาว 200-400 เซนติเมตร แล้วตัดแบ่งขึ้นตามขนาดของกระเป๋าที่ผู้ผลิตต้องการ ส่วนแบบทอยกลายเป็นการเตรียมเส้นผู้นที่มีขนาดเฉพาะผู้ทอคนเดียวได้ คือ เป็นเสื่อน้ำกว้างประมาณ 30-40 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 250 เซนติเมตร เป็นเส้นที่เน้นลวดลายนูน มีลวดลายเฉพาะที่เน้นบางจุดบนเส้นผู้น ซึ่งเป็นลวดลายที่ประณีต ต้องอาศัยฝีมือเชิงช่างขั้นสูงในการทอยกลาย ซึ่งการทอในลักษณะนี้จะเป็นการทอโดยผู้ทอคนเดียว

วัสดุที่ใช้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ได้แก่ เส้นผู้น หนังเทียม ฟองน้ำ กระดาษแข็ง ผ้ามัน และผ้าไทเล ซึ่งการแปรรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋า มีขั้นตอนการผลิตรูปทรงแต่ละแบบเหมือนกัน คือ การตัดกระดาษแข็งทำเป็นแบบขึ้นส่วนกระเป๋าตามขนาดที่กำหนดหรือการประมาณเอาเองตามความชำนาญของผู้ผลิต นำแบบที่ตัดได้แล้วมาทาบกับเส้นผู้นโดยต้องเลือกสายที่จะโชว์ไว้ด้านนอก ใช้มีดตัดเส้นผู้นตามแบบที่ทาบไว้ แล้วเย็บให้แบบกระดาษและเส้นผู้นติดกันโดยรอบขอบขึ้นส่วนแต่ละชิ้น จากนั้นนำขึ้นส่วนกระเป๋าแต่ละแบบมาบุผ้าฟองน้ำหนังเทียม แล้วเย็บก้นริมขึ้นส่วนโดยรอบ เมื่อได้ขึ้นส่วนกระเป๋าทุกชิ้นแล้วก็นำไปประกอบเป็นรูปทรงกระเป๋า

การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ เป็นการนำชิ้นส่วนมาเย็บประกอบกันโดยการเย็บ ซ่างทำเสื้อเรียกว่า “การเย็บสอย” คือ การนำขอบชิ้นส่วนมาชิดกัน แล้วใช้เข็มหมุดปักติดกันเป็นรูปทรงทั้งหมด แล้วจึงค่อยๆ เย็บไปตามขอบของตัวผลิตภัณฑ์ โดยการเย็บขึ้นรูปนี้จะเย็บด้วยมือไม่ใช่จักรเย็บ

ภาพประกอบ 67 แบบขึ้นส่วนกระเป๋

ภาพประกอบ 68 การเย็บขึ้นส่วนกระเป๋

ภาพประกอบ 69 การขึ้นรูปทรงกระเป๋

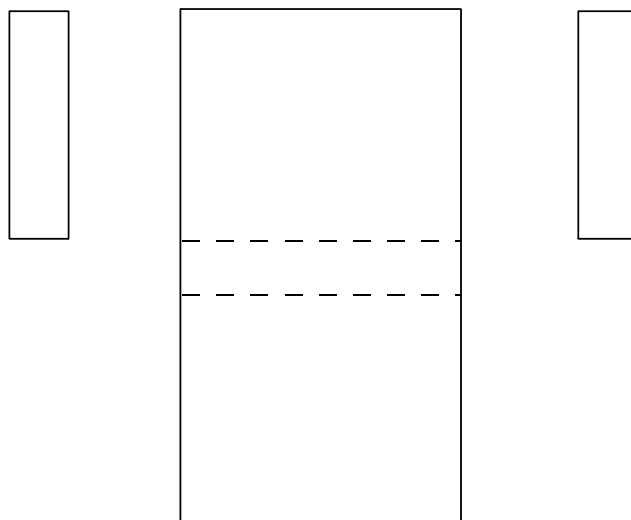
จากการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋ ก่องอเนกประสงค์ หมวก รองเท้า และตุ๊กตา มีการสร้างแบบขึ้นส่วนผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์รูปทรงผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีขึ้นส่วนตามลักษณะดังนี้

ผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า

1. กระเป๋าทรงเหลี่ยม แบบที่ 1

ภาพประกอบ 70 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 1

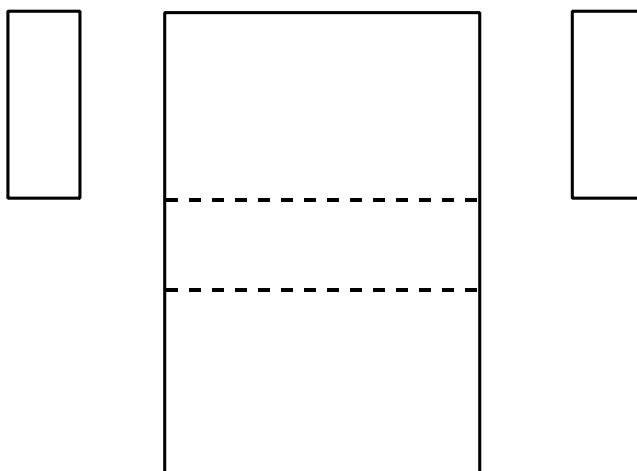

ภาพประกอบ 71 แบบชิ้นส่วนกระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 1

2. กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 2

ภาพประกอบ 72 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 2

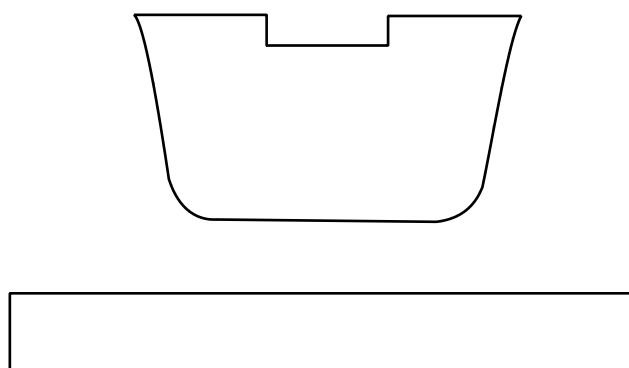

ภาพประกอบ 73 แบบชิ้นส่วนกระเป๋าถือทรงเหลี่ยม แบบที่ 2

3. กระเป๋าถือทรงเหลี่ยมก้นมน

ภาพประกอบ 74 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยมก้นมน

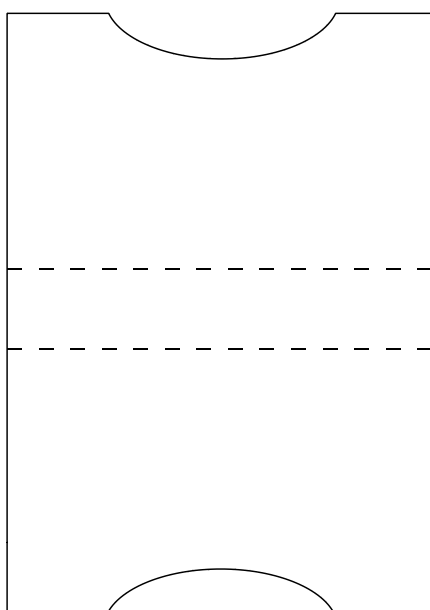

ภาพประกอบ 75 แบบขึ้นส่วนของกระเป๋าถือทรงเหลี่ยมก้นมน

4. กระเป๋าถือทรงเหลี่ยมปากโค้ง

ภาพประกอบ 76 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยมปากโค้ง

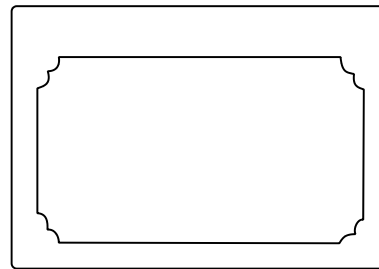
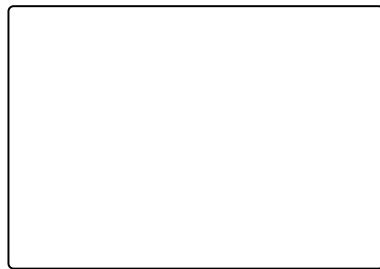

ภาพประกอบ 77 แบบขึ้นส่วนของกระเป๋าถือทรงเหลี่ยมปากโค้ง

5. กระเป๋าเอกสาร

ภาพประกอบ 78 กระเป๋าเอกสาร

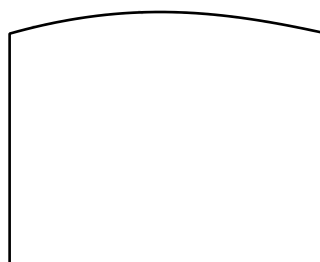
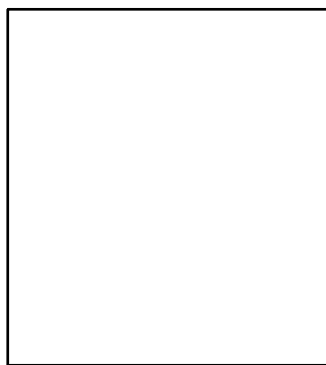

ภาพประกอบ 79 แบบชิ้นส่วนกระเป๋าเอกสาร

6. กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม 3 ช่อง

ภาพประกอบ 80 กระเป๋าถือทรงเหลี่ยม 3 ช่อง

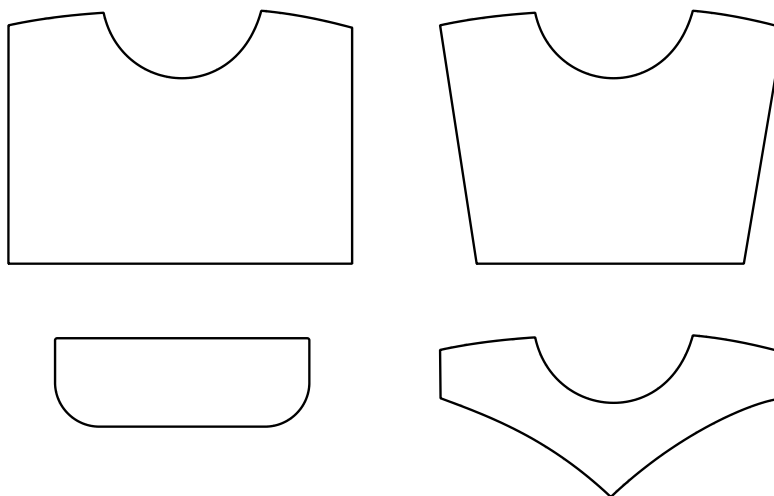

ภาพประกอบ 81 แบบขึ้นส่วนของกระเป๋าถือทรงเหลี่ยม 3 ช่อง

7. กระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน

ภาพประกอบ 82 กระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน

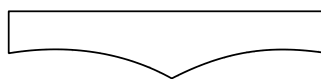
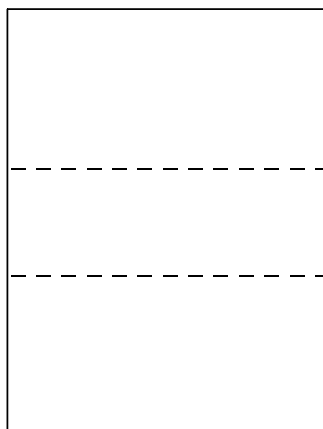

ภาพประกอบ 83 แบบชิ้นส่วนกระเป๋าถือแบบหูกกลมปากบาน

8. กระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย

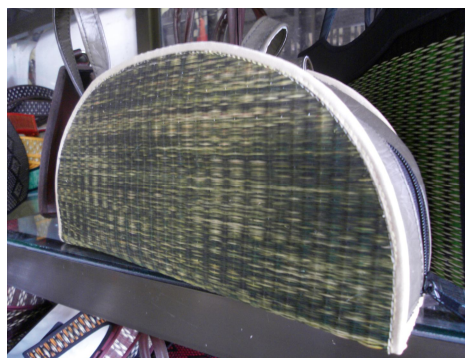
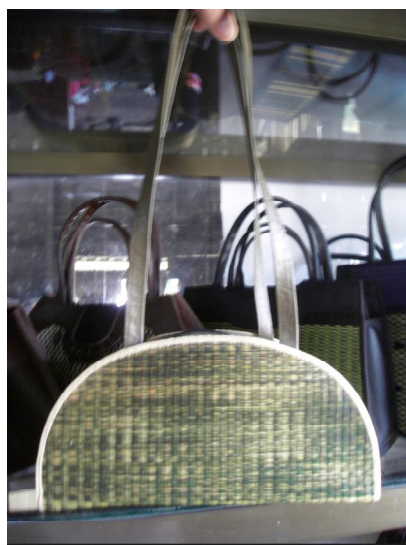

ภาพประกอบ 84 กระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย

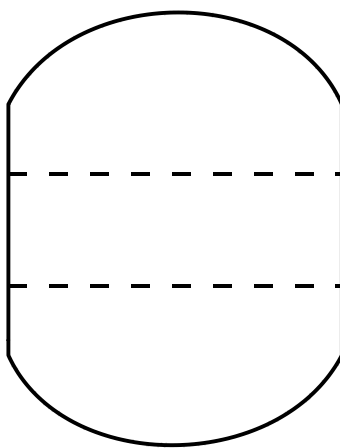

ภาพประกอบ 85 แบบขึ้นส่วนของกระเป๋าทรงเหลี่ยมสะพาย

9. กระเป๋าสะพายรูปเต่งโมครึ่งซีก

ภาพประกอบ 86 กระเป๋าสะพายรูปเต่งโมครึ่งซีก

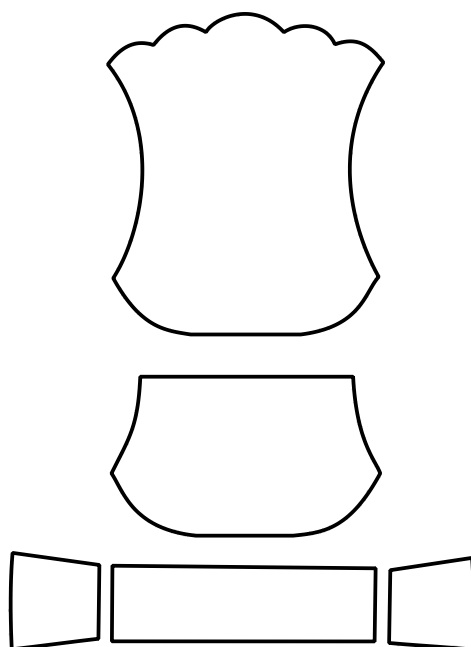

ภาพประกอบ 87 แบบขึ้นส่วนของกระเป๋าสะพายรูปเต่งโมครึ่งซีก

10. กระเป๋าถือฝ้ายัก

ภาพประกอบ 88 กระเป๋าถือฝ้ายัก

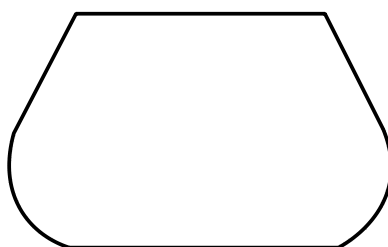

ภาพประกอบ 89 แบบชิ้นส่วนกระเป๋าถือฝ้ายัก

11. กระเป๋าถือก้นมน

ภาพประกอบ 90 กระเป๋าถือก้นมน

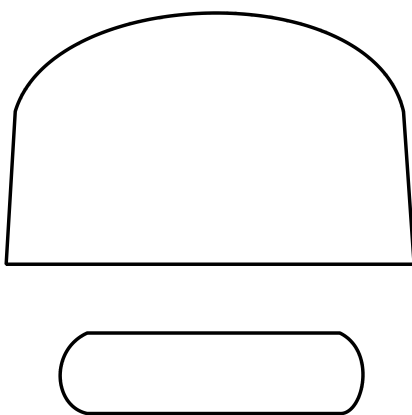

ภาพประกอบ 91 แบบขึ้นส่วนของกระเป๋าถือก้นมน

12. กระเป๋าถือปากมณ

ภาพประกอบ 92 กระเป๋าถือปากมณ

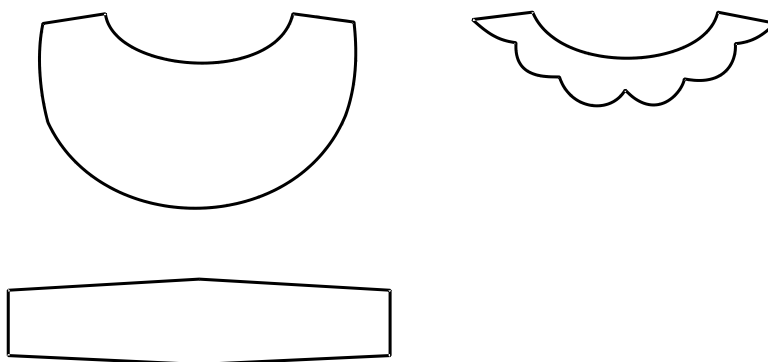

ภาพประกอบ 93 แบบชิ้นส่วนกระเป๋าถือปากมณ

13. กระเป๋ากันมน-หูกกลม แบบที่ 1

ภาพประกอบ 94 กระเป๋ากันมน แบบที่ 1

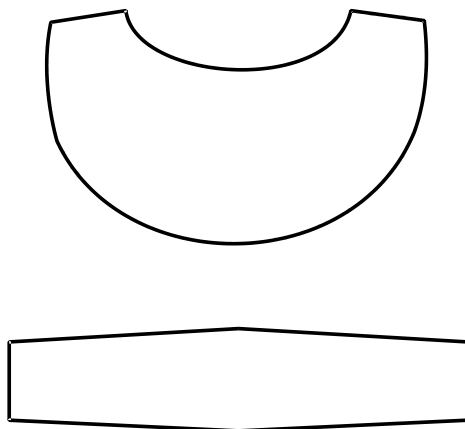

ภาพประกอบ 95 แบบชิ้นส่วนกระเป๋ากันมน แบบที่ 1

14. กระเป๋ากันมน-หูกกลม แบบที่ 2

ภาพประกอบ 96 กระเป๋ากันมน-หูกกลม แบบที่ 2

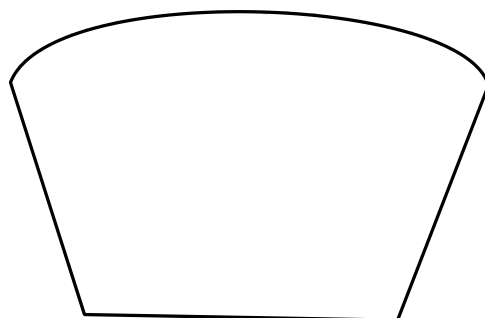

ภาพประกอบ 97 แบบชิ้นส่วนกระเป๋ากันมน-หูกกลม แบบที่ 2

15. กระเป๋าทรงปากมน

ภาพประกอบ 98 กระเป๋าทรงปากมน

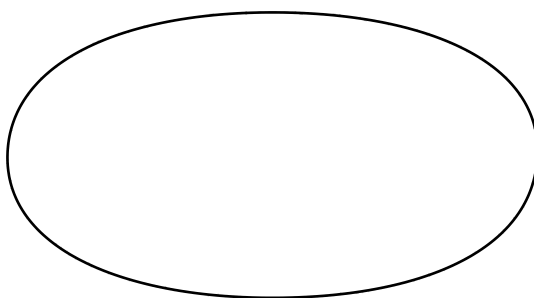

ภาพประกอบ 99 แบบชิ้นส่วนกระเป๋าทรงปากมน

16. กระเป๋าลูกทรงรี

ภาพประกอบ 100 กระเป๋าลูกทรงรี

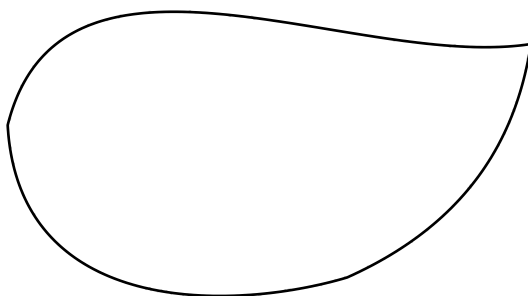

ภาพประกอบ 101 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าลูกทรงรี

17. กระเป๋าลีกล้วยมะม่วง

ภาพประกอบ 102 กระเป๋าลีกล้วยมะม่วง

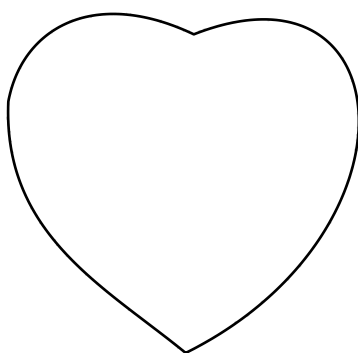

ภาพประกอบ 103 แบบขึ้นส่วนของกระเป๋าลีกล้วยมะม่วง

18. กระเป๋าลีกรูปหัวใจ

ภาพประกอบ 104 กระเป๋าลีกรูปหัวใจ

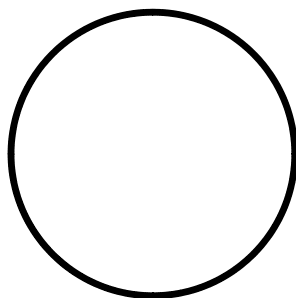

ภาพประกอบ 105 แบบขึ้นส่วนกระเป๋าลีกรูปหัวใจ

19. กระเป๋าลูกทรงกลม

ภาพประกอบ 106 กระเป๋าลูกทรงกลม

ภาพประกอบ 107 แบบชิ้นส่วนกระเป๋าลูกทรงกลม

20. กระเป๋าดูอุปกรณ์เครื่องเขียน

ภาพประกอบ 108 กระเป๋าดูอุปกรณ์เครื่องเขียน

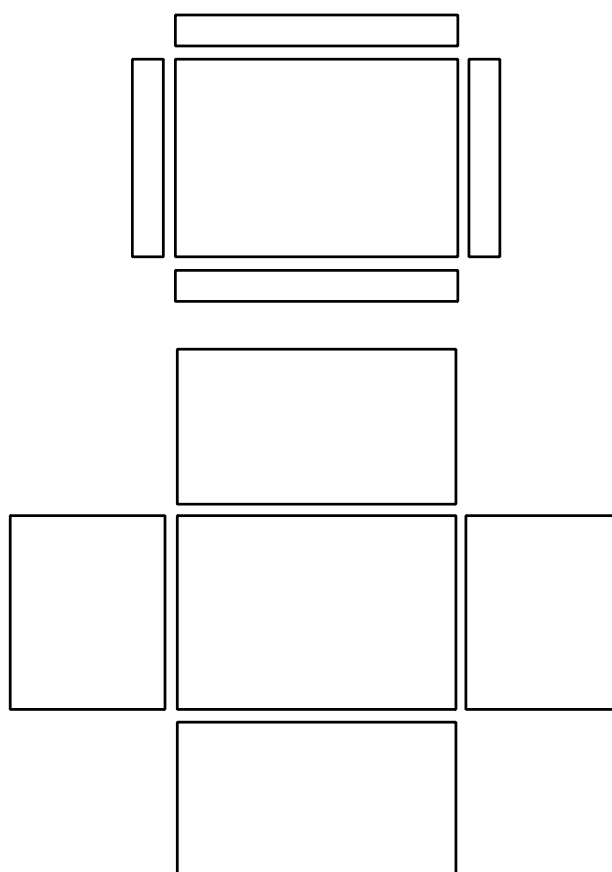

ภาพประกอบ 109 แบบขึ้นส่วนของกระเป๋าดูอุปกรณ์เครื่องเขียน

21. กล่องอเนกประสงค์ทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 110 กล่องอเนกประสงค์ทรงเหลี่ยม

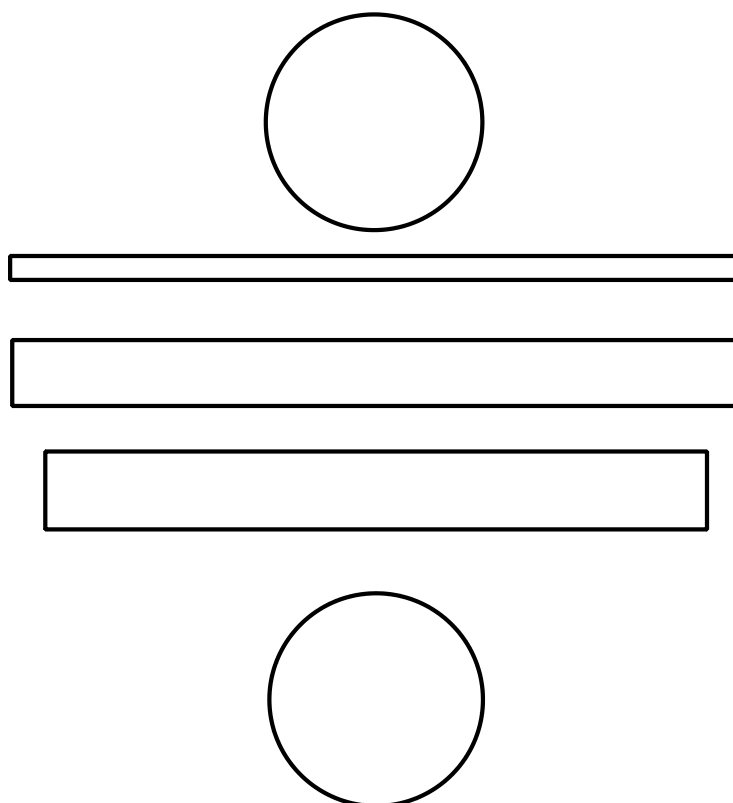

ภาพประกอบ 111 แบบขึ้นส่วนกล่องอเนกประสงค์ทรงเหลี่ยม

22. กล้องอเนกประสงค์

ภาพประกอบ 112 กล้องอเนกประสงค์ทรงกระบอกต่ำ

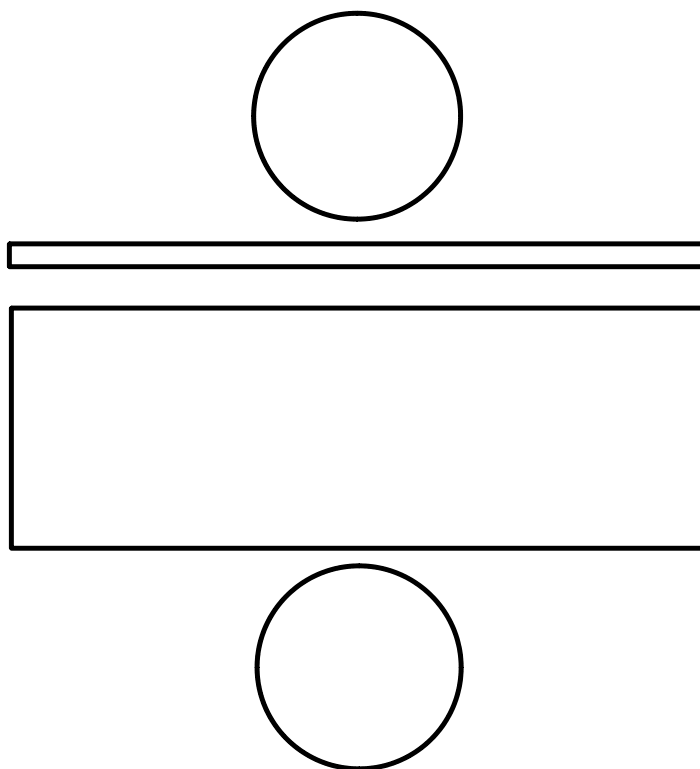

ภาพประกอบ 113 แบบขึ้นส่วนกล้องอเนกประสงค์ทรงกระบอกต่ำ

23. กล่องใส่ผ้า

ภาพประกอบ 114 กล่องใส่ผ้า

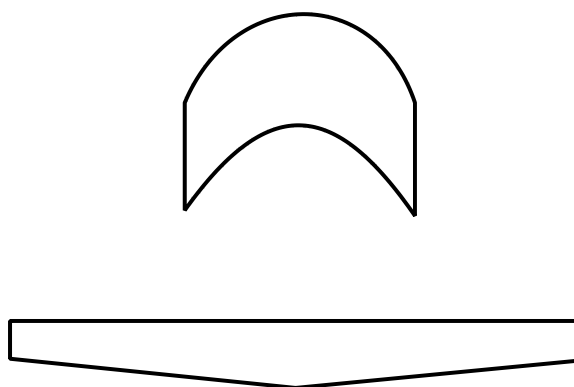

ภาพประกอบ 115 แบบชิ้นส่วนกล่องใส่ผ้า

24. หมวกกันแดด

ภาพประกอบ 116 หมวกกันแดด

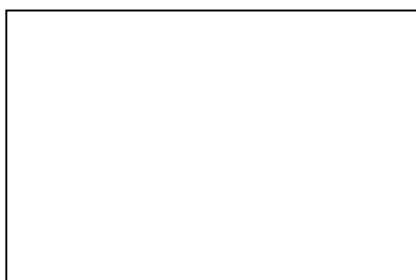

ภาพประกอบ 117 แบบชิ้นส่วน

25. หมอน

ภาพประกอบ 118 หมอน

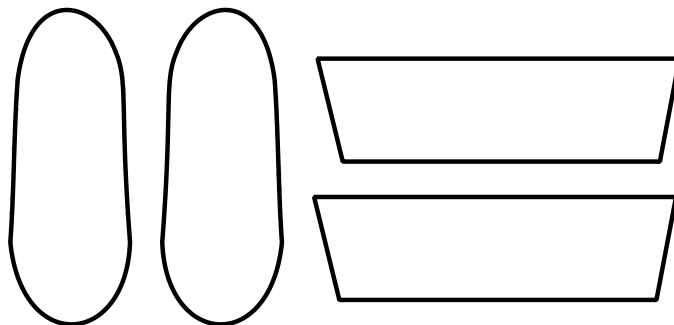

ภาพประกอบ 119 แบบขึ้นส่วน

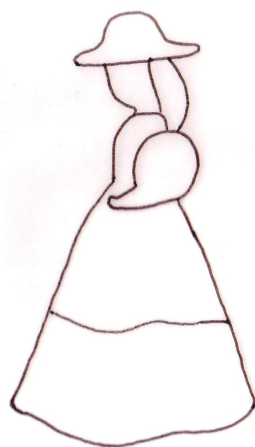
26. รองเท้าแตะ

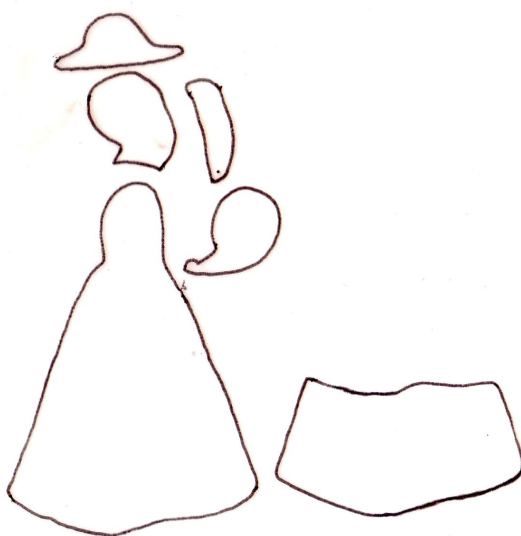
ภาพประกอบ 120 รองเท้าแตะ

ภาพประกอบ 121 แบบชั้นส่วน

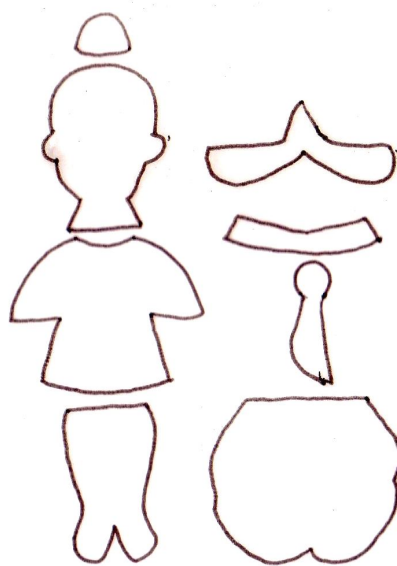
ภาพประกอบ 122 ตุ๊กตาผู้หญิง

ภาพประกอบ 123 แบบชิ้นส่วนตุ๊กตาผู้หญิง

ภาพประกอบ 124 ตุ๊กตาผู้ชาย

ภาพประกอบ 125 แบบชิ้นส่วนตุ๊กตาผู้ชาย

3. การถ่ายทอดความรู้

จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดความรู้ของผู้ผลิตผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว มีแนวทางการถ่ายทอดความรู้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกในครอบครัว
2. การถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษา

การถ่ายทอดความรู้การผลิตผลิตภัณฑ์จากกกของตำบลบางสระแก้ว มีการถ่ายทอดขั้นตอนการทอเสื่อ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำเสนออุปกรณ์การทอพร้อมกับผลิตภัณฑ์เสื่อกกที่เสร็จสมบูรณ์ อธิบายให้ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ได้ชม

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ถ่ายทอดความรู้นำเสนอวัสดุ รูปแบบลายทอต่างๆ แก่ ผู้รับการถ่ายทอดความรู้

ขั้นตอนที่ 3 สาธิตการผลิตตั้งแต่เริ่มต้น คือ การร้อยเอ็นหรือการชิงเอ็น การทอ และการทอ ลวดลายสีเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบความถูกต้อง การปรับปรุงและแก้ไขให้ถูกต้อง ในขั้นตอนนี้ ผู้ถ่ายทอดคอยชี้แนะในขณะที่ทำการทออยู่ตลอดการให้ความรู้

การถ่ายทอดความรู้แต่ละลักษณะ มีรายละเอียดการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกในครอบครัว

การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัว เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เป็นการถ่ายทอดความรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป คือ พ่อแม่สอนให้กับลูกหลานของตนเองในครอบครัวแบบที่เรียกว่า ไม่ใช่การสอนอย่างจริงจัง ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน แต่เป็นการเรียนรู้ถือว่าเป็นการช่วยเหลืองานให้ครอบครัว โดยการทำแต่ละขั้นตอน ลูกหลานจะต้องช่วยทำด้วยกัน เช่น การชิงเอ็น การทอ ซึ่งกระบวนการทอเสื่อกกแต่ละขั้นตอนไม่สามารถทำคนเดียวได้

ภาพประกอบ 126 วิดีนา รุ่งเรือง ครูผู้สอนถ่ายทอดความรู้การทอเสื่อแก่นักเรียน
โรงเรียนวัดบางสระแก้ว (พิสิฐรัฐวิทยาการ) หมู่ที่ 2 ตำบลบางสระแก้ว
อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

2. การถ่ายทอดความรู้กับนักเรียนในสถานศึกษา

การถ่ายทอดความรู้กับนักเรียนในสถานศึกษา เป็นการจัดให้มีการเรียนการสอนโดยกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนวัดบางสระแก้ว (พิสิฐรัฐวิทยาการ) ตำบลบางสระแก้ว มีครูผู้สอน ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความรู้กับนักเรียน คือ วิดีนา รุ่งเรือง ทำการสอนนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โดยแยกขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์จากกกที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจกับวัสดุอุปกรณ์และการฝึกปฏิบัติจริง

2.1 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่น รวมไปถึงขั้นตอนการปลูก เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเสื่อ เรียนทุกวันอังคาร

2.2 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรียนรู้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่น รวมไปถึงขั้นตอนการปลูก เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเสื่อ และประวัติความเป็นมาของเสื่อจันทบุรี เรียนทุกวันพฤหัสบดี

2.3 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของเสื่อจันทบุรี ความรู้เรื่องกก ปอกระเจา และวัสดุอื่นๆ ที่ใช้ในการทอเสื่อ เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเสื่อ เรียนทุกวันจันทร์

2.4 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนรู้กระบวนการการผลิตวัสดุที่ใช้ในการทอเสื่อ เรียนทุกวันจันทร์

2.5 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรียนรู้กระบวนการทอเสื่อ เรียนทุกวันพุธ

2.6 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรียนรู้กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเปลือกที่ทอเป็น ผืนแล้วเรียนทุกวันศุกร์

การสอนของวิชา รุ่งเรือง ครูผู้สอน ถ่ายทอดความรู้กับนักเรียนแต่ละช่วงชั้นปี มีแนวทางของการสอน ดังนี้

1. การสอนนักเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีแนวทางการสอนที่เหมือนกัน ดังนี้

1.1 แบ่งกลุ่มนักเรียนศึกษาใบงานในเรื่องวัสดุและอุปกรณ์ทอเสื้อ

1.1.1 ชนิดของกก

1.1.2 ชนิดของปอ

1.1.3 คุณสมบัติของกก

1.1.4 คุณสมบัติของปอ

1.1.5 วัสดุอื่นๆ ที่ใช้แทนกกและปอในการทอเสื้อ โดยร่วมกันอภิปรายอย่างละ 3

ข้อ คือ วัสดุที่ใช้แทนกก 3 อย่าง และวัสดุที่ใช้แทนปอ 3 อย่าง

1.1.6 เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเสื้อ

1.1.7 ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของสี และเทคนิคการย้อมสี

2. การสอนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีแนวทางการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริง ดังนี้

2.1 การสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1

2.1.1 ให้นักเรียนศึกษาจากใบงาน เรื่องการจักกก แล้วปฏิบัติงานตามใบงานนั้น

2.1.2 ให้นักเรียนศึกษาจากใบงาน เรื่องการปั่นปอ แล้วปฏิบัติงานตามใบงานนั้น

2.1.3 นำตัวอย่างไม้ขีดริมสีมาให้ดูแล้วให้นักเรียนทำไม้ขีดริมเสื้อด้วยไม้ไผ่

คนละ 2 อัน

2.1.4 นำไม้ฟุ้งกมาให้นักเรียนดู แล้วให้นักเรียนทำไม้ฟุ้งกสำหรับเสื้อ

80 เซนติเมตร คนละ 1 อัน

2.1.5 แบ่งนักเรียนกลุ่มละ 5 คน ให้หาวัสดุอุปกรณ์ในการทอเสื้อให้ครบพร้อมที่

จะทอได้

2.2 การสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2

2.2.1 แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มละ 5 คน ให้ศึกษาใบงานการชิงเสื้อ (การร้อยเอ็น)

แล้วให้แต่ละกลุ่มวางแผนการปฏิบัติงาน

2.2.2 ให้แต่ละกลุ่มศึกษาจากใบงานลายพื้นบ้าน (ลายแดงดำตาคู)

2.2.3 ให้แต่ละกลุ่มเตรียมวัสดุอุปกรณ์แล้วทอเสื้อลายแดงดำตาคู กลุ่มละ 1 ผืน

2.3 การสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3

2.3.1 ครูนำตัวอย่างเสื้อรองจานมาให้นักเรียนมาศึกษาดูแล้วร่วมกันอภิปรายในเรื่อง

- สัดส่วนของรูปแบบ
- เครื่องมือเครื่องใช้ในการประดิษฐ์
- ขั้นตอนการประดิษฐ์

จากนั้นครูและนักเรียนช่วยกันสรุปขั้นตอนการผลิต แล้วให้เตรียมหาอุปกรณ์ลงมือปฏิบัติ โดยศึกษาจากใบงาน ซึ่งมีขั้นตอนการทำงาน ดังนี้

1. ออกแบบชิ้นงานลงในกระดาษเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 10 นิ้ว ยาว 14 นิ้ว
2. ตัดกระดาษที่ออกแบบไว้แล้ว โดยตัดให้ห่างจากเส้นดินสอออกไปประมาณ 0.5

เซนติเมตร โดยรอบ

3. เอากระดาษที่ตัดออกมานั้น วางลงบนเสื้อแล้วเย็บกระดาษติดกับเสื้อ โดยให้เย็บห่างจากริมกระดาษเข้ามาประมาณ 1 เซนติเมตร โดยรอบด้านใน

4. ใช้กรรไกรตัดเสื้อและกระดาษ โดยให้ห่างจากรอยเย็บออกไปประมาณ 0.5 เซนติเมตร
5. เอากระดาษออกแล้วใช้ผ้าก๊วยเย็บริมโดยรอบก็จะได้เสื้อรองจานรูปสี่เหลี่ยม 1 ชิ้น

โดยสรุปแล้ว การถ่ายทอดความรู้การผลิตผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมงสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีขั้นตอนการถ่ายทอดที่เหมือนกัน โดยเฉพาะขั้นตอนการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการทอเสื้อ และการทอหลอดลาย ส่วนการถ่ายทอดด้านการแปรรูป พอมืออยู่บ้างโดยการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัดบางสระแก้ว (พิสิฐวิทย์วิทยาการ) แต่ผลผลิตไม่มาก และพบว่าเยาวชนรุ่นใหม่ในตำบลไม่นิยมเรียนรู้การผลิตผลิตภัณฑ์จากกก เพราะกระบวนการผลิตมีหลายขั้นตอน และใช้เวลาในการทำนาน ประกอบกับรายได้ ผลตอบแทนน้อยกว่าการทำอาชีพอื่น เช่น ทำพลอย พนักงานห้างร้าน บริษัทธุรกิจต่างๆ การทำอาชีพเสื้อกก ส่วนมากมีอายุ 30 ปีขึ้นไป

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาผลิตภัณฑ์เสื้ออกของตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการการศึกษาค้นคว้า ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า และวิธีดำเนินการการศึกษาค้นคว้า ไว้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการผลิตเสื้อ การทอลวดลายสี รูปแบบการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ ในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการผลิตเสื้อ การทอลวดลายสี รูปแบบการแปรรูปผลิตภัณฑ์และ การถ่ายทอดความรู้ของตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผลิตภัณฑ์จากกกที่มีอยู่ในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 34 ชิ้น ซึ่งจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทเสื้อผืน 4 ชิ้น
2. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทกระเป๋ 20 ชิ้น
3. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทกล่อง 3 ชิ้น
4. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทที่เสื่อรองจาน 2 ชิ้น
5. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทหมวก 1 ชิ้น
6. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทหมอน 1 ชิ้น
7. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทรองเท้าแตะ 1 คู่
8. ผลิตภัณฑ์จากกกประเภทตุ๊กตา 2 ชิ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้ารูปแบบ ลวดลายสี กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ของตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

1. สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานทอเสื่อในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น ช่างทอเสื่อ และนักวิชาการศูนย์ศิลป์สิรินธรบางสระเก้า เป็นต้น
2. กล้องบันทึกภาพและเครื่องบันทึกเสียง
3. ศึกษารูปแบบ ลวดลายสี กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ของตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเสื่อกก
5. สร้างเกณฑ์การวิเคราะห์รูปแบบ ลวดลายสี กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้ของตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

เกณฑ์ที่ 1 เกณฑ์การวิเคราะห์กระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์จากกก ซึ่งผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์
2. การทอ

เกณฑ์ที่ 2 เกณฑ์การวิเคราะห์ลวดลายสีเสื่อกก คือ ลายทอที่เกิดจากเส้นที่ย้อมสี ซึ่งมีวิธีการทอให้เกิดลวดลายต่างๆ ตามเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

1. แบบทอลาย ได้แก่
 - 1.1 ลายถักเปีย
 - 1.2 ลายตาแซก
 - 1.3 ลายไข่มุก
 - 1.4 ลายลูกโซ่
 - 1.5 ลายมัดหมี่ลูกโซ่
 - 1.6 ลายตาสองเส้น
 - 1.7 ลายตาสามเส้น
 - 1.8 ลายตาสามเส้นลูกโซ่
2. แบบทอยกลาย ได้แก่
 - 2.1. ลายจั่ว แบบที่ 1
 - 2.2. ลายจั่ว แบบที่ 2
 - 2.3. ลายดอกเข็ม
 - 2.4. ลายตาเกลียว

2.5. ลายเก๋ากี้

2.6. ลายไทย

เกณฑ์ที่ 3 เกณฑ์การวิเคราะห์ด้านรูปแบบและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยได้แบ่งเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

1. ด้านรูปแบบ

1.1 รูปทรงแบบ

1.2 รูปทรงเหลี่ยม

1.3 รูปทรงกระบอก

1.4 รูปทรงรี

2. ด้านการแปรรูป

2.1 การออกแบบ

2.2 การตัดเย็บ

2.3 การประกอบชิ้นรูปทรง

เกณฑ์ที่ 4 เกณฑ์การวิเคราะห์การถ่ายทอดความรู้ ผู้วิจัยแบ่งเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกในครอบครัว

2. การถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในตำบลบางสระเก้า อำเภอลำลูกเกด จังหวัดจันทบุรี ดังนี้

1. ขอความอนุเคราะห์จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์จากกกและการถ่ายทอดเรียนรู้ในตำบลบางสระเก้า ได้แก่ ศูนย์ศิลป์เสือบางสระเก้า กลุ่มทำเสื่อกกสุริยาและช่างทอเสื่อ เป็นผู้ให้ความสะดวกในการศึกษาและเก็บข้อมูล

2. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานทอเสื่อในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น ช่างทอเสื่อ นักวิชาการศูนย์ศิลป์เสือบางสระเก้า เป็นต้น

3. สสำรวจและถ่ายภาพผลิตภัณฑ์เสื่อกกในตำบลบางสระเก้า

4. บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เสื่อกก ได้แก่ รูปแบบ ลวดลายสี กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการถ่ายทอดความรู้

5. นำภาพผลิตภัณฑ์เลือกก บันที่กรายละเอียดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากกก มาวิเคราะห์แบบบรรยาย เปรียบเทียบความแตกต่างตามเกณฑ์ที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะบรรยายข้อเท็จจริงต่างๆ ตลอดจนการแปลความหมายรูปแบบ ลวดลายสีเลือกก จากการเก็บข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ บันทึกลงเสียง ถ่ายภาพ ค้นคว้าจากเอกสาร และแสดงผลวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยรูปภาพและเป็นลายลักษณ์อักษร

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

ผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว เป็นผลิตภัณฑ์ที่นำชื่อเสียงมาสู่ชุมชน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มุ่งผลิตเพื่อจำหน่ายให้กับผู้สนใจและผู้สั่งผลิตภัณฑ์เพื่อนำไปจำหน่าย จึงถือได้ว่าผลิตภัณฑ์จากกกเป็นอาชีพหลักสำหรับผู้ไม่มีงานประจำ และทำรายได้ให้กับผู้ผลิตได้เป็นอย่างดี จากการศึกษาผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ในประเด็นรูปแบบการแปรรูปผลิตภัณฑ์และการถ่ายทอดความรู้ พบว่า

1. รูปแบบผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มี 8 ประเภท คือ เสื่อผืน กระเป่า กล่องใส่ของ ที่รองภาชนะ หมวก หมอน รองเท้าแตะ ตุ๊กตา ซึ่งเป็นการแปรรูปจากเสื่อผืนที่ทอสำเร็จแล้ว การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากเลือกก มีที่มาจากแนวความคิดของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เมื่อปี พ.ศ.2493 ถึง พ.ศ.2513 ปัจจุบันรูปแบบผลิตภัณฑ์จากเลือกกมีการพัฒนารูปแบบอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแต่ละรูปแบบเป็นการคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ และทดลองทำตามแบบอย่างผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ทั่วไปตามท้องตลาด เช่น กระเป่าถือ กระเป่าสะพาย หมวก หมอน รองเท้า กล่องใส่ของต่างๆ มาประยุกต์ปรับเปลี่ยนวัสดุเป็นเลือกกแทน จนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับผู้ผลิต ส่งผลให้ตำบลบางสระแก้วมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไปในกลุ่มนักท่องเที่ยว

2. การทอลวดลายสี เป็นการนำกย้อมสีมาทให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ ตามที่ผู้ทอเสื่อต้องการ และเป็นขั้นตอนแรกที่ได้ผลิตภัณฑ์ประเภทเสื่อผืน ขั้นตอนนี้ต้องใช้ 2 คนในการทอ โดยมีหน้าที่ดังนี้ คนหนึ่งนั่งอยู่บนหูกทอเสื่อ จับพื้กระทบเข้ากับเส้นกก และอีกคนหนึ่งนั่งที่พื้นข้างหูกทอเสื่อคอยสอดเส้นกก หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “คนฟุ่กก” การทอเสื่อให้ได้คุณภาพที่ดี ต้องเลือกเส้นกกที่มีขนาดเท่ากัน หรือใกล้เคียงกันมากที่สุดมาใช้ในการทอ ซึ่งลักษณะของเส้นกกที่ดีจะมีขนาดเล็ก ความหนาประมาณ 1 มิลลิเมตร นอกจากนั้นการเลือกเส้นกกสีก็มีความสำคัญต่อการสร้างลวดลายสี ซึ่งการทอ

ให้เกิดเป็นลวดลายสีต่างๆ นั้น เป็นหน้าที่ของคนฟุ่กก ที่ต้องเลือกขนาดเส้นกกและสีเส้นกกแต่ละเส้นที่จะเกิดเป็นลวดลายตามต้องการ และคนทอซึ่งนั่งอยู่บนหูกทอเสื่อมีหน้าที่กระทบฟืมให้เส้นกกชิดสนิทกัน ผู้ทอจะดันฟืมหงายและคว่ำฟืม ให้คนฟุ่กก ฟุ่กเส้นกกเข้าไปในกระสวยแต่ละครั้งที่หงายฟืมและคว่ำฟืม การทอลักษณะนี้เป็นการทอทั่วไปที่ชาวบ้านบางสระเก้าหลายคนสามารถทำกันได้ ไม่จำกัดเพศและอายุ

การทอเสื่อให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ ผู้ทอสามารถสร้างสรรค์ขึ้นเองตามใจชอบ จนทำให้มีลวดลายเสื่อที่มากมายแต่ไม่มีชื่อเรียกที่แน่นอน นอกจากว่าลวดลายนั้นเป็นที่นิยมของลูกค้าก็จะตั้งชื่อลวดลายนั้นไว้ โดยการตั้งชื่อลวดลายจะดูที่ลักษณะของลายว่ามีความคล้ายหรือเหมือนกับสิ่งใดบ้างตามที่พบเห็นสิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น ลายลูกโซ่ ลายพริกไท ลายไข่มุก เป็นต้น ลวดลายของเสื่อที่ชาวบ้านในตำบลบางสระเก้าทำขึ้นมาจะมีอยู่ 2 ประเภท คือ แบบทอลายและแบบทอยกลาย

2.1 แบบทอลาย คือการทอตามปกติทั่วไปที่มีการพลิกคว่ำฟืมและหลายฟืมฟุ่กเส้นกกเข้าไปในกระสวยแต่ละครั้ง สลับสีเส้นกกแต่ละเส้นให้เกิดเป็นลวดลายตลอดความกว้างของหูกที่ซึ่งเส้นเอ็นไว้แล้ว เส้นกกและเส้นเอ็นจะขัดสานกันเป็นลวดลายเสื่อที่เรียบเสมอกันตลอดทั้งผืน ชื่อลายเสื่อ เช่น 1. ลายถักเปีย 2. ลายตาแซก 3. ลายไข่มุก 4. ลายลูกโซ่ 5. ลายมัดหมี่ลูกโซ่ 6. ลายตาสองเส้น 7. ลายตาสามเส้นพริกไทย 2สี 8. ลายตาสามเส้นพริกไทย 4สี ทั้ง 8 ลวดลายนี้มีลายที่นิยมทำกันมาก คือ ลายลูกโซ่ เพราะเป็นลวดลายที่ดูทันสมัย เรียบง่ายใช้เป็นลวดลายผลิตภัณฑ์ประเภทเสื่อผืน หรือผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า รองเท้าก็เหมาะสมสวยงาม

2.2 แบบทอยกลาย คือการทอเน้นลวดลายให้มีความนูน การทอยกลายนี้มีความละเอียดประณีตมากกว่าแบบทอลาย เพราะนอกจากการพลิกฟืมคว่ำและหงายแล้ว การสอดเส้นกกเข้าไปในกระสวยจะใช้ไม้ดัดเส้นกกแทนการฟุ่กก และจะใช้คนทอเพียงคนเดียว โดยที่การทอยกลายนี้เส้นกกจะข้ามเส้นเอ็น 2 ถึง 5 เส้น หรือมากกว่า เพื่อให้เกิดเป็นลายนูนขึ้นตามความต้องการของผู้ทอ การทอยกลายนี้จะนำไปใช้กับการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าและกล่องใส่ของมากกว่า ผลิตภัณฑ์ประเภทเสื่อผืน ชื่อลวดลายแบบทอยกลาย เช่น 1. ลายไทย 2. ลายจั่ว 3. ลายดอกเข็ม 4. ลายตาเกลียว 5. ลายสามเหลี่ยม 6. ลายตาสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ลายทอยกลายนี้ต้องใช้เวลานานมากกว่าแบบทอลาย ผู้ทอยกลายประเภทนี้เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล มีความอดทน ละเอียด ประณีตในการการทำงาน จึงถือได้ว่าเป็นงานฝีมือชั้นสูง ลวดลายเสื่อที่ออกมาแต่ละผืนล้วนเกิดจากจินตนาการ ความคิดของผู้ทอในการใช้สีสลับสี การผสมผสานกันด้วยลายต่างๆ ทำให้เกิดเป็น “ตา” บนผืนเสื่อ มีชื่อเรียกตามความคิดและความเข้าใจของผู้ทอ ไม่มีชื่อที่แน่นอนตายตัว

3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเส้นผืน มีขั้นตอนการผลิต 3 ขั้นตอนคือ 1. ขั้นตอนการออกแบบ 2. ขั้นตอนการตัดเย็บ 3. ขั้นตอนการขึ้นรูป (ประกอบชิ้นส่วน) ทั้ง 3 ขั้นตอนนี้มีความสำคัญมากในการผลิตรูปทรงต่างๆ ของตัวผลิตภัณฑ์ที่สำคัญอันดับแรก คือ

ขั้นตอนการออกแบบเป็นขั้นตอนที่แสดงออกถึงความคิด จินตนาการ และการสร้างสรรค์เป็นสำคัญ แนวคิดในการออกแบบ สุริยา แก่นจันทร์ (2552: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปมานี้ เราดูแบบอย่างตามตลาดที่ขายอยู่ทั่วไป เลือกดูอันที่ชอบแล้วก็มาลองทำเลียนแบบเอา แต่เราใช้เส้นตัดเย็บ” การออกแบบผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในตำบลบางสระเก้าเริ่มที่การสังเกตจากรูปทรงผลิตภัณฑ์ที่ตนสนใจ ด้วยความชำนาญในการทำเส้นแปรรูปจึงสามารถที่จะเข้าใจส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี จึงสามารถที่จะออกแบบลงบนกระดาษแข็ง ทำเป็นชิ้นส่วนต่างๆ ของผลิตภัณฑ์ประเภทนั้น เช่น กระเป๋าสตางค์สุภาพสตรี มีด้านหน้า ด้านหลัง และส่วนกันกระเป๋าคือ เป็นต้น

ขั้นตอนการตัดเย็บ เป็นขั้นตอนที่ต้องเลือกสัดส่วนรูปร่างของตัวผลิตภัณฑ์และลดรายละเอียดแต่ละลายมาตัดเย็บเป็นชิ้นส่วนของผลิตภัณฑ์ โดยที่การตัดเย็บนั้น ช่วงตัดเย็บจะนำแบบขึ้นส่วนมาทาบกับเส้น แล้วตัดตามแบบ นำไปเย็บประกบติดกันกับแบบซึ่งเป็นกระดาษแข็ง ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการเตรียมชิ้นส่วนต่างๆ ของตัวผลิตภัณฑ์ก่อนนำไปประกอบหรือขึ้นรูป

ขั้นตอนการขึ้นรูป ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ได้ตัวผลิตภัณฑ์โดยสมบูรณ์ กล่าวคือ เป็นการนำชิ้นส่วนที่ตัดเย็บแล้วมาประกอบเป็นรูปทรงของผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ การประกอบเป็นรูปทรงนั้นจะใช้วิธีการเย็บสอยด้วยมือเท่านั้น ใช้จักรเย็บไม่ได้ ผลิตภัณฑ์ที่เป็นรูปทรงขึ้นมาได้จากขั้นตอนนี้ คือ กระเป๋าสตางค์สุภาพสตรี กล่องใส่ของทรงกลม ทรงกระบอก ทรงรี ทรงเหลี่ยม วัสดุที่นำมาใช้ร่วมกับการผลิต เช่น ผ้าโทเล หนังเทียม เป็นส่วนประกอบที่สำคัญเพื่อเสริมความแข็งแรงทนทานให้กับตัวผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า

การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในตำบลบางสระเก้า มีศูนย์กลางในการจำหน่ายสินค้าอยู่ 2 แห่ง คือ ศูนย์ศิลป์เส้นบางสระเก้า และกลุ่มทอเส้นสุริยา ทั้ง 2 แห่งนี้ จะมีผลิตภัณฑ์เส้นกกแปรรูปจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป อุทัย สีเผือก (2551: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ที่ศูนย์ศิลป์เส้นบางสระเก้าจะแปรรูปผลิตภัณฑ์ประเภทเส้นผืนบุฟองน้ำเป็นหลัก เช่น เส้นพับ เบาะรองนั่ง เป็นต้น วัสดุที่นำมาใช้ตัดเย็บมากที่สุด คือ เส้นผืนซึ่งรับซื้อจากชาวบ้านในตำบลบางสระเก้า ส่วนผ้าและด้ายเย็บจะสั่งซื้อที่ร้านค้าในตัวเมือง” ส่วนที่กลุ่มทอเส้นสุริยามีการผลิตและแปรรูปทั้งที่เป็นเส้นผืนและที่เป็นกระเป๋ารองเท้า กล่องใส่ของ หมวก หมอน ซึ่งผลิตภัณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ สุริยา แก่นจันทร์ (2552: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “ทางกลุ่มมีเครือข่ายการประกอบอาชีพทำผลิตภัณฑ์เส้นกกเหมือนกัน เราแลกเปลี่ยน เรียนรู้

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนสินค้ากันขาย คือจากกลุ่มสุริยาเราก็นำสินค้าไปฝากขายที่ร้านในตำบลท่าแหลบ จากร้านขายในตำบลท่าแหลบก็รับสินค้าจากกลุ่มสุริยาไปขายด้วย”

โดยสรุปแล้วพบว่า ผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้าจากผู้ผลิต 12 ราย ที่มีมากที่สุดตามลำดับ เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเสื้อผ้านปูฟองน้ำ ประเภทกระเป๋าถือสุภาพสตรี และประเภทกล่องใส่ของเล็กๆ ที่ได้จากเศษเสื้อที่เหลือจากการตัดเย็บกระเป๋า

4. ด้านการถ่ายทอดความรู้

การถ่ายทอดความรู้การผลิตผลิตภัณฑ์จากกกของตำบลบางสระเก้า มีการถ่ายทอดขั้นตอนการทอเสื้อ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำเสนออุปกรณ์การทอพร้อมกับผลิตภัณฑ์เสื้อกกที่เสร็จสมบูรณ์ อธิบายให้ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ได้ชม

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ถ่ายทอดความรู้นำเสนอวัสดุ รูปแบบลายทอต่างๆ แก่ ผู้รับการถ่ายทอดความรู้

ขั้นตอนที่ 3 สาธิตการผลิตตั้งแต่เริ่มต้น คือ การร้อยเอ็นหรือการชิงเอ็น การทอ และการทอลวดลายสีเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 4 การตรวจสอบความถูกต้อง การปรับปรุงและแก้ไขให้ถูกต้อง ในขั้นตอนนี้ผู้ถ่ายทอดคอยชี้แนะในขณะที่ทำการทออยู่ตลอดการให้ความรู้

การถ่ายทอดความรู้แต่ละลักษณะ มีรายละเอียดการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้กับสมาชิกในครอบครัว

การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัว เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เป็นการถ่ายทอดความรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป คือ พ่อแม่สอนให้กับลูกหลานของตนเองในครอบครัวแบบที่เรียกว่า ไม่ใช่การสอนอย่างจริงจัง ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน แต่เป็นการเรียนรู้ถือว่าการช่วยเหลืองานให้ครอบครัว โดยการทำแต่ละขั้นตอน ลูกหลานจะต้องช่วยทำด้วยกัน เช่น การชิงเอ็น การทอ ซึ่งกระบวนการทอเสื้อกกแต่ละขั้นตอนไม่สามารถทำคนเดียวได้

2. การถ่ายทอดความรู้กับนักเรียนในสถานศึกษา

การถ่ายทอดความรู้กับนักเรียนในสถานศึกษา เป็นการจัดให้มีการเรียนการสอนโดยกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนวัดบางสระเก้า (พิสิฐวิทย์วิทยาการ) ตำบลบางสระเก้า มีครูผู้สอนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความรู้กับนักเรียน คือ วิณา รุ่งเรือง ทำการสอนนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โดยแยกขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์จากกกที่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจกับวัสดุอุปกรณ์และการฝึกปฏิบัติจริง

2.1 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่น รวมไปถึงขั้นตอนการปลูก เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการ ทอเสื่อ เรียนทุกวันอังคาร

2.2 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรียนรู้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อาชีพขนบธรรมเนียม ประเพณีท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่น รวมไปถึงขั้นตอนการปลูก เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการ ทอเสื่อ และประวัติความเป็นมาของเสื่อจันทบุรี เรียนทุกวันพฤหัสบดี

2.3 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของเสื่อจันทบุรี ความรู้เรื่อง กก ปอกระเจา และวัสดุอื่นๆ ที่ใช้ในการทอเสื่อ เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเสื่อ เรียนทุกวัน จันทร์

2.4 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนรู้กระบวนการการผลิตวัสดุที่ใช้ในการทอเสื่อ เรียนทุก วันจันทร์

2.5 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรียนรู้กระบวนการทอเสื่อ เรียนทุกวันพุธ

2.6 ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรียนรู้กระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อกกที่ทอเป็น ผืนแล้วเรียนทุกวันศุกร์

การสอนของวิद्या รุ่งเรือง ครูผู้สอน ถ่ายทอดความรู้กับนักเรียนแต่ละช่วงชั้นปี มีแนวทางของ การสอน ดังนี้

1. การสอนนักเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีแนวทางการสอนที่เหมือนกัน ดังนี้

1.1 แบ่งกลุ่มนักเรียนศึกษาใบงานในเรื่องวัสดุและอุปกรณ์ทอเสื่อ

1.1.1 ชนิดของกก

1.1.2 ชนิดของปอ

1.1.3 คุณสมบัติของกก

1.1.4 คุณสมบัติของปอ

1.1.5 วัสดุอื่นๆ ที่ใช้แทนกกและปอในการทอเสื่อ โดยร่วมกันอภิปรายอย่างละ 3 ข้อ คือ วัสดุที่ใช้แทนกก 3 อย่าง และวัสดุที่ใช้แทนปอ 3 อย่าง

1.1.6 เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเสื่อ

1.1.7 ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของสี และเทคนิคการย้อมสี

2. การสอนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีแนวทางการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริง ดังนี้

2.1 การสอนมัธยมศึกษาปีที่ 1

2.1.1 ให้นักเรียนศึกษาจากใบงาน เรื่องการจักกก แล้วปฏิบัติงานตามใบงานนั้น

2.1.2 ให้นักเรียนศึกษาจากใบงาน เรื่องการปั่นปอ แล้วปฏิบัติงานตามใบงานนั้น

2.1.3 นำตัวอย่างไม้ขัดริมเส้นมาให้ดูแล้วให้นักเรียนทำไม้ขัดริมเส้นด้วยไม้ไผ่
คนละ 2 อัน

2.1.4 นำไม้ฟูกกมมาให้นักเรียนดู แล้วให้นักเรียนทำไม้ฟูกกสำหรับเส้น 80
เซนติเมตร คนละ 1 อัน

2.1.5 แบ่งนักเรียนกลุ่มละ 5 คน ให้หาวัสดุอุปกรณ์ในการทอเส้นให้ครบพร้อมที่
จะทอได้

2.2 การสอนมัธยมศึกษาปีที่ 2

2.2.1 แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มละ 5 คน ให้ศึกษาใบงานการชิงเส้น (การร้อยเอ็น)
แล้วให้แต่ละกลุ่มวางแผนการปฏิบัติงาน

2.2.2 ให้แต่ละกลุ่มศึกษาจากใบงานลายพื้นบ้าน (ลายแดงดำตกคู่)

2.2.3 ให้แต่ละกลุ่มเตรียมวัสดุอุปกรณ์แล้วทอเส้นลายแดงดำตกคู่ กลุ่มละ 1 ผืน

2.3 การสอนมัธยมศึกษาปีที่ 3

2.3.1 ครูนำตัวอย่างเส้นรองจานมาให้นักเรียนมาศึกษาดูแล้วร่วมกันอภิปราย
ในเรื่อง

- สัดส่วนของรูปแบบ
- เครื่องมือเครื่องใช้ในการประดิษฐ์
- ขั้นตอนการประดิษฐ์

จากนั้นครูและนักเรียนช่วยกันสรุปขั้นตอนการผลิต แล้วให้เตรียมหาอุปกรณ์ลงมือปฏิบัติ
โดยศึกษาจากใบงาน ซึ่งมีขั้นตอนการทำงาน ดังนี้

1. ออกแบบชิ้นงานลงในกระดาษเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 10 นิ้ว ยาว 14 นิ้ว
2. ตัดกระดาษที่ออกแบบไว้แล้ว โดยตัดให้ห่างจากเส้นดินสอออกไปประมาณ 0.5

เซนติเมตร โดยรอบ

3. เอากระดาษที่ตัดออกมานั้น วางลงบนเส้นแล้วเย็บกระดาษติดกับเส้น โดยให้เย็บห่างจาก
ริมกระดาษเข้ามาประมาณ 1 เซนติเมตร โดยรอบด้านใน

4. ใช้กรรไกรตัดเส้นและกระดาษ โดยให้ห่างจากรอยเย็บออกไปประมาณ 0.5 เซนติเมตร

5. เอากระดาษออกแล้วใช้ผ้าก๊วยเย็บริมโดยรอบก็จะได้เส้นรองจานรูปสี่เหลี่ยม 1 ชิ้น

โดยสรุปแล้ว การถ่ายทอดความรู้การผลิตผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระแก้ว อำเภอ
แหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี มีขั้นตอนการถ่ายทอดที่เหมือนกัน โดยเฉพาะขั้นตอนการเตรียมวัสดุอุปกรณ์

ในการทอเสื่อ และการทอลวดลาย ส่วนการถ่ายทอดด้านการแปรรูป พอมืออยู่บ้างโดยการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัดบางสระเก้า (พิสิฐวุฒินายการ) แต่ผลผลิตไม่มาก และพบว่าเยาวชนรุ่นใหม่ในตำบลไม่นิยมเรียนรู้การผลิตผลิตภัณฑ์จากกก เพราะกระบวนการผลิตมีหลายขั้นตอน และใช้เวลาในการทำประกอบกับขายได้ ผลตอบแทนน้อยกว่าการทำอาชีพอื่น เช่น ทำพลอย พนักงานห้างร้าน บริษัทธุรกิจต่างๆ การทำอาชีพเสื่อกก ส่วนมากมีอายุ 30 ปีขึ้นไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ในประเด็นกระบวนการผลิต การทอลวดลายสี รูปแบบและการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การถ่ายทอดความรู้ พบว่า

ผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่นำชื่อเสียงมาสู่ชุมชน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มุ่งผลิตเพื่อการจำหน่ายมากกว่าการนำมาใช้ในครัวเรือน เป็นอาชีพที่ชาวตำบลบางสระเก้ายึดถือปฏิบัติกันมานาน สามารถทำเป็นอาชีพหลักได้ สำหรับผู้ไม่มีงานประจำ และทำรายได้ให้กับผู้ผลิตได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการผลิตและการทอลวดลายสี มีขั้นตอนการผลิตที่มีการทำงานอย่างพิถีพิถัน ครอบคลุมในตำบลบางสระเก้า ส่วนใหญ่มีการผลิตเสื่อกกเพื่อจำหน่าย ส่วนมากเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเสื่อผืนสีแดงดำ ซึ่งเป็นสีที่มีความนิยม นอกจากนั้นสีที่นำมาใช้กับผลิตภัณฑ์เสื่อกกมีสีอื่นๆ อีก เช่น สีเหลือง สีส้ม สีชมพู สีน้ำเงิน สีเขียว และสีน้ำตาล ทำให้ผลงานมีความสวยงามและเป็นที่ต้องการของผู้ซื้อ ลวดลายเสื่อหรือลวดลายบนตัวผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋ากลองอเนกประสงค์ เป็นลวดลายที่มีลักษณะเฉพาะที่แสดงออกถึงความละเอียดในการทำงานส่งผลให้ตัวผลิตภัณฑ์มีคุณค่าเป็นภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์พัฒนาได้อย่างลงตัว ลวดลายมี 2 แบบ คือ แบบทอลาย และแบบทอยกลาย มีกระบวนการผลิต วัสดุ 4 ขั้นตอน คือ 1. การตัดต้นกก 2. การจักกก 3. การย้อมสี 4. การทอและอุปกรณ์ในการทอเสื่อ ได้แก่ ฟืม หูก หรือที่ทอเสื่อ ไม้ฟูกก เทียนไขหรือขี้ผึ้ง โดยการทอเสื่อต้องใช้คนถึง 2 คน คือ คนกระทบบฟืม และคนฟูกก

รูปแบบผลิตภัณฑ์จากกกมีการพัฒนาตามความนิยมของผู้ใช้ ซึ่งรูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ นั้น เป็นรูปแบบที่มีแบบอย่างจากการพบเห็นผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกัน จากสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และการรับสั่งทำตามออเดอร์จากลูกค้าชาวไทย และชาวต่างชาตินำมาทดลอง ปรับปรุง ดัดแปลง สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยเน้นการใช้วัสดุเสื่อเป็นหลัก จนทำให้เกิดรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่

หลากหลายประโยชน์ใช้สอย เช่น แบบสวมใส่ ได้แก่ หมวกกันแดด รองเท้า แบบบรรจุเก็บสิ่งของ ได้แก่ กล่องอเนกประสงค์ กล่องใส่ผ้า กระเป๋าถือสุภาพสตรี กระเป๋าเล็กรูปทรงต่างๆ

ปัจจุบันกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า มีการผลิตและสร้างสรรค์รูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง จนเป็นแหล่งที่มีความสำคัญอีกที่หนึ่งในการดำรงชีวิตควบคู่กับการนำภูมิปัญญา การทำเสื่อกก มาเป็นอาชีพหลักได้ ซึ่งบางครอบครัวในตำบลบางสระเก้านั้น มีการประกอบอาชีพที่นอกเหนือไปจากการทำเสื่อกก คือ อาชีพเลี้ยงกุ้ง อาชีพทำสวน อาชีพทำพลอย และการรับจ้างทั่วไป ถึงแม้ในบางครอบครัว จะไม่ได้ประกอบอาชีพทำเสื่อกกเป็นอาชีพหลัก แต่เมื่อว่างจากงานหลักหรืองานประจำที่ทำอยู่นั้น ก็จะมีการทำเสื่อกก โดยจะเป็นการรับทำบางส่วนของการกระบวนการผลิต คือ รับจักเส้นกก รับย้อมสีเส้นกก รับทอเสื่อ ซึ่งเป็นอาชีพเสริมยามว่าง ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอีกทาง เพราะการทำเสื่อกกในตำบลบางสระเก้า เมื่อในอดีตเป็นอาชีพที่มีการสืบทอดเรียนรู้กันมาตลอด ซึ่งอาจเรียกได้ว่า เมื่อเกิดและเติบโตมาก็เห็นพ่อแม่ทำเสื่อกกกันแล้ว ดังนั้น คนในตำบลบางสระเก้าส่วนใหญ่ จะมีความรู้และความสามารถในการทำผลิตเสื่อกก

การเรียนรู้หรือการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญานี้ ปัจจุบันได้มีการนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ประจำโรงเรียนวัดบางสระเก้า (พิสิฐวิทยาการ) ในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี (การทอเสื่อกก) การเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นนี้เป็นหลักสูตรที่ใช้สอนนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 และมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โดยแบ่งเนื้อหาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละระดับชั้น โดยกำหนดให้ระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้ความเป็นมาของเสื่อกก วัสดุที่ใช้ในการทำเสื่อกก อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเสื่อ รวมไปถึงการปลูกต้นกก และต้นปอ ซึ่งเป็นความรู้เบื้องต้นก่อนที่จะมาเรียนรู้ทางด้านกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์จากกก ซึ่งในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง โดยกำหนดให้นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนรู้การตัดต้นกก การจักกก การตัดปอ การปั่นปอ และการย้อมสี ซึ่งเป็นขั้นตอนการเตรียมวัสดุ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรียนรู้วิธีการทอเสื่อ การทอยกกลวดลายเสื่อ การเย็บริมเสื่อหรือการกั้นริม การขัดแต่งผิวเสื่อ ตลอดจนการเก็บความเรียบร้อยของผืนเสื่อ และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นการเรียนรู้การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเสื่อผืนเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องใช้สอยต่างๆ เช่น เสื่อรองจาน กล่องทรงเหลี่ยม กระเป๋าใบเล็กรูปทรงกลม ทรงลูกมะม่วง และทรงรูปหัวใจ

โดยสรุปแล้ว การผลิตผลิตภัณฑ์จากกกในตำบลบางสระเก้า มีกลุ่มผลิตเสื่อและช่างทอเสื่ออิสระที่มีฝีมือ และรักอาชีพการทำผลิตภัณฑ์จากกก มีการจ้างงาน มีการเรียนรู้กระบวนการผลิตซึ่งกันและกัน มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผลิตรักข์จากกกในตำบลบางสระแก้ว เป็นผลิตรักข์ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของตำบล และมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ เป็นความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญ ซึ่งปัจจุบันความนิยมผลิตรักข์จากกกยังไม่สูญหาย แต่เพียงต้องมีการพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมกับรสนิยมของคนแต่ละวัย ซึ่งมีความสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้การทำอาชีพเลือก มีความยั่งยืน ฉะนั้นจึงต้องมีการศึกษาและพัฒนาารูปแบบผลิตรักข์จากกกอย่างต่อเนื่องต่อไป

2. ด้านการถ่ายทอดความรู้ ควรได้มีการทำหลักสูตรการเรียนด้านการออกแบบผลิตรักข์จากกก ในระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาและอนุรักษ์เชิงสร้างสรรค์ โดยลักษณะงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ยังคงดำรงอยู่กับชุมชน

3. บุคคลและองค์การที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และส่งเสริมงานเลือกสนับสนุนด้านการตลาด และควรตระหนักในคุณค่าของความงามที่อนุรักษ์รูปแบบ ลวดลาย บนผลิตรักข์จากกก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สร้างสรรค์ขึ้นจากจินตนาการของผู้ทอเลือก มีความละเอียด ประณีต ควรค่าแก่การยกย่องและเชิดชูเป็นบุคคลที่มีผลงานชิ้นเยี่ยม เพื่อเป็นการสร้างคุณค่าให้กับบุคคลที่ทำอาชีพเลือกได้มีกำลังใจในการสร้างสรรค์งาน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. การวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาลวดลายสีเลือกในจังหวัดจันทบุรี
2. ควรมีการศึกษาพัฒนารูปแบบผลิตรักข์จากต้นกก ในรูปแบบการใช้ประดับเครื่องเรือน
3. ศึกษาแนวโน้มการอนุรักษ์ และการสร้างช่างใหม่ทางภูมิปัญญาด้านการทำเลือกในจังหวัดจันทบุรี

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย. (2552). ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่องจำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานคร และจังหวัดต่างๆ ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2551. สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2552, จาก http://www.dopa.go.th/stat/y_stat51.html.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, กระทรวงอุตสาหกรรม. (2537). รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2544). งานตามนโยบายโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2552, จาก <http://www.tisi.go.th/ofopl.htm>.
- กระทรวงอุตสาหกรรม, สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม.(2552). มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2552.จาก: <http://www.doae.go.th/report2544/p11.html>
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2532, มกราคม-มิถุนายน). “การคงอยู่ของหัตถกรรมทอเสื้อ: จังหวัดมหาสารคาม.วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 8(1): 55-70.
- จังหวัดจันทบุรี. (2544). วัฒนธรรมพัฒนาการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดจันทบุรี. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ชวลิต นิยมธรรม; และชัยวุฒิ พิชะกุล. (2542). กกช้าง กกดอกหญ้า กกรังกา. สารานุกรมไทยภาคใต้ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, สยามเพรสแมนเนจเม้นท์.
- ชวลิต นิยมธรรม; และพิทยา บุษวรรตน์. (2542). กกกอ กกนา กกसानสาต กกสามเหลี่ยม กกเหลี่ยม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, สยามเพรสแมนเนจเม้นท์.
- ดวงเงิน พูนผล; และคณะ. (2548). ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและการผลิต เนื่องมาจากระบบนิเวศน์วัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นวลลออ ทินานนท์. (2544). รายงานการวิจัย การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในจังหวัดนครนายก. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นุกูล บำรุงไทย. (2543). งานวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง จังหวัดตาก. ตาก: ม.ป.พ.
- พัชรินทร์ สีเผือก.(2553, 27 มกราคม). สัมภาษณ์โดย สุเทพ สุสาสนี ที่ศูนย์ศิลป์สิรินธรบางสะพาน หมู่ที่ 2 ตำบลบางสะพาน อำเภอสทิงพระ จังหวัดจันทบุรี.

มงคล ศรีมหาพรหม; และคณะ. (ม.ป.ป). *หลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี (การทอเสื่อกก)*. จันทบุรี: โรงเรียนวัดบางสระแก้ว (พิสิฐวิทยาการ).

ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ:

อักษรเจริญทัศน์.

วรารักษ์ จิรัชัยศักดิ์. (2542). *ความหมายของกก. สารานุกรมไทยภาคกลาง เล่ม 1*. กรุงเทพฯ:

มูลนิธิสารานุกรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, สยามเพรส แมนเนจเม้นท์.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2542). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.

-----.(2546). *พจนานุกรมหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

วัฒน์ จูฑะวิภาต. (2545). *ศิลปะพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ศิลปะประชา.

วีณา รุ่งเรือง (2553, 31 พฤษภาคม) สัมภาษณ์โดย สุเทพ สุสาสนี ที่โรงเรียนวัดบางสระแก้ว (พิสิฐวิทยาการ) หมู่ที่ 2 ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี.

สำนักงานคอมพิวเตอร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2552). *สารพันความรู้ ผู้วิกฤตเศรษฐกิจไทย*.

สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2552, จากhttp://phetchabun2.net/digital_library/agri/index.html.

สุริยา แก่นจันทร์.(2552, 24 พฤศจิกายน) สัมภาษณ์โดย สุเทพ สุสาสนี ที่บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 5 ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี.

อุดม เขยกิจวงศ์; วิมล จิโรจพันธุ์; และประชิด สกุนะพัฒน์. (2548). *ศิลปะและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

อุทัย สีเผือก.(2552, 5 ตุลาคม) สัมภาษณ์โดย สุเทพ สุสาสนี ที่ศูนย์ศิลป์สิริบางสระแก้ว หมู่ที่ 2 ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี.

ภาคผนวก

แบบสอบถามภูมิปัญญาชาวบ้าน

1. ด้านวัสดุอุปกรณ์

1.1 เส้นกกนำมาจากที่ไหน หรือซื้อมาจากไหน

.....

.....

.....

1.2 ค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุประมาณเท่าไรต่อการทอ 1 ผืน

.....

.....

.....

1.3 อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

1.4 เสื้อที่ทอมาทั้งหมดมีขนาดเท่าไรบ้าง

.....

.....

.....

1.5 ขอบันที่ภาพการทอและผลงานได้หรือไม่

.....

.....

.....

2. การย้อมสีเส้นกก

2.1 สีที่ใช้นำมาจากไหน หรือซื้อมาจากไหน ราคาเท่าไร

.....

.....

.....

2.2 อุปกรณ์ที่ใช้ในการย้อมสีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

2.3 การย้อมสีทำอย่างไร

.....

.....

.....

2.4 กกที่นำมาย้อมสีได้มาจากไหน หรือซื้อมาจากไหน

.....

.....

.....

2.5 ขอบันที่ภาพได้หรือไม่

.....

.....

.....

3. วิธีการทอผดลายสีเสื่อกก

3.1 ผดลายที่ทอได้วิธีการมาอย่างไร

.....

.....

.....

3.2 ผดลายเสื่อกมีกี่ประเภท อะไรบ้าง

.....

.....

.....

3.3 ผดลายที่เป็นที่นิยม คือผดลายอะไร

.....

.....

.....

3.4 ชื่อของลวดลายมีการตั้งชื่ออย่างไร

.....

.....

.....

3.5 ในการทอลวดลาย มีการเลือกเส้นกนกอย่างไร

.....

.....

.....

4. การแปรรูปเสื้อก

4.1 เหตุผลที่ต้องแปรรูปเสื้อกเพราะอะไร

.....

.....

.....

4.2 ผลิตภัณฑ์ที่ทำพัฒนามาจากอะไร หรือมีแบบอย่างมาจากอะไร

.....

.....

.....

4.3 วิธีการทำผลิตภัณฑ์ทำอย่างไร

.....

.....

.....

4.4 ต้นทุนของวัตถุดิบเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4.5 ราคาที่คาดว่าจะขายผลผลิต (คิดไว้เท่าไร)

- ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาใหม่อายุสุด มีหรือไม่

.....

.....

.....

- แล้วจะพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอย่างไรต่อไป

.....

.....

.....

5. ด้านการจัดการทางการตลาดทำอย่างไร

.....

.....

.....

6. การถ่ายทอดความรู้ของช่าง และการสร้างช่างใหม่

6.1 การถ่ายทอดความรู้ด้านนี้ มีการฝึกให้กับเด็กรุ่นใหม่หรือเปล่า

.....

.....

.....

6.2 (ถ้ามี) เด็กรุ่นใหม่สนใจระดับใด

.....

.....

.....

6.3 มีการสอนหรือถ่ายทอดกันตอนไหน

.....

.....

.....

6.4 ใช้สถานที่ในการสอนที่ไหน

.....

.....

.....

6.5 ใครเป็นผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอด

.....

.....

.....

6.6 ถ้าไม่มีการสอนหรือถ่ายทอดแล้ว หากคนมาช่วยผลิตผลงานหรือไม่

.....

.....

.....

6.7 ถ้ามีคนมาช่วยผลิตผลงานจะต้องสอนก่อนหรืออบรมความรู้ให้ก่อนหรือไม่

.....

.....

.....

บันทึกเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.เวลา.....ถึง.....น.

สถานที่สัมภาษณ์.....

.....

ข้อมูลได้จาก.....

สัมภาษณ์โดย.....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล	นายสุเทพ สุสาสนี
วันเดือนปีเกิด	23 กุมภาพันธ์ 2520
สถานที่เกิด	อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ
สถานที่อยู่ในปัจจุบัน	139/4 ซอยท่าแฉลบ 1 ถนนท่าแฉลบ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี 22000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	พนักงานมหาวิทยาลัย (สายวิชาการ) ตำแหน่งอาจารย์
สถานที่ทำงานในปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ตำบลท่าช้าง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี 22000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี 1
พ.ศ. 2535	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดจันทบุรี
พ.ศ. 2541	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ
พ.ศ. 2547	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาศิลปกรรม จากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี
พ.ศ. 2553	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาศิลปศึกษา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ